

KONZERVATÍVNY INŠTITÚT
CONSERVATIVE INSTITUTE
M.R. ŠTEFÁNKA

**EKONOMICKÉ DOPADY VSTUPU SLOVENSKA
DO EURÓPSKEJ ÚNIE**

December 2002

KONZERVATÍVNY INŠTITÚT
CONSERVATIVE INSTITUTE
M.R.ŠTEFÁNKA

EKONOMICKÉ DOPADY VSTUPU SLOVENSKA DO EURÓPSKEJ ÚNIE

Vydal Konzervatívny inštitút Milana Rastislava Štefánika, Bratislava 2002

Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika
Štefánikova 1, 811 06 Bratislava
tel./fax: 02 / 524 93 745
e-mail: conservative@institute.sk
web: <http://www.konzervativizmus.sk>

Copyright © Konzervatívny inštitút Milana Rastislava Štefánika

ISBN – 80-89121-02-0

AUTORI :

BARTO Martin (časti 1.4., 2.3. a 3. kap.)

GONDA Peter (časti 1.1., 1.2., 1.3., 2.1., 2.2. a 3. kap.), koordinátor projektu a odborný garant publikácie

ORNÁ Eva (časti 1.4., 2.3. a 3. kap.)

REPTOVÁ Oľga (časti 1.3., 2.2. a 3. kap.)

VALENTOVIČ Martin (časti 1.1., 1.2., 1.5., 2.1., 2.4. a 3. kap.)

Táto publikácia vznikla v rámci projektu *Ekonomické dopady vstupu Slovenska do Európskej únie* a bola vydaná vďaka finančnej podpore **Nadácie otvorenej spoločnosti-Open Society Foundation** a **Nadácie Ekopolis a ETP-S** v rámci programu Tvoja zem, ktorý financuje US AID spolu s ďalšími súkromnými a verejnými darcami.

Autori publikácie ďakujú Petrovi Fejkovi za konzultácie a cenné námety k textom v publikácii.

OBSAH

ÚVOD	4
1. POROVNANIE SÚČASNÉHO STAVU EKONOMIKY SLOVENSKA S EÚ	6
1.1. Rámcový pohľad na mieru ekonomickej integrácie Slovenska	6
1.2. Ekonomická výkonnosť a konkurencieschopnosť	8
1.3. Trh práce a sociálne aspekty integrácie	12
1.3.1. Trh práce	12
1.3.2. Sociálne aspekty integrácie	16
1.4. Menové prostredie a finančné trhy	19
1.4.1. Menové prostredie	19
1.4.2. Finančný trh	23
1.5. Regióny Slovenska	25
2. MIERA PRIPRAVENOSTI EKONOMIKY SLOVENSKA V ČASE VSTUPU DO EÚ	31
2.1. Ekonomická výkonnosť a konkurencieschopnosť	31
2.2. Trh práce a sociálne aspekty integrácie	33
2.2.1. Trh práce	33
2.2.2. Sociálne aspekty integrácie	35
2.3. Menové prostredie a finančný trh	35
2.3.1. Menové prostredie	35
2.3.2. Finančný trh	39
2.4. Regióny Slovenska	40
3. POTENCIÁLNE EKONOMICKÉ DOPADY VSTUPU SLOVENSKA DO EÚ	42
3.1. Východiská hodnotenia potenciálnych ekonomických dopadov	42
3.1.1. Dôvody komplikovanosti a nejednoznačnosti vyhodnocovania dopadov	42
3.1.2. Faktory ekonomickej integrácie do EÚ	45
3.2. Potenciálne ekonomické dopady	45
3.2.1. Priame ekonomické dopady	45
3.2.2. Mimoekonomické dopady s následnými ekonomickými aspektmi	53
3.2.3. Rámcové dopady vstupu Slovenska do EMÚ	54
3.3. Porovnanie potenciálnych a prevažujúcich prínosov/šancí a nákladov/rizík	57
ZÁVER	60
PRÍLOHA 1	62
PRÍLOHA 2	64
LITERATÚRA	69

ÚVOD

Slovensko dostalo v decembri 2002 oficiálne pozvanie na vstup do Európskej únie (EÚ), s možnosťou členstva od 1. mája 2004.¹ V rámci integračného procesu sú pre obyvateľov, podniky, ako aj pre celú krajinu podstatné jeho ekonomické aspekty. Ekonomická integrácia však prebieha dlhodobejšie a nezávisle od formalizovania členstva. Začala sa v roku 1991, keď bola odštartovaná transformácia spoločnosti a ekonomiky. Vo vzťahu k zahraničiu išlo napríklad o zavedenie voľnej zameniteľnosti meny, otváranie sa voči trhom mimo Slovenska (teda aj vo vzťahu ku krajinám EÚ), odmonopolizovanie zahraničného obchodu a cenovú liberalizáciu.

Formálna (*de iure*) integrácia ekonomiky Slovenska do EÚ v roku 2004 by preto nemala znamenať výrazné zmeny pre obyvateľov. Nemusí to však platiť pre reálnu (*de facto*) integráciu slovenských ekonomických subjektov, to znamená pre schopnosť obyvateľov a podnikateľských subjektov obstať v konkurencii na vnútornom európskom trhu. **Reálna integrácia ekonomiky Slovenska do EÚ bude preto značne ovplyvňovať takmer všetkých**, tak podnikajúcich, ako aj nepodnikajúcich.

Obyvatelia budú rozhodovať o vstupe do EÚ v referende už o niekoľko mesiacov (v máji 2003). Výsledok môže ešte ovplyvniť aj kvalita informovanosti obyvateľov. **Diskusia o podstatných ekonomických prínosoch a rizikách** vstupu do EÚ pre obyvateľov a podnikateľské subjekty na Slovensku **sa napriek tomu ešte neuskutočnila.**²

Občania pritom stále nie sú dostatočne informovaní. Nevedia, čo môžu od toho očakávať, ako majú (alebo budú môcť) reagovať a ako sa budú musieť prispôbiť zmeneným podmienkam na európskom trhu. Vstup do vyspelejších západoeurópskych ekonomických štruktúr je dlhodobo pre ekonomiku Slovenska potrebný. Neznamená to však, že členstvo Slovenska v EÚ nebude zo sebou prinášať mnohé náklady a/alebo riziká, najmä v krátkodobom a strednodobom horizonte. Poznanie nepriaznivých ekonomických dopadov je pritom dôležité aj z psychologického hľadiska, ako aj z hľadiska politického a celospoločenského. Mohlo by sa tým predísť prípadnému sklamaniu mnohých obyvateľov a prípadne aj ich neadekvátnym reakciám.

Situácia predstavuje do určitej miery paralelu so „zlomovým obdobím“ po roku 1989, aj keď nepredstavuje taký zlom a ani významnosť ako spoločenské a ekonomické zmeny v tomto období. **Nereálne očakávania a nepoznanie niektorých rizík** viedlo a stále vedie významnú časť obyvateľov k nostalgii za predchádzajúcim spoločensko-ekonomickým systémom.³ Pritom práve aj v dôsledku dlhodobo pôsobiacich deformácií z tohto systému existuje naďalej medzi ekonomikou Slovenska a západnými krajinami značná priepasť, nielen v ekonomickej výkonnosti a produktivite, v cenovej a mzdovej úrovni, ale aj dodržiavaní principiálnych

¹ Slovensko získalo pozvánku spolu s ďalšími deviatimi kandidátskymi krajinami. Všetky kandidátske krajiny túto pozvánku (aj s dohodnutými podmienkami) prijali (summit Európskej únie, konaný v dňoch 12.-13. decembra 2002 v Kodani).

² Neuskutočnila sa navyše ani diskusia, ktorá by bola zameraná na porovnanie ekonomických (a mimoekonomických) dopadov vstupu a nevstupu do EÚ. Nie je to ani cieľom tejto publikácie. Platí však, že nezačlenenie sa Slovenska do EÚ (napríklad ak by vstúpili do EÚ ostatné krajiny V4 a prípadne ďalšie kandidátske krajiny) by mohlo mať značné negatívne dopady, napríklad aj mimoekonomické (osobitne riziko vzdľaťovania sa od „západných hodnôt“, ku ktorým sa Slovensko snaží priblížiť).

³ Podľa prieskumu agentúry Focus v septembri 2001 si dokonca až 63% občanov myslelo, že pred rokom 1989 sa im žilo lepšie ako v súčasnosti.

hodnôt. Mnohé z prezentovaných dopadov vstupu do EÚ⁴ sú preto do značnej miery dôsledkom pretrvávajúcich deformácií zo socializmu.

Nedostatočná diskusia a závažnosť problematiky sa stali hlavnými dôvodmi realizácie projektu Konzervatívneho inštitútu M.R. Štefánika *Ekonomické dopady vstupu Slovenska do Európskej únie*, ktorého výstupom je predkladaná publikácia.

Východiskom analytických argumentov autorov publikácie je hodnotovo vyhranené a zároveň čo možno najviac realistické posudzovanie ekonomickej integrácie Slovenska do EÚ. Autori sa pridržiavajú predovšetkým nasledovných **princípov**:

- hodnotový rámec ekonomickeho (a spoločenského) systému, založený na čo najväčšom približovaní sa k (ekonomickej) slobode jednotlivca, osobnej zodpovednosti, garancii súkromného vlastníctva a rovnosti šancí v konkurencii na trhu;⁵
- vecný analytický prístup bez emócií (podložený faktami), umožňujúci prezentovanie úvah a záverov reálne uskutočniteľných a bez falošných ilúzií (napríklad, že EÚ vyrieši problémy Slovenska).

Cieľom publikácie je v tomto kontexte prezentovať verejnosti podstatné ekonomické dopady predpokladaného členstva Slovenska v EÚ na obyvateľov a podnikateľské subjekty, avšak (až na výnimky) z národohospodárskeho pohľadu. Potenciálne ekonomické dopady sa predkladajú v 3. kapitole publikácie ako podmienené mnohými faktormi vnútorného aj vonkajšieho vývoja (vrátane v EÚ). Zámerom autorov nie je prezentovať vyčerpávajúci a statický zoznam možných plusov a mínusov členstva Slovenska v EÚ. Skúmajú sa vybrané a (podľa autorov) hlavné ekonomické aspekty pravdepodobného členstva Slovenska v EÚ. Naznačujú sa niektoré možné dôsledky na ekonomiku SR, zohľadňujúc však viaceré protichodné faktory a iné východiská, ktoré komplikujú jednoznačnosť vyhodnotenia dopadov vstupu Slovenska do EÚ (*časť 3.1.*).

Predpokladom čo možno najviac objektívneho posudzovania európskej integrácie v ekonomickej oblasti, vrátane porovnania potenciálnych ekonomických prínosov a potenciálnych rizík vstupu Slovenska do EÚ je:

- realistické zhodnotenie východiskovej situácie ekonomickeho vývoja Slovenska v porovnaní s EÚ (*ako na tom je ekonomika SR v súčasnosti*) – 1. kapitola,
- posúdenie predpokladanej miery pripravenosti ekonomiky Slovenska na vstup do EÚ (*ako na tom môže byť ekonomika SR na prahu vstupu do EÚ*) – 2. kapitola.

Uvedené predpoklady (ako súčasť 1. a 2. kapitoly) predstavujú „odrazový mostík“ pre cieľovú (tretiu) kapitolu publikácie. Obidve kapitoly sa predkladajú „iba“ v podobe podstatných charakteristík, prioritne v porovnaní s úrovňou krajín EÚ (v prípade analytickej užitočnosti aj s najviac porovnateľnými krajinami, najmä s ostatnými štátmi Višegradskej štvorky - V4⁶).

⁴ Slovné spojenie „vstup do EÚ“ sa používa z dôvodu zjednodušenia a väčšej zrozumiteľnosti. Myslí sa ním dlhšie zotrvanie v EÚ, nielen statický pohľad na moment vstupu.

⁵ Rešpektovanie uvedených princípov umožňuje konštruktívne kritický pohľad na Slovensko a EÚ (upozorňujúc aj na jej podstatné problémy a prehlbujúce sa pseudo-princípy – na prílišnú mieru prerozdelenia prostriedkov cez verejné financie, značnú záťaž z nadmerne garantovaných nárokov obyvateľov v rámci tzv. sociálnych štátov, vysokú mieru regulácie trhu, rozmáhajúcu sa byrokraciu, nelegitimitu a ťažkú kontrolovateľnosť viacerých inštitúcií EÚ, ako aj na snahu o vnucovanie jednotných pravidiel z centra, „zviazané“ komplikovaným komunitárnym právom).

⁶ Okrem Slovenska patrí do V4 aj Česko, Maďarsko a Poľsko.

1. POROVNANIE SÚČASNÉHO STAVU EKONOMIKY SLOVENSKA S EÚ

1.1. Rámcový pohľad na mieru ekonomickej integrácie Slovenska

Ekonomický priestor Slovenska je svojou veľkosťou a kapacitnými možnosťami značne obmedzený. Dôvodom sú nielen kvantitatívne limity (napríklad malý počet spotrebiteľov a výrobcov), ale tiež kvalitatívne bariéry (napríklad nedostatočná kúpyschopnosť obyvateľov a nízka inovačná a podnikateľská aktivita jednotlivcov). Slovensko je aj preto v zahranično-ekonomickej oblasti stále viac otvorené. Potvrďuje to skutočnosť, že väčšina vývozu slovenských subjektov smeruje do členských a kandidátskych krajín EÚ. Uchádzanie sa o vstup do EÚ a začleňovanie sa do „vnútorného“ európskeho trhu je aj z tohto dôvodu pre Slovensko prirodzené a opodstatnené, nie je však pre výkonnosť domácej ekonomiky a rast životnej úrovne obyvateľov samospasiteľné.

Pri posudzovaní miery pripravenosti ekonomiky SR na integráciu do EÚ sa častokrát v prvom kroku porovnáva úroveň hrubého domáceho produktu (HDP), prepočítaná na 1 obyvateľa - teda peňažné vyjadrenie objemu všetkých vyprodukovaných tovarov a služieb bez medzis potreby vo výrobe na jedného človeka v danom roku (podrobnejšie v časti 1.2).⁷

Pre komplexnejší pohľad na celkovú mieru priblíženia sa (konvergencie) ekonomiky Slovenska k EÚ je však vhodnejšie zohľadniť viac ukazovateľov a zároveň nájsť spôsob, ako ich vyjadriť relatívne jednoducho, najlepšie pre každú krajinu jedným číslom. Takýmto ukazovateľom je napríklad **Európsky konvergenčný indikátor - DCEI** (Deka Converging Europe Indicator). Pravidelne ho pre rôzne krajiny vyhodnocuje nemecká banka DGZ Deka. Prepočítava ho prostredníctvom jej bodovacieho mechanizmu (od 1 do 100 bodov, pričom 100 bodov zodpovedá priemeru EÚ).⁸ Podľa výsledkov DCEI sa Slovensko priblížilo v roku 2002 na 68%-nú úroveň priemeru v EÚ, čo je však oproti ostatným kandidátskym krajinám (okrem Rumunska a Bulharska) nižšia hodnota. **Mierou približovania k EÚ Slovensko zaostáva za ostatnými krajinami V4 – Maďarskom, Poľskom a najmä Českom (Graf 1).**⁹

⁷ HDP krajiny je preto takmer totožný súčtu všetkých pridaných hodnôt – objemu celkovej produkcie bez medzis potreby (spotreby vo výrobe). Zahŕňa však aj príjem z dane z pridanej hodnoty (DPH) a daní súvisiacich s dovozom (napríklad clá).

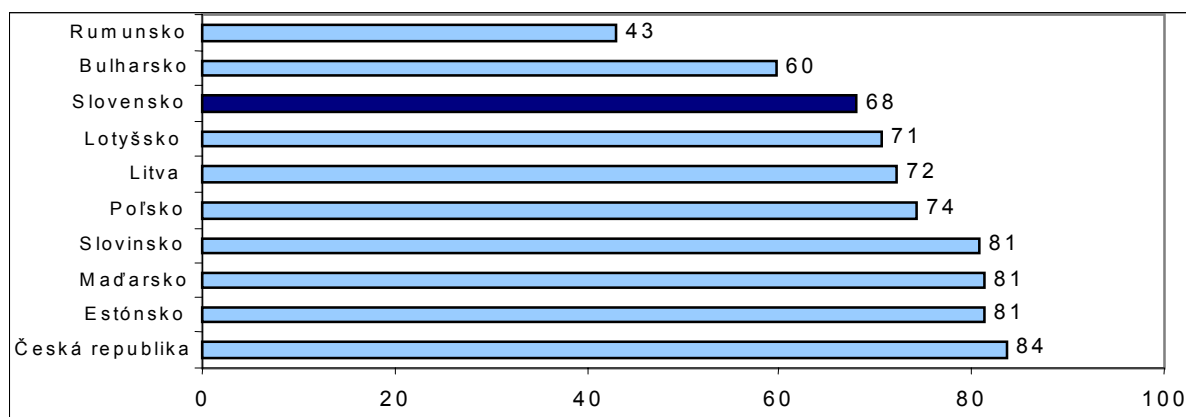
⁸ Ukazovateľ DCEI sa skladá z mnohých ukazovateľov, zoskupených v nasledovných blokoch:

- reálna ekonomika - HDP, produktivita, miera nezamestnanosti, váha zahraničného obchodu s EÚ, podiel produkcie poľnohospodárstva na HDP;
- menová oblasť- miera inflácie, výmenný kurz, úrokové sadzby;
- fiskálna (rozpočtová) oblasť - deficit verejných financií a verejný dlh;
- inštitucionálne podmienky (napríklad miera priblíženia sa k podmienkam komunitárneho práva).

⁹ Výsledky potvrdzujúce zaostávanie ekonomickej integrácie Slovenska za ostatnými krajinami V4 nedávno publikovala aj Pricewaterhouse Coopers (PwC), a to prostredníctvom prepočtov indexu rozšírenia.

Graf 1

Miera priblíženia kandidátskych krajín k EÚ¹⁰ podľa DCEI (v r. 2002)

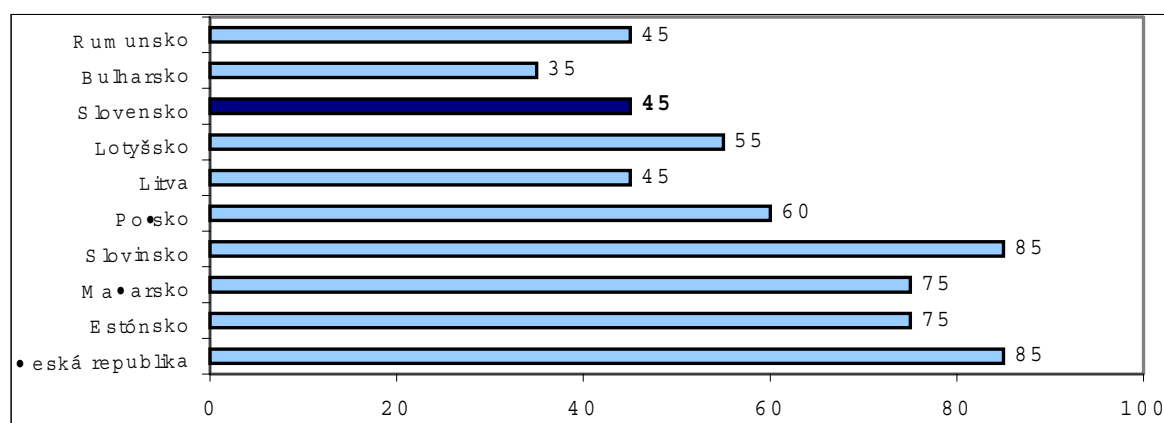

Zdroj: DGZ Deka Bank, graf autori.

Dôvodom nižšej úrovne približovania sa Slovenska k EÚ je predovšetkým **nízka miera priblíženia (konvergenie) reálnej ekonomiky k úrovni v EÚ**. Slovensko vyšlo z hodnotenia tohto bloku výrazne horšie ako ostatné krajiny V4 (a napríklad Slovinsko). Slovensko dosiahlo podľa DCEI v roku 2002 mieru konvergenie reálnej ekonomiky iba 45%, zatiaľ čo Poľsko 60% a Maďarsko aj Česko dokonca 85% priemeru EÚ (Graf 2).

Graf 2

Miera priblíženia kandidátskych krajín k EÚ podľa DCEI v reálnej ekonomike (v r. 2002)

Zdroj: DGZ Deka Bank, graf autori.

Horšie výsledky Slovenska za oblasť reálnej ekonomiky podľa nemeckej banky DGZ Deka sú formálne ovplyvnené predovšetkým vysokou mierou nezamestnanosti (v roku 2000 a 2001 najvyššou s Bulharskom spomedzi všetkých asociovaných krajín EÚ).¹¹ Primárne ich však v podstatnej miere spôsobujú problémy v ekonomickej výkonnosti a produktivite, keďže aj v dôsledku nich dlhodobejšie pretrváva vysoká miera nezamestnanosti (i keď v r. 2002 mierne

¹⁰ Porovnáva sa (aj v nasledujúcom texte) „iba“ 10 kandidátskych krajín, ktoré sú vzájomne relatívne porovnateľnejšie (napríklad z dôvodu spoločnej socialistickej minulosti). Medzi kandidátskymi krajinami sa preto v texte publikácie neobjavuje Cyprus, Malta a Turecko.

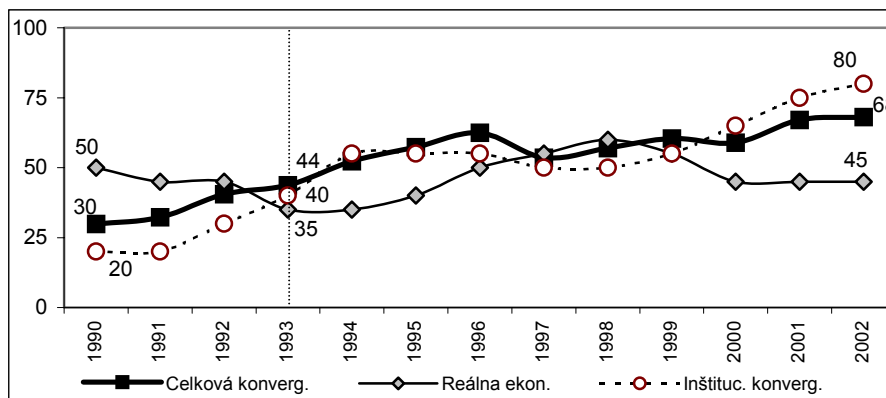
¹¹ Vypovedaciu hodnotu porovnania výsledkov napríklad s Rumunskom však skresľuje umelo držaná zamestnanosť v Rumunsku, a to v súvislosti s odkladaním reštrukturalizácie, predovšetkým v poľnohospodárstve.

klesajúca).¹²

Napriek určitému skresleniu porovnania miery nezamestnanosti na Slovensku od začiatku transformácie,¹³ výsledky prepočtov DCEI naznačujú aj zaostávanie konvergenzie reálnej ekonomiky za ostatnými sférami, napríklad za inštitucionálnym dobiehaním (Graf 3).

Graf 3

Vývoj miery približovania Slovenska k EÚ podľa DCEI, osobitne v inštitucionálnej sfére a v reálnej ekonomike

Zdroj: DGZ Deka Bank, graf autori.

1.2. Ekonomická výkonnosť a konkurencieschopnosť¹⁴

Práve reálna ekonomická integrácia je podstatným predpokladom približovania sa Slovenska k ekonomickej vyspelosti a životnej úrovni obyvateľov krajín dnešnej EÚ. Podmieňuje ju najmä celková výkonnosť, produktivita a konkurencieschopnosť ekonomických subjektov v krajine. Deformácie z predchádzajúceho spoločensko-ekonomického systému v myslení obyvateľov (prejavujúce sa u mnohých pasivitou) a v štruktúre ekonomiky (orientovanej na výroby s nízkou pridanou hodnotou) však iba pomaly slabnú, dokonca sa niektoré v modifikovanej podobe prehlbujú. Celková ekonomická výkonnosť Slovenska aj preto stále výrazne zaostáva za úrovňou v EÚ (ktorá na druhej strane zaostáva za niektorými inými krajinami, napríklad za USA).¹⁵

¹² Podrobnejšie v časti 1.3 tejto publikácie.

¹³ Umelo držaná zamestnanosť a neexistujúca nezamestnanosť pred rokom 1990 sa v transformácii iba postupne odstraňovala a prejavovala v raste miery nezamestnanosti. Predovšetkým prvé roky transformácie sú v tomto kontexte s následným obdobím neporovnateľné.

¹⁴ Autori používajú pojem „konkurencieschopnosť ekonomiky“ z dôvodu zjednodušenia a väčšej prehľadnosti textu. Vyjadrujú ním však súhrn nezávislých konkurenčných schopností jednotlivých podnikateľských subjektov v krajine voči subjektom v iných krajinách.

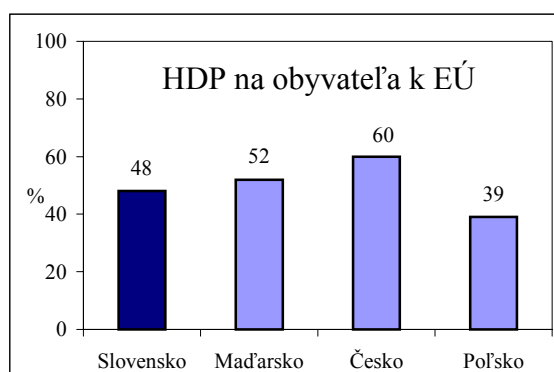
¹⁵ Väčšina krajín EÚ ekonomicky zaostáva za USA. Kým krajiny EÚ dosiahli v r. 1990 až 2001 kumulatívny reálny rast HDP 24%, tak USA až približne 40% (Morvay, 2002). Štáty EÚ dosiahli v priemere v roku 2001 HDP na obyvateľa iba úroveň zodpovedajúcu približne 70% HDP na obyvateľa v USA (podľa prepočtov autorov z <http://www.oecd.org>). Jednou z hlavných príčin tradičného zaostávania EÚ za USA je nižšia produktivita výrobných faktorov, osobitne produktivita práce. Prevažne sa zdôvodňuje menšou schopnosťou obyvateľov reagovať na zmeny a prijímať nové myšlienky ako je to v prípade USA. Významným faktorom však môže byť aj nižšia pružnosť a mobilita pracovných síl v EÚ (najmä kontinentálnej) ako v USA a na druhej strane významná migrácia elít z celého sveta do USA.

Štandardne používaným ukazovateľom porovnania súhrnnej ekonomickej výkonnosti je HDP (napriek jeho reálnym obmedzeniam)¹⁶, prepočítavaný na 1 obyvateľa. Pre kurzový prepočet nie je braný do úvahy oficiálny výmenný kurz, ale kurz zohľadňujúci aj rozdiely v cenách jednotlivých krajín, teda prostredníctvom tzv. parity kúpnej sily (ppp – purchasing power parity).¹⁷ **Podľa HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily dosahuje Slovensko dlhodobejšie menej ako 50% priemeru EÚ.** Obdobné zaostávanie je charakteristické aj pre produktivitu práce (meranej napríklad ako HDP na 1 zamestnanca), keďže zodpovedá tiež iba približne 50% priemeru v EÚ (a to v prepočte na ppp).

Výsledky týchto prepočtov dokumentujú aj nižšiu ekonomickú výkonnosť Slovenska k EÚ ako má Maďarsko a Česko, avšak vyššiu ako Poľsko (Graf 4). Poradie ekonomických úrovní krajín V4 k priemeru EÚ síce odráža ich východiskové poradie na začiatku transformácie (v r. 1990), rozdiely medzi nimi sa však čiastočne zmenšili. Zatiaľ čo Maďarsko a Slovensko sa ekonomickou úrovňou oproti r. 1990 „takmer nepohli“, tak Poľsko sa na jednej strane viditeľnejšie priblížilo a Česko na druhej strane vzdialilo od priemernej ekonomickej úrovne v EÚ.

Graf 4

Porovnanie ekonomickej úrovne krajín V4 s priemerom EÚ (v ppp)

Poznámka: Hodnoty v grafe (zodpovedajúce údajom za r. 2000) vyjadrujú pomery objemov HDP na obyvateľa v ppp krajín V4 k priemeru EÚ.

Zdroj: ŠÚ SR, Eurostat.

Ekonomickou úrovňou sa Slovensko „približuje“ k úrovni v EÚ tak rýchlo, o koľko prevyšuje reálny rast HDP na Slovensku rast v EÚ. Dôležitá je však aj jeho štruktúra a financovanie. Všeobecne platí, že menej rozvinuté krajiny môžu vzhľadom na nevyužitú rezervu dosahovať vyšší a pritom dlhodobejšie udržateľný ekonomický rast ľahšie ako rozvinuté, s ktorými chcú byť v užšom ekonomickom spoločenstve. Predpokladom je však, aby v oboch fungovala trhová ekonomika a existoval medzi nimi voľný obchod. Ekonomika Slovenska síce „rástla“ od r. 1993 v priemere o približne 2 percentné body rýchlejšie ako priemerná úroveň v EÚ (Graf 5), v rokoch 1995-1997 však vláda umelo tlačila na zrýchlenie dynamiky ekonomického rastu. Viedlo to k prepuknutiu ekonomických

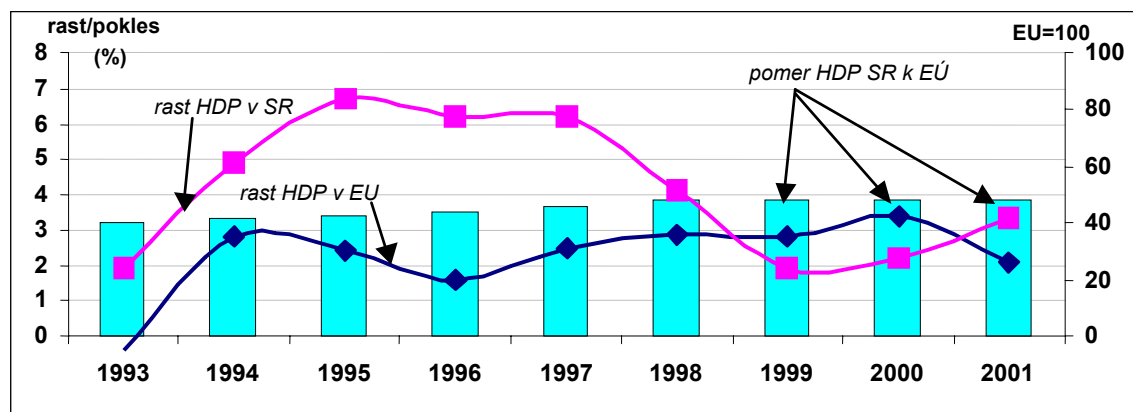
¹⁶ Jedným z nich je napríklad vykazovanie objemu HDP a jeho rastu z titulu „umelých“ (vládných) stimulov do ekonomiky. Môže aj niekoľko rokov výrazne zvyšovať ekonomický rast (nie však dlhodobo). V praxi si ho „odskúšalo“ aj Slovensko v rokoch 1995 až 1997.

¹⁷ Kurz podľa parity kúpnej sily (ppp) vyjadruje koľko peňažných jednotiek je potrebných na kúpu rovnakého „koša“ tovarov v porovnávaných krajinách.

nerovnováh a k následnému poklesu ekonomického rastu.¹⁸

Graf 5

Porovnanie medziročnej reálnej zmeny (rastu/poklesu) HDP v SR a EÚ (ľavá os)
a približovanie úrovne HDP na obyvateľa SR k EÚ (pravá os, EÚ = 100)

Zdroj: Eurostat, ŠÚ SR, prepočty a graf autorov.

Prirodzeným odrazom nízkej vnútornej výkonnosti a produktivity ekonomických subjektov na Slovensku je ich nedostatočná schopnosť obstať v konkurencii na zahraničných trhoch. **Limitovaná vývozná konkurencieschopnosť ekonomiky Slovenska** je „dokumentovaná“ pomalším reálnym rastom vývozu tovarov a služieb ako rastú dovozy a zároveň nízkou cenovou úrovňou vyvážených tovarov a služieb oproti západným. Výrazne nižšia celková domáca cenová hladina napríklad oproti EÚ a tomu zodpovedajúce odchýlenie (podhodnotenie) výmenného kurzu k parite kúpnej sily obyvateľov potvrdzujú obmedzenosť zvyšovania necenovej (a do určitej miery aj kvalitatívnej) konkurenčnej schopnosti slovenských ekonomických subjektov.¹⁹

Zaostávanie celkovej (nielen vývoznjej) konkurenčnej schopnosti ekonomiky Slovenska naznačujú aj aktuálne výsledky medzinárodného porovnania konkurencieschopnosti krajín, ktoré vyhodnocuje Inštitút pre rozvoj manažmentu (Institut for Management Development). Slovensko sa spomedzi 49 hodnotených krajín v roku 2002 umiestnilo na 37. mieste. Z krajín V4 boli hodnotené ako konkurencieschopnejšie ekonomiky Maďarska a Česka, zatiaľ čo Poľsko sa umiestnilo za Slovenskom (Graf 6).²⁰

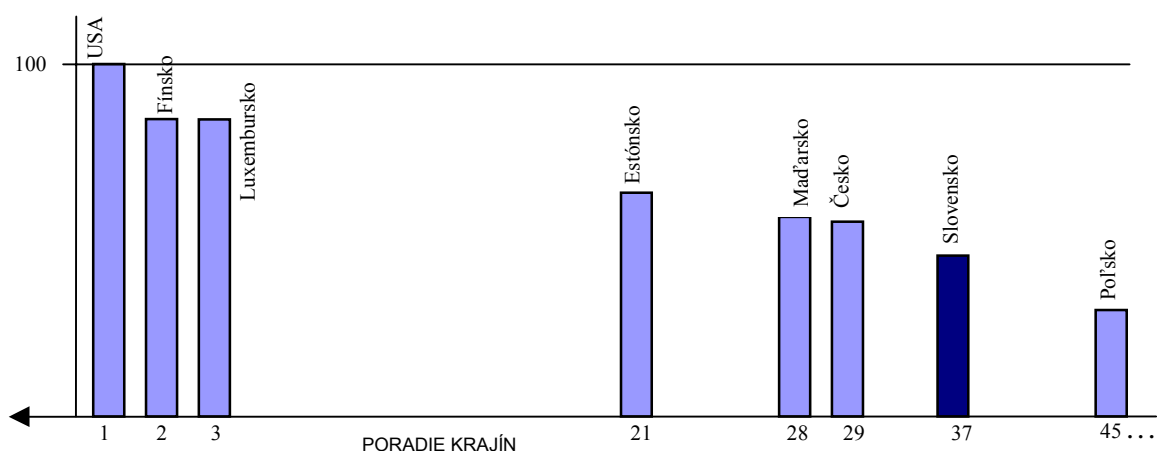
¹⁸ Pribrzdenie dynamiky reálneho ekonomického rastu v rokoch 1998 až 2000 bolo preto prirodzeným dôsledkom príliš rýchlo rastúceho HDP v predchádzajúcich rokoch, ktorý mohol existovať len za súčasného zvyšovania zadlženosti SR. Ekonomický rast bol v tom období „ťahavý“ nadmerne expanzívnu politikou vlády, ktorá tlačila na rastúci domáci dopyt ekonomike. Dôsledkom nekrytia domáceho dopytu domácou výrobou (ako aj investícií úsporami) bola značná vonkajšia ekonomická nerovnováha (prejavujúca sa napríklad deficitom bežného účtu platobnej bilancie) a výrazný nárast zahraničného zadlžovania. Takýto ekonomický rast je udržateľný iba v krátkom časovom horizonte, pričom následne spôsobuje problémy s financovaním ekonomického rastu v budúcnosti. Potvrdzuje preto nemožnosť dlhodobiejšieho zvyšovania economickej výkonnosti v prípade väčších vnútorných a vonkajších ekonomických nerovnováh a v prípade nepodloženia zlepšovaním výkonnosti podnikov a v podmienkach Slovenska aj kvalitatívnou zmenou štruktúry ekonomiky.

¹⁹ Cenová hladina SR k priemeru EÚ zodpovedala v roku 2000 približne iba 38% a rozdiel kurzu koruny k Euro oproti kúpnej sily obyvateľov (koeficient ERDI – Exchange Rate Deviation Index) zodpovedá približne 2,8%-nému podhodnoteniu. Podrobnejšie v časti 1.4.

²⁰ Výsledky medzinárodného porovnania indexu konkurencieschopnosti jednotlivých krajín prezentoval Inštitút pre rozvoj manažmentu (Institut for Management Development) prostredníctvom svojej pravidelne zverejňovanej ročenky (NFAH, jún 2002).

Graf 6

Porovnanie vybraných krajín podľa indexu konkurencieschopnosti

Poznámka: Podľa výsledkov prezentovaných za rok 2002

Zdroj: Institut for Management Development, NFAH. 2002.

Napriek pretrvávaniu nízkej konkurenčnej schopnosti ekonomiky Slovenska predsa len dochádza k niektorým pozitívnym zmenám v štruktúre ekonomiky. Patria k nim napríklad zvyšovanie podielu súkromných subjektov, podielu firiem so zahraničnou účasťou (aj keď významnejšie až od roku 2000) a tiež výrazné zlepšenie teritoriálnej štruktúry vývozu (smerujúcej prevažne do krajín OECD). Nestáčili však kompenzovať iné dlhodobejšie negatívne trendy.

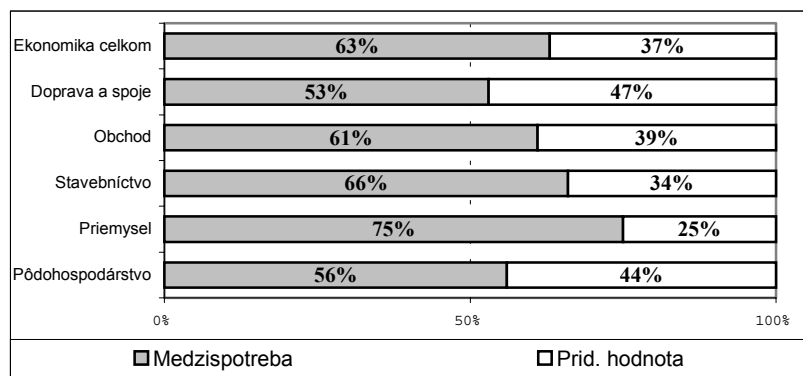
Medzi **dlhodobo pretrvávajúce nepriaznivé tendencie**, limitujúce súhrnnú ekonomickú výkonnosť a konkurencieschopnosť, patria v podmienkach Slovenska najmä:

- orientácia štruktúry produkcie a vývozu na komodity s nízkou pridanou hodnotou, osobitne v priemysle (Graf 7), tým vysoká náročnosť ekonomiky SR na surovínové a energetické zdroje, nie však na ľudský kapitál;²¹
- vysoká miera závislosti produkcie a vývozu Slovenska na niekoľkých veľkých firmách;
- prílišná náročnosť (a podmienenosť) produkcie a vývozu na dovoze, práve na dovoze surovín a polotovarov (teda na medzispotrebu);
- vysoká miera závislosti vývozu na cenových faktoroch a na zmenách v dopyte v zahraničí (obchodných partnerov Slovenska, vrátane v EÚ).

²¹ Využívanie komparatívnej výhody Slovenska z nižšej náročnosti produkcie na ľudský činiteľ, teda nižších miezd pracovníkov („prácu vo mzde“, využívanú zahraničnými firmami na Slovensku) je vzhľadom na ekonomické podmienky v súčasnosti prirodzené. Takáto komparatívna výhoda krajiny je však dočasná a iba statická. Jej dlhodobjšie udržiavanie by pravdepodobne vyžadovalo vládne ochranné opatrenia, čo by mohlo viac deformovať konkurenčné prostredie a brzdiť ekonomickú výkonnosť, produktivitu a konkurenčnú schopnosť subjektov (napríklad iných domácich). Súčasne by to mohlo zamedziť využívanie (dlhodobo želaných) dynamických komparatívnych výhod, „postavených“ predovšetkým na intelektuálnom ľudskom kapitále.

Graf 7

Medzispotreba a pridaná hodnota v SR

Poznámka: Údaje sú za rok 2001

Zdroj: ŠÚ SR, graf autori.

Hlavné príčiny, ktoré spôsobujú uvedené negatívne trendy sú predovšetkým :

- zasahovanie nadmernej, nehospodárnej a centralizovanej vlády (verejnej správy)²² do podnikania (narúšajúce princípy ekonomickej slobody a rovnosti šancí na podnikanie) a do rozhodovaní obyvateľov (narúšajúce princíp osobnej zodpovednosti);
- nízka miera ekonomickej aktivity subjektov (napriek náznakom postupnej tendencie rastu, najmä malých a stredných podnikov - Tabuľka 8 v Prílohe 2), nedostatočná tvorivosť a minimálna (aplikovaná) inovatívnosť;
- nízka pružnosť a nedostatočná mobilita väčšej časti pracovných síl na jednej strane a odliv (vysoko) kvalifikovanej pracovnej sily do zahraničia na strane druhej;
- nedostatočná efektívnosť a návratnosť investícií a vysoká úverová zaťaženosť a platobná neschopnosť podnikov (aj keď sa vďaka rastu podielu súkromnej sféry tento trend mierne zlepšuje);
- akceptovaná nižšia kvalita a morálka v ekonomických procesoch (absencia „tvrdého tlaku na dodržiavanie kvality a morálky“).

1.3. Trh práce a sociálne aspekty integrácie

1.3.1. Trh práce

Nepriaznivé tendencie a kľúčové problémy výkonnosti a produktivity ekonomiky Slovenska majú negatívne dopady aj na trh práce (aj keď v ostatnom období dochádza k zlepšovaniu vývoja na trhu práce). Limitujú tvorbu (produktívnych) pracovných miest, teda dopyt po práci, a následne aj oficiálnu zamestnanosť.²³ Keďže dopyt po práci v ostatných rokoch čoraz

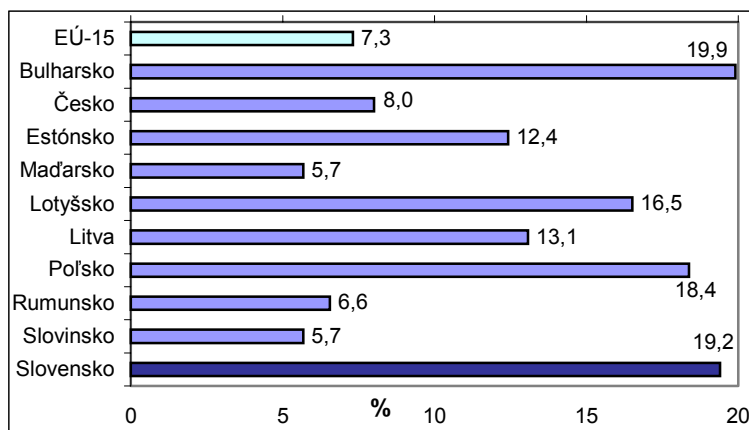
²² Vláda (government) v širšom chápaní ako verejná správa (general government). V podmienkach Slovenska zahŕňa ústredné rozpočtové organizácie v štátnom rozpočte, štátne fondy (aj keď tie sú postupne rušené a včleňované do štátneho rozpočtu), privatizačné fondy (Fond národného majetku a Slovenský pozemkový fond), Slovenskú konsolidačnú, a.s., fondy sociálneho zabezpečenia (Sociálnu poisťovňu, Národný úrad práce a zdravotné poisťovne) a regionálnu a miestnu správu (obce).

²³ Až v roku 2002 sa zastavil pokles zamestnanosti, ku ktorému dochádzalo od roku 1996. Miera zamestnanosti ľudí v ekonomicky aktívnom veku je však na Slovensku výrazne nižšia ako v krajinách EÚ. Na druhej strane

viac zaostával za ponukou práce (počtom ekonomicky aktívnych obyvateľov),²⁴ prehlbovala sa nerovnováha na trhu práce. Jej prejavom bol neustály nárast miery nezamestnanosti z 11,7% v r. 1997 na 19,2% v r. 2001. Vysoká **miera nezamestnanosti na Slovensku** pritom **výrazne prevyšuje priemernú výšku v EÚ** (zodpovedajúcu 7,3% v r. 2001).²⁵ Dosahuje však aj vyššie hodnoty ako vo všetkých ostatných kandidátskych krajinách, s výnimkou Bulharska.

Graf 8

Porovnanie miery nezamestnanosti v kandidátskych krajinách s priemerom EÚ (r. 2001)

Zdroj: ŠÚ SR, Eurostat, prepočty autorov.

Výrazná miera nezamestnanosti je tak v súčasnosti jedným z najväčších problémov ekonomiky a spoločnosti Slovenska, aj keď v priebehu roka 2002 dochádza k znižovaniu jej úrovne, napríklad k 1. polroku na 18,6%. Mierne klesajúci trend miery nezamestnanosti je po roku 2001 (na rozdiel od predchádzajúcich dvoch rokov) pozitívne ovplyvňovaný vývojom (dokonca poklesom) počtu pracovných síl.²⁶

Najzávažnejšími problémami na trhu práce v SR (nielen z ekonomického hľadiska) sú však dlhodobejšie sa prehĺbujúce štrukturálne a regionálne problémy nezamestnanosti. Regionálne aspekty nezamestnanosti sú analyzované v časti 1.5. V štruktúre nezamestnanosti ide najmä o **nadmerne vysoký podiel dlhodobo nezamestnaných²⁷ a nezamestnaných mladých ľudí.**

Dlhodobo nezamestnaní (t.j. nezamestnaní, ktorí sú bez práce viac ako jeden rok) predstavujú až takmer polovicu zo všetkých nezamestnaných a priemerná doba evidencie nezamestnaného

naďalej pretrvávajú v niektorých segmentoch na trhu práce prezamestnanosť (napríklad vo verejnej správe, v Železničiaroch SR a podobne). Otázkam zamestnanosti a zamestnateľnosti sa v publikácii aj z tohto dôvodu nevenuje bližšia pozornosť. Problematika trhu práce sa cielene prezentuje z pohľadu najvypuklejšieho problému – nezamestnanosti, ako aj jej sociálnych aspektov.

²⁴ Rast počtu ekonomicky aktívnych obyvateľov súvisel s demografickými faktormi, ktoré mali najsilnejší vplyv na nárast počtu pracovných síl v rokoch 2000 až 2001.

²⁵ Platí to aj napriek súčasným problémom na trhoch práce a rastúcej miere nezamestnanosti vo viacerých členských krajinách EÚ, napríklad v Nemecku.

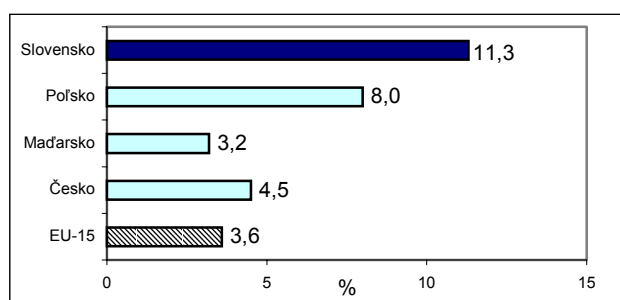
²⁶ Postupné znižovanie miery nezamestnanosti je výraznejšie potvrdené po očistení jej vykazovania o vplyv verejno-prospešných prác.

²⁷ V rámci štruktúrneho pohľadu na nezamestnanosť predstavujú práve dlhodobo nezamestnaní podstatný problém, a to tak finančný, ako aj sociálno-psychologický. Platí priama závislosť medzi dĺžkou nezamestnanosti občana a jeho znižujúcou sa schopnosťou vrátiť sa do pracovného života. S rastúcou dĺžkou nezamestnanosti občana rastie navyše riziko jeho zlyhania aj v spoločenskom živote.

sa dokonca „vyšplhala“ až na približne 14 mesiacov. Podiel dlhodobo nezamestnaných na celkovej nezamestnanosti je obdobne vysoký ako v EÚ.²⁸ Keďže však na Slovensku je podstatne vyššia miera celkovej nezamestnanosti, tak aj miera dlhodobej nezamestnanosti vo vzťahu k pracovnej sile je výrazne väčšia ako v EÚ. Váha dlhodobej nezamestnanosti na Slovensku je najvyššia aj spomedzi krajín V4. Oproti Česku a Maďarsku je však na Slovensku tiež prepočítavaná k podstatne vyššej celkovej nezamestnanosti. Miera dlhodobej nezamestnanosti v SR preto výrazne prevyšuje úroveň v týchto dvoch krajinách (obdobne ako aj v EÚ) a je mierne vyššia ako v Poľsku (Graf 9).

Graf 9

Miera dlhodobej nezamestnanosti v krajinách V4 a EÚ (r. 2000)

Poznámka: Miera dlhodobej nezamestnanosti vyjadruje podiel dlhodobo nezamestnaných na celkovej pracovnej sile v krajine.

Zdroj: Eurostat.

Podstatnú časť dlhodobo nezamestnaných tvoria tzv. „nezamestnateľní občania“. Prevažne nie sú schopní a/alebo ochotní aktívne sa prispôbiť meniacim sa podmienkam. S postupujúcou integráciou ekonomiky SR do EÚ bude práve táto skupina populácie stále viac sociálne rizikovou. Bariérou konkurencieschopnosti domácej pracovnej sily so zahraničnou môže byť aj v súčasnosti významná časť nezamestnateľných v mladších vekových kategóriách. Podiel nezamestnanosti mladých ľudí na celkovej nezamestnanosti je v súčasnosti príliš vysoký, napríklad v skupine mladších ako 25 rokov dosahuje až takmer 30%.

Popri problémoch súvisiacich s nezamestnanosťou (aj v štruktúre) je v procese integrácie podstatná aj úroveň a podmienky tvorby ceny práce. Mzdy a iné odmeny za prácu (remuneration)²⁹ sú v podmienkach Slovenska dlhodobo nízke (prinajmenšom oproti ostatným krajinám V4), nepružné a regulované. **Mzdová hladina dosahuje iba približne 40% priemernej úrovne v EÚ**, a to v prepočte na ppp. Je tak **najnižšia spomedzi krajín V4**

²⁸ Dlhodobá nezamestnanosť je značným problémom viacerých krajín EÚ, napríklad Nemecka, Talianska a Francúzsko. Výrazne prevyšuje dlhodobú nezamestnanosť v konkurencieschopnejších a zároveň v liberálnejších ekonomikách, napríklad v USA, Kanade, či na Novom Zélande. Podiel dlhodobej nezamestnanosti na celkovej nezamestnanosti v USA dosahuje napríklad iba okolo 6%, a to aj pri nižšej celkovej miere nezamestnanosti. Dôvodmi výrazného zaostávania väčšiny európskych krajín (najmä kontinentálnej) EÚ oproti napríklad USA je predovšetkým nižšia produktivita práce, tvorba nových pracovných miest, „podporovaná“ príliš štedrým a demotivačne nastaveným sociálnym systémom a vysokými nárokmi na jeho financovanie, tlačiacie na rastúce náklady zamestnávateľov. Nedostatočne pružný a nadmerne regulovaný trh práce (vrátane nadmernej ochrany zamestnancov pred prepustením), veľký vplyv odborov a nízka pružnosť pracovných síl sú tiež značnou brzdou podstatnejšieho zlepšenia na trhoch práce krajín EÚ.

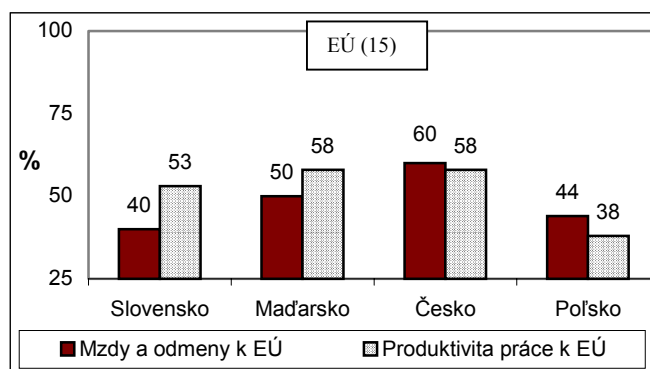
²⁹ V nasledujúcom texte sa kvôli väčšej prehľadnosti používajú „iba“ pojmy „mzdy“ a „mzdová hladina“, avšak v širšom chápaní miezd ako všetkých odmien za prácu (remuneration).

a to isté platí aj pre porovnanie priemernej ceny práce (v ppp). Nízka cena práce je na jednej strane dôsledkom výraznej prevahy počtu pracovných síl (ponuky práce) nad voľne dostupnými pracovnými miestami (dopytom po práci). Na druhej strane je limitovaná dlhodobjšie nízkou tvorbou pridanej hodnoty.

Cena práce sa v dlhodobjšom horizonte odvíja aj od produktivity práce. Neinflačné medziročné zvyšovanie reálnych miezd by malo byť podmienené ich nižším medziročným rastom ako sa bude zvyšovať reálna produktivita práce.³⁰ Takýto trend bol na Slovensku v ostatných rokoch zachovaný. Výnimkou je iba „predvolebný“ rok 2002, keď reálne mzdy rástli rýchlejšie ako produktivita práce. Vzhľadom však na úsporné opatrenia vlády sa neočakáva, že sa to bude opakovať aj v roku 2003. Nižší pomer mzdovej hladiny v SR k EÚ ako pomer produktivity práce SR/EÚ (na rozdiel od napríklad Poľska a Česka – Graf 10) však môže byť čiastočným impulzom rýchlejšieho rastu miezd ako produktivity, napríklad v medzinárodne neobchodovateľných službách (viac v časti 2.2. *tejto publikácie*).

Graf 10

Porovnanie mzdových hladín a úrovni produktivity práce k priemeru v EÚ (v ppp)

Zdroj: ŠÚ SR, Eurostat, autori.

Príčiny dlhodobo pretrvávajúcích problémov na trhu práce Slovenska sú predovšetkým:

- nízka schopnosť subjektov vytvárať produktívne pracovné miesta;
- obmedzená motivácia legálne sa zamestnať;
- deformácie a nepružnosti na trhu práce, vrátane nedostatočnej pružnosti a mobility pracovnej sily (riziko pre konkurencieschopnosť pracovnej sily SR aj vo vnútornom trhu EÚ).

Nízka schopnosť subjektov vytvárať produktívne pracovné miesta je potvrdzovaná rýchlejším rastom počtu nezamestnaných ako voľných pracovných miest. Na jedno voľné pracovné miesto v súčasnosti „čaká“ až okolo 40 nezamestnaných. Podstatnou bariérou tvorby nových pracovných miest je nízka produktivita a aktivita ekonomických subjektov, osobitne nízka miera podnikania. Napriek miernemu zvyšovaniu počtu samostatne zárobkovo činných osôb, ich podiel na celkovej zamestnanosti je nepatrný (približne 8 %) a výrazne nižší ako v EÚ, ale aj ako v ostatných krajinách V4. Podnikateľské subjekty (najmä menšie, ktoré sú často „motorom“ tvorby pracovných miest) brzdia značné náklady práce a v rámci nich najmä

³⁰ Alternatívne je možné porovnávať produktivitu práce nie so mzdami, ale s jednotkovými nákladmi práce (unit labour cost).

vysoké odvodové povinnosti.³¹

Na vysokej miere nezamestnanosti sa výrazne „podieľa“ aj obmedzená motivácia legálne sa zamestnať, najmä v dôsledku príliš štedro a neadresne nastaveného systému sociálnych dávok. Príjmy jednotlivca, respektíve rodiny, z podpory v nezamestnanosti a/alebo ostatných sociálnych dávok sú stále iba nepatrne nižšie (dokonca v prípade niektorých rodín aj vyššie) ako dostupné pracovné príjmy. Dôsledkom je skutočnosť, že obyvatelia sa dostávajú do „sociálnych pascí“,³² teda do stavu, keď preferujú pasívne prijímanie dávok a/alebo prácu v tieňovej ekonomike pred aktívnym hľadaním si oficiálnej práce. Demotivačné účinky sociálnych dávok sú veľmi špecifické, najmä v závislosti od zloženia domácnosti a potenciálnych pracovných príjmov ich členov.³³

Podstatnými obmedzeniami riešenia vysokej miery nezamestnanosti sú aj deformácie a nepružnosti trhu práce. V prípade ich razantného neodstraňovania môžu byť bariérou konkurenčnej schopnosti slovenskej pracovnej sily na vnútornom trhu EÚ. Príkladom sú nedostatočne rozvinuté formy alternatívneho zamestnania prác na čiastočný úväzok a na určitú dobu. Rozsah práce na čiastočný úväzok sa na Slovensku týka iba 2% zamestnancov, oproti 18% v EÚ. Nadštandardná ochrana práv zamestnancov (aj pred ich prepustením), práv ich zástupcov (odborov) a neprímerané povinnosti a obmedzenia zamestnávateľov ešte viac znepružňujú trh práce v SR. To je však (aj keď nie tak výrazne) problémom v krajinách (kontinentálnej) EÚ (Pozri *poznámku 28* pod čiarou). Osobitným problémom na trhu práce SR je nedostatočná pružnosť a mobilita pracovnej sily (územná aj profesijná).

1.3.2. Sociálne aspekty integrácie

Práve problémy na trhu práce sú kľúčovou bariérou nielen konkurencieschopnosti pracovných síl v súčasnosti a rizikom po vstupe do EÚ, ale sú aj rizikom sociálnych dopadov na obyvateľov v čase intenzívnejšej reálnej integrácie ekonomiky SR do EÚ. Nezamestnaní predstavujú aj v súčasnosti najväčší podiel zo všetkých poberateľov sociálnych dávok (v r. 2001 až 91,7%). Týka sa to dlhodobo nezamestnaných, ktorí sú častokrát v skupine „nezamestnatelných“.

³¹ Sadzby sociálnych príspevkov v SR (súhrnne 50,8% z vymeriavacieho základu) sú najvyššie zo všetkých krajín v EÚ, respektíve aj OECD.

³² Príkladom je práve „pasca nezamestnanosti“. Prejavuje sa v systémoch, keď sú dávky podpory v nezamestnanosti príliš vysoké (a blízke výške minimálnej mzdy) a zároveň, keď sú aj tieto dávky vyplácané príliš dlhý čas. Pasca nezamestnanosti však môže byť zafixovaná a vyústiť do (trvalej) závislosti od podpory v nezamestnanosti, ak nezamestnaný má po strate nároku na podporu v nezamestnanosti možnosť využívať iba o málo nižšiu časovo neobmedzenú (prípadne obmedzenú po jej dlhodobejšom poberaní) štátnu sociálnu podporu alebo pomoc. Pasca nezamestnanosti a v niektorých prípadoch aj pasca závislosti na sociálnej podpore sa v praxi prejavuje v krajinách, v ktorých je vysoká miera nezamestnanosti, najmä dlhodobá, a súčasne je uplatňovaný štedrý a plošný systém dávok podpôr v nezamestnanosti (*Balcerowicz, 2000*).

³³ V súčasnom systéme financovania sociálnych dávok platí, že:

- jednotlivci, ktorí očakávajú, že sa znovu zamestnajú za minimálnu mzdu sú málo motivovaní hľadať si prácu (demotivačné vplyvy podpory v nezamestnanosti a sociálnej podpory sú najsilnejšie u pracovníkov s nízkou úrovňou vzdelania);
- demotivácia je silnejšia pri poberaní podpory v nezamestnanosti ako pri poberaní sociálnej podpory, pretože pri podpore v nezamestnanosti sú príspevky vyššie;
- pracovníci, ktorých potenciálny príspevok do celkového príjmu domácností je nízky, zvažujú náklad príležitosti práce a znižuje sa u nich motivácia hľadať si prácu;
- demotivácia je podporená aj počtom detí v domácnosti (poberanie prídavkov na deti a príplatkov k prídavkom na deti), pričom príjem štátnej sociálnej podpory je poberateľmi v mnohých prípadoch braný ako automatické a vládou garantované nahradenie pracovného príjmu.

Jednotlivci, ale aj **celé rodiny sa** v podmienkach Slovenska **stále viac dostávajú do závislosti na sociálnych dávkach**. Práve časť obyvateľov, poberajúcich dávky sociálnej pomoci, sa nedokáže prispôbiť „novým“ podmienkam a sociálnym rizikám. Táto kategória obyvateľstva sa stáva chudobou ohrozená, i keď na Slovensku stále chýba presná definícia chudoby.³⁴ Najčastejšie sa v podmienkach Slovenska používa hranica životného minima, ktorá by mala odrážať stav hmotnej núdze obyvateľov.³⁵ V roku 2001 sa to týkalo 11,7% všetkých obyvateľov. Absolútne chudobných obyvateľov je však na Slovensku menej, keďže životné minimum je nastavené vyššie ako je hranica chudoby v medzinárodnom porovnaní (napríklad 2,15 USD na osobu a jeden deň)³⁶. Viacerí poberatelia sociálnych dávok navyše pracujú v tieňovej ekonomike. „Unikajú“ tým pred reálnou chudobou. Tlak na rast sociálnych výdavkov však ostáva.

V rámci nezamestnaných sú sociálne ohrozenou skupinou obyvatelia so základným vzdelaním a so stredným vzdelaním bez maturity, ako aj nezamestnaní občania so zníženou pracovnou schopnosťou (zps).³⁷ Obidve skupiny obyvateľov sa ťažko uplatňujú na trhu práce. Ak sa aj navyše zamestnajú, tak pracovné príjmy majú nízke a blízke sociálnym príjmom nepracujúcich (napríklad s väčším počtom detí).

Medzi sociálne rizikové skupiny však na Slovensku patrí významná časť ľudí, ktorých pracovné príjmy sú (výraznejšie) pod priemerom krajiny, to znamená, pod hranicou 40% priemeru v EÚ. Na druhej strane sa na Slovensku neprejavuje ani vzdelanie v príjmoch, ako je tomu napríklad v krajinách EÚ.³⁸

Sociálnym aspektom chudoby sa stáva aj „prirodzené“ vylúčenie z trhu práce, napríklad z dôvodu staroby. Prostredníctvom valorizácií (každoročného zvyšovania) dôchodkov sa darí zachovať pomer priemerných dôchodkov k priemernej čistej mzde na úrovni cca 58 %.³⁹ Výška starobných dôchodkov však v porovnaní s krajinami EÚ nedosahuje ani 25% ich priemernej úrovne. Pomer starobných dôchodkov na Slovensku k EÚ je nižší aj ako tento pomer v Česku a Poľsku a nepatrne vyšší ako v Maďarsku (Graf 11).

³⁴ Podľa výskumu, ktorý bol na Slovensku realizovaný v roku 1995 ŠÚ SR s francúzskym INSEE pod názvom „Sociálna situácia domácností v SR“ sa rozlišovali tri podoby chudoby (UNDP, 2001):

1. Chudoba „peňažná“ – používa sa aj v zahraničných výskumoch a je zvyčajne daná 50% priemerného príjmu danej krajiny, kým vo výskume bolo použitých 60% z dôvodu nízkej príjmovej diferenciacie slovenskej populácie. Podľa tohto prístupu bolo na Slovensku 12,1 % domácností „monetárne“ chudobných.
2. Druhý prístup vychádzal zo životných podmienok domácností, ktoré boli vymedzené prostredníctvom podmienok bývania, stravovania, funkčných predmetov domácností. Na základe tohto prístupu predstavujú chudobní 13,4 % domácností.
3. Tretí prístup bol subjektívny, z hľadiska samotných chudobných, ktorých reprezentovali nízkopríjmové domácnosti. Podľa tohto prístupu je chudobných 7,7% domácností. Uvedené domácnosti sa subjektívne identifikovali ako chudobní.

³⁵ Štatisticky vykázaný počet ľudí v hmotnej núdzi zohľadňuje celkový počet vyživovaných osôb poberateľmi dávok sociálnej pomoci (Správa o sociálnej situácii obyvateľov na Slovensku v roku 2001, MPSVaR SR). Podstatným faktom je, že dávky sociálnej pomoci sa v podmienkach Slovenska odvíjajú od relatívne vysoko nastaveného životného minima.

³⁶ vid' Svetová banka, 2001.

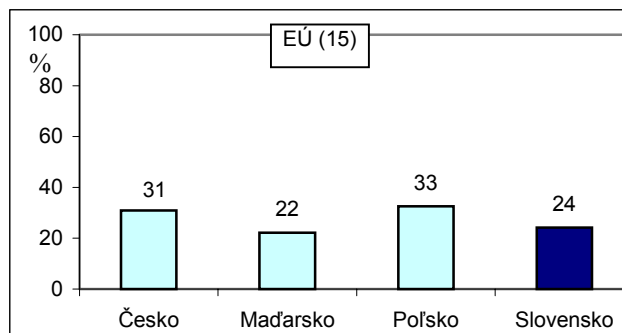
³⁷ Podiel nezamestnaných občanov so zps síce klesá (oproti roku 1995 došlo v r. 2001 k zníženiu o 1,3 percentuálneho bodu), pohybuje sa však stále okolo 5% z celkového priemerného počtu evidovaných nezamestnaných.

³⁸ Má to dopad na rastúcu emigráciu mladších, vzdelanejších a/alebo kvalifikovanejších pracovných síl zo Slovenska. Možno očakávať zvýrazňovanie tohto trendu v nasledujúcich rokoch, najmä po odbúraní prekážok na trhoch práce v EÚ, vrátane ukončenia prechodných období.

³⁹ vid' Analýza, 2002.

Graf 11

Porovnanie priemerného starobného dôchodku v krajinách V4 k priemeru v EÚ

Poznámka: Údaje sú za rok 1999 a výsledky sú v percentách. Pri výpočte boli použité starobné dôchodky obyvateľov starších ako 65 rokov, a to po prepočítaní na paritu kúpnej sily.

Zdroj: Eurostat 2002, graf autori.

Sociálne aspekty systému financovania starobných dôchodkov vyplývajú aj z nepriaznivého demografického vývoja, ktorého výsledkom sú zmeny vo vekovom zložení obyvateľstva. Stredná dĺžka života pri narodení u oboch pohlaví sa predlžuje a index starnutia obyvateľov Slovenska sa neustále zhoršuje.⁴⁰

Demografické, ale aj iné faktory, čoraz viac spôsobujú tlak na rast výdavkov v sociálnej sfére. Verejné výdavky na sociálnu ochranu⁴¹ sú v pomere k HDP síce nižšie ako v priemere EÚ (Graf 12)⁴², sú však výrazne „nad pomery“ schopnosti ekonomických subjektov na Slovensku ich financovať. Podstatnou príčinou toho je pretrvávajúce vnútorne zabudované deformácie v systéme financovania, vrátane prílišnej váhy vládou vynucovanej sociálnej solidarity prerozdelenia peňazí medzi ľuďmi. Systémové deformácie zo socializmu sa stále prejavujú absolútnou prevahou povinných verejných programov, dominantnosťou priebežného financovania (práve najmä v dôchodkovom systéme). V súčasnosti sa aj preto pristupuje k zásadnejším reformám v jednotlivých súčastiach sociálnej sféry, napríklad v dôchodkovom systéme, sociálnej podpore a pomoci.

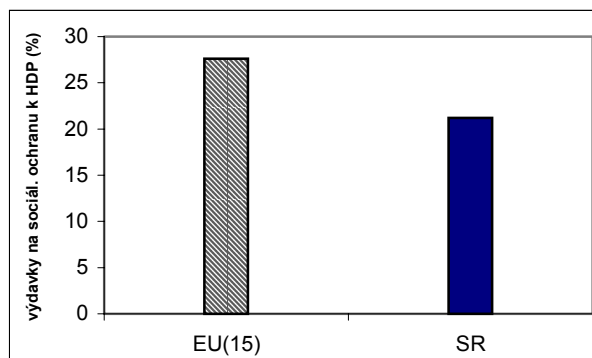
⁴⁰ Stredná dĺžka života pri narodení vyjadruje nádej na dožitie pri narodení – priemerný počet rokov, ktoré najpravdepodobnejšie prežije práve narodená osoba za predpokladu, že sa úmrtnostné pomery nezmenia. Index starnutia vypovedá o pomere poproduktívnej zložky obyvateľstva k predproduktívnej.

⁴¹ Sociálna ochrana (*social protection*) podľa vymedzenia metodiky Eurostatu *ESSPROSS*.

⁴² Vykazované výdavky na sociálnu ochranu v SR v porovnaní s EÚ sú navyše podhodnotené, napríklad v dôsledku nezahŕňania medzi výdavky sociálnej ochrany aj naturálne dávky a úľavy dôchodcom. Tým práve vychádza nižší podiel výdavkov na dôchodky na celkových výdavkoch sociálnej ochrany v SR ako v EÚ (pozri Graf 20 v Prílohe 2).

Graf 12

Porovnanie výdavkov na sociálnu ochranu v EÚ a na Slovensku (rok 1999)

Zdroj: *Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike, ŠÚ SR, 2002, str. 170, graf autori.*

1.4. Menové prostredie a finančné trhy

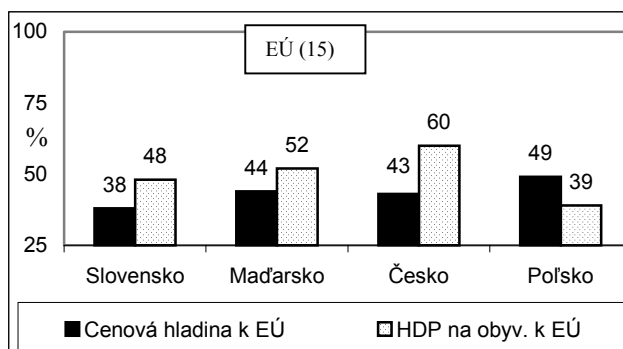
Obyvateľov a podnikateľské subjekty výrazne ovplyvňuje nielen vývoj v reálnej ekonomike, ale aj v menovom prostredí (predovšetkým cenový vývoj a vývoj výmenného kurzu) a vývoj na finančnom trhu.

1.4.1. Menové prostredie

Východiskovou črtou menového prostredia Slovenska v procese európskej integrácie je **výrazné zaostávanie cenovej hladiny oproti EÚ**. Cenová úroveň na Slovensku dosahuje iba približne 38% priemeru EÚ, čo je najmenej aj spomedzi krajín V4 (Graf 13). Navyše je až o 10 percentných bodov nižšia ako pomer HDP na obyvateľa Slovenska k EÚ. Spolu s (analogickým zaostávaním relatívnej mzdovej hladiny za produktivitou práce v SR k EÚ) by to mohlo vyvolať určitú snahu o rýchlejšie približovanie sa cenovej hladiny ako ekonomickej výkonnosti vo vzťahu ku krajinám EÚ.

Graf 13

Porovnanie cenových hladín a HDP v krajinách V4 k priemeru v EÚ

Poznámka : Údaje sú za rok 2000 a výsledné hodnoty sú v percentách.

Zdroj: Eurostat.

Ekonomické dopady vstupu Slovenska do Európskej únie

Dôvodov pre zaostávanie cenovej hladiny Slovensku za EÚ je viac a vstupom do EÚ sa automaticky nezrušia. Jedným z hlavných dôvodov je rozdiel v produktivite práce, ktorý spôsobuje rozdiel v cenách obchodovateľných tovarov. Rast produktivity práce a rast konkurenčnej schopnosti slovenských výrobcov môže priniesť aj rast cien tovarov. Ďalšími dôvodmi je historický vývoj, pretože Slovensko malo do roku 1989 deformovaný systém cien, s ktorým sa vyrovnáme dodnes. Niektoré neobchodovateľné sektory (napríklad verejné služby ako školstvo a zdravotníctvo) sú so svojimi cenovými úrovňami úplne niekde inde ako EÚ. Ceny energií, verejnej dopravy, nájomného sú stále regulované a zatiaľ nezodpovedajú ani oprávneným nákladom. Nejde teda len o rozdiel spôsobený produktivitou práce.

Pri pohľade na štruktúru cien na Slovensku a v EÚ je možné spozorovať, že časť cien už dnes zodpovedá svojou úrovňou EÚ. Ide o dovážané tovary, prípadne tovary, ktoré vyvážame za svetové ceny. Zodpovedajú približne 66% spotrebného koša.

Medzi tovary, ktoré majú v súčasnosti nižšie (niektoré podstatne nižšie) ceny ako v EÚ patrí na druhej strane veľká časť potravín, najmä rastlinného pôvodu⁴³ – chlieb (asi 30% úrovne v EÚ), múka (46%), cukor (46%), zemiaky (25%). Ceny mäsa a mäsových výrobkov sú asi na úrovni 46% priemeru EÚ. Mliečne výrobky sa svojou cenovou úrovňou približujú najviac (61%), podobne ako oleje a tuky (70%). Celkové ceny potravín dosahujú len približne 51% úrovne v EÚ. Podstatne nižšie sú aj ceny za bývanie (nájomné, energie, vodné a stočné), ceny za verejnú dopravu, ceny nehnuteľností, pôdy, väčšiny služieb a podobne. Ide o neobchodovateľné tovary a služby, respektíve o tovary vyrábané len pre domácu spotrebu, spojené s domácou tradíciou a zázemím.

Trend približovania sa slovenských cien k európskym sa začal od roku 1991. Postupuje však relatívne pomaly, a to aj v porovnaní s inými štátmi V4. Slovenské vlády mali vždy problém so zvyšovaním regulovaných cien a zavádzaním trhových mechanizmov napríklad do zdravotníctva a školstva. Preto sa aj slovenská cenová hladina priblížila hladine v EÚ počas rokov 1998 – 2001 len o 2 percentuálne body (z 36% na 38%).

Vývoj menového prostredia ovplyvňuje svojou menovou politikou Národná banka Slovenska (NBS). Od roku 2001 pôsobí s primárnou orientáciou na cenovú stabilitu a s prednostným využívaním úrokových sadzieb (oproti doterajšiemu primárnemu sledovaniu peňažnej zásoby, teda množstva peňazí v obehu). Do značnej miery to zodpovedá politike Európskej centrálnej banky (ECB).

Aj vďaka menovej politike NBS - napríklad postupným znižovaním sadzieb povinných minimálnych rezerv (PMR),⁴⁴ dochádza v menovom prostredí k viacerým nasledovným tendenciám :

- priaznivý vývoj inflácie;
- tendencia zhodnocovania reálneho kurzu koruny (SKK) voči euru (EUR) a doláru (USD);
- postupný pokles úrokových sadzieb (aj keď až pod hranicu inflácie);
- dostatočné devízové rezervy;
- zvýšený prílev priamych zahraničných investícií.

⁴³ Nízke ceny potravín rastlinného pôvodu vyplývajú z podstatne nižších výkupných cien u týchto komodít v SR oproti EÚ (asi 60%).

⁴⁴ Sadzba povinných minimálnych rezerv (určujúca podiel vkladov, ktoré musia komerčné banky držať v NBS) by mala v EÚ dosahovať 2%. Na Slovensku (po niekoľkých zníženiach) predstavuje v súčasnosti 4%.

K relatívne nízkej hodnote inflácie a k priaznivému vývoju kurzu koruny, ako aj úrokových sadzieb však prispeli aj nedostatočne razantné postupy v uskutočňovaní reformných krokov, niektoré sociálne a ekonomické zábezpeky realizované prostredníctvom verejných výdavkov, ako aj oddialenie konvergenčných krokov v oblasti deregulácie cien a približovania cenových a mzdových hladín za západoeurópskym. Výraznejšie a rýchlejšie ako na iné trhy sa premieta na slovenský peňažný trh politická klíma a vývoj na medzinárodných trhoch.

Niektoré tendencie, respektíve ich kombinácia, však môžu vyvolávať tlaky na zhoršenie vnútornej a vonkajšej nerovnováhy, čo transmisným mechanizmom môže negatívne ovplyvniť vývoj reálnej ekonomiky (napríklad znížiť rast HDP). Ide predovšetkým o nasledovné nepriaznivé faktory, ktoré môžu byť rizikami pre menové prostredie:

- zaostávanie úspor za investíciami (následný tlak na vonkajšiu nerovnováhu – deficit bežného účtu platobnej bilancie);
- tendencia k prílišnému zhodnocovaniu SKK voči EUR a USD v kombinácii s nízkou mierou inflácie;
- zvyšujúce sa tlaky na rast peňažnej zásoby (t.j. peňazí v obehu) oproti rastu nominálneho HDP, najmä spotrebným použitím časti príjmov z privatizácie, nákladov sterilizácie, vyplácaním dlhopisov FNM obyvateľstvu;
- nárast verejného dlhu, spôsobený aj reštrukturalizáciou bánk;
- stále nízky podiel investícií na „zelenej lúke“ na celkových priamych zahraničných investíciách (PZI);⁴⁵
- dlhodobo pretrvávajúci schodok rozpočtového hospodárenia verejných financií;
- nepriaznivý vývoj zahraničného obchodu a bežného účtu platobnej bilancie, ktorý sa už niekoľko rokov udržuje nad 5% HDP;
- prebytok likvidity v bankách.

Vývoj základného menového ukazovateľa, inflácie, je povzbudivý. **Inflácia** je od roku 1995 **stabilizovaná**. Klesá aj jadrová inflácia (inflácia očistená od vplyvu deregulácie cien, zmien v nepriamych daniach a dotácií). Mala by sa stať objektívnym meradlom posudzovania vnútornej nerovnováhy v ekonomike. Pokles inflácie v roku 2002 však podmienilo zastavenie liberalizácie cien (práve tých energií, ktoré sú impulzom rastu cenovej hladiny formou nákladovej inflácie). V tomto smere pôsobilo aj postupné zhodnocovanie koruny i dovozy lacnejších produktov (hlavne potravinárskych), čo je podmienené zvyšovaním cenovej konkurencie v rozširujúcej sa maloobchodnej sieti.

Dopytom ťahaná inflácia (zvyšovanie peňazí v obehu nad rámec rastu reálnej ekonomickej výkonnosti) sa pravdepodobne prejavila len sčasti. Dôvodom je skutočnosť, že jej impulzy sa prejavujú s časovým oneskorením, osobitne v investičnom dopyte (1 až 2 roky). Takýmito impulzmi boli hlavne tlaky na dopyt domácnosti, výplaty privatizačných dlhopisov FNM obyvateľstvu, ale pravdepodobne aj presun realizácie značnej časti dopytu zo šedej ekonomiky do maloobchodnej siete, ako aj rast miezd nad rámec produktivity práce v roku 2002. V investičnom dopyte sa ešte nemohli v plnej miere prejaviť impulzy z toku privatizačných zdrojov do spotreby.

⁴⁵ Práve investície „na zelenej lúke“ vypovedajú o záujme zahraničných investorov dlhodobejšie investovať v danej krajine. Keďže ide nové projekty, sú prevažne aj zárukou ich vyššej kvality (v porovnaní s investíciami do zmien v zastaralých technológiach väčšiny podnikov na Slovensku). Tým by mohli byť práve takéto zahraničné investície impulzom dlhodobo vyššej výkonnosti a produktivity ekonomiky.

V tomto smere pôsobí nepriaznivo sústavne deficitné rozpočtové hospodárenie verejnej správy a sprostredkovane aj deficit bežného účtu platobnej bilancie. Dlhodobejšie **pretrvávanie kombinácie výraznej deficitnosti verejných financií a zahraničného obchodu** svedčí o slabej prispôsobivosti podnikateľskej sféry na nepriaznivé vplyvy v ekonomikách našich najväčších zahraničných obchodných partnerov, ako aj na meniacu sa štruktúru požiadaviek domáceho dopytu. To by malo tlačiť na znehodnocovanie kurzu slovenskej koruny.⁴⁶ Vďaka perspektíve politickej stability a blízkeho členstva v NATO a EÚ dochádza (napriek nezmeneným ekonomickým fundamentom) k posilňovaniu slovenskej koruny. Koruna tak reaguje na záujem zahraničných investorov, ktorí hrajú tzv. „konvergenčnú hru“.⁴⁷

NBS musí teda čeliť vysokému deficitu bežného účtu platobnej bilancie na jednej strane a hrozbe rýchleho zhodnocovania kurzu koruny na strane druhej. Z posledných krokov NBS vyplýva, že kurz koruny je jej najdôležitejším kritériom, a preto razantne znížila úrokové sadzby. Uskutočnila to aj napriek tomu, že v roku 2003 sa očakáva podstatne vyššia inflácia než v roku 2002 a uvoľnená menová politika by mohla viesť k prehĺbovaniu deficitu bežného účtu platobnej bilancie. Prispôsobovanie úrokových sadzieb v SR k európskej úrovni zdôvodňuje tým, že Slovensko vníma stále viac ako vŕahované do „gravitačného poľa ECB“ (ako výsledok volieb a blízkeho ukončenia vstupných rokovaní), čo núti NBS prispôbovať úrokové sadzby v SR európskej úrovni. Tento postup však nepovažujeme pre Slovensko z dlhodobého hľadiska za optimálny. Môže viesť k príliš skorému členstvu Slovenska v Hospodárskej a menovej únii (známej ako Európska menová únia - EMÚ). Uvoľnenejšia menová politika musí byť navyše sprevádzaná náležite reštriktívnou fiskálnou politikou, pretože inak by mohlo dôjsť k nadmernému rastu dopytu, inflácie a deficitu bežného účtu platobnej bilancie.

Slovenská ekonomika však už od roku 1995 vykazuje (príliš vysoký) „vonkajší“ deficit, čo znamená že Slovensko dováža (podstatne) viac tovarov a služieb ako vyváža. Pritom ekonomika SR patrí k najotvorenejším na svete, keďže obrat zahraničného obchodu je dlhodobo nad 100% HDP (v r. 2001 predstavoval približne 135% HDP). Medzi našich najväčších obchodných partnerov patria štáty EÚ (asi 60% vývozu a 50% dovozu) a štáty V4 (28% vývozu a 21% dovozu). Zamená to, že asi 90% nášho vývozu a 70% dovozu smeruje do a z rozšírenej EÚ.

Práve spomalenie vývoja ekonomiky našich najdôležitejších obchodných partnerov malo v roku 2002 vplyv na pribrzdzenie dynamiky vývozu. Keďže však došlo k čiastočnému zníženiu dovoznej náročnosti SR (objemu dovozu k vytvorenému HDP v ekonomike), umožnilo to mierny pokles obchodného deficitu na približne 9,4% HDP, oproti 10,7% v roku 2001.

Deficit obchodnej bilancie tak ostáva naďalej už niekoľko rokov príliš vysoký. Potvrďuje to skutočnosť, že je odrazom predovšetkým nízkej konkurencieschopnosti slovenských subjektov na zahraničných trhoch. Následne spôsobuje aj nadmerný schodok bežného účtu platobnej bilancie (PB), teda vonkajšiu ekonomickú nerovnováhu (ktorá je dôsledkom vnútornej ekonomickej nerovnováhy – nižších úspor ako investícií v ekonomike). Bežný účet platobnej bilancie tak dosiahne značný schodok aj v roku 2002, a to až na úrovni 8,4% HDP

⁴⁶ K miernemu oslabeniu slovenskej koruny v prvých mesiacoch tohto roku skutočne prišlo (do mája 2002). V ďalších mesiacoch mal vývoj kurzu koruny opačný vývoj.

⁴⁷ Investovanie v slovenských korunách sa stalo podstatne menej rizikové, pričom investori zarábajú aj na úrokovom diferenciaci medzi Slovenskom a EÚ, ako aj na posilňovaní slovenskej meny.

(približne 89,0 mld. Sk). Mal by byť dôsledkom nielen vysokého deficitu obchodnej bilancie, ale aj zvýšeného splácania úrokov za čerpané úvery. Jeho celkovú výšku mierne znižujú stabilné príjmy z tranzitu plynu a ropy, zvýšený záujem zahraničných turistov o Slovensko a rastúce príjmy našich ekonomických subjektov aj vo forme grantov a projektov EÚ.

V období rozsiahlejšej privatizácie je však vonkajšia nerovnováha bez problémov financovaná nedlhovým spôsobom, tým nevytvárajúca následné tlaky na rast zahraničnej zadlženosti (na rozdiel od rokov 1996 až 1998). Tak tomu je aj v roku 2002. Deficit bežného účtu PB je finančne vykrytý prebytkom kapitálového a finančného účtu vo výške približne 198 mld. Sk. Tento prebytok je tvorený najmä enormným rastom priamych zahraničných investícií, a to práve zo značných privatizačných výnosov, predovšetkým z predaja Slovenského plynárenského priemyslu a rozvodných závodov.

Prebytok kapitálového a finančného účtu PB tým v r. 2002 až 2,2 krát prevýši deficit bežného účtu PB. Spôsobí tak nárast devízových rezerv až na približne 340 mld. Sk, tým bude kryť 5-násobok dovozu tovarov a služieb. Vysoké devízové rezervy budú zároveň činiteľom pôsobiacim na zvýšenie peňazí v obehú. Ich veľkosť pri istých reštrikciách menovej politiky môže nepriaznivo ovplyvniť veľkosť domácich úverov pre podnikovú sféru a obyvateľstvo. V dôsledku úrokového rozdielu medzi SR a zahraničím vzniká navyše riziko (náhleho) zvýšenia prílivu krátkodobého kapitálu a s ním aj tlak na (prílišné) zhodnocovanie nominálneho kurzu slovenskej koruny.

1.4.2. Finančný trh

Vo vzájomnom prepojení s menovým prostredím je aj domáci finančný trh, osobitne bankový a kapitálový. Finančný trh na Slovensku obnovil v značnej miere svoju funkciu „prerozdeľovača“ voľných finančných zdrojov ekonomike. V súčasnosti je takmer celý pod kontrolou súkromných investorov. „Štát“ ostal v úlohe menšinového vlastníka v niektorých inštitúciách, alebo ako väčšinový vlastník v inštitúciách s malým vplyvom. Postupné prijímanie komunitárneho práva (*acquis communautaire*) prinieslo významné zmeny v štátnom dohľade nad týmto sektorom. Prijali sa viaceré dôležité legislatívne normy pre fungovanie finančného trhu (nový zákon o účtovníctve - priblíženie k medzinárodnému účtovnému štandardu – IAS), nový zákon o bankách, o poisťovníctve, novelizácia zákona o kolektívnom investovaní a ďalšie).⁴⁸

Tieto zmeny legislatívy priblížili zákonný rámec fungovania finančného trhu k pomerom v EÚ.⁴⁹ Zákony pre poisťovníctvo, kolektívne investovanie a všeobecne pre dohľad nad finančným trhom sa budú musieť ešte dopracovať. Musí sa tiež posilniť nezávislé postavenie Úradu pre finančný trh (ÚFT), ktorý by mal mať možnosť vydávať podzákonné normy. Bankový dohľad NBS musí mať tiež viac možností na presadenie svojich rozhodnutí. Je dôležité, aby bolo možné podniknúť preventívne akcie proti nelicencovaným nebankovým subjektom. Legislatívne podmienky približovania sa finančného trhu SR k podmienkam v EÚ sú charakterizované v Prílohe 1.

⁴⁸ Medzi podstatné ďalšie legislatívne úpravy patria nové zákony o platobnom styku, o dohľade nad finančným trhom, o cenných papieroch a investičných službách, o burze cenných papierov a novelizácie zákonov o NBS a o ochrane vkladov (podrobnejšie v Prílohe 1).

⁴⁹ Hodnotiaca správa Európskej komisie konštatuje, že slovenská legislatíva je napríklad v súlade s príslušnými *acquis* pre bankový sektor.

Ekonomické dopady vstupu Slovenska do Európskej únie

Slovenský finančný sektor má formálne všetky znaky rozvinutého finančného sektora. Rozdiely sú však vo veľkosti jednotlivých trhov (peňažný, devízový, akciový a iné), ktoré vyplývajú z veľkosti vlády, ekonomickej sily podnikov a obyvateľstva a z malého využívania viacerých finančných nástrojov (napríklad hypotekárne úvery, podielové fondy, kapitálové životné poistenie). Slabá ochrana vlastníckych a veriteľských práv tiež limituje rozvoj niektorých trhov (akciový, dlhopisový, úverový).

Bankový sektor je podobne ako v celej kontinentálnej Európe **najdôležitejším segmentom** finančného sektora. Jeho celkové aktíva dosahujú takmer 100% HDP, čo je 4. miesto medzi kandidátskymi krajinami (po Cypre, Malte a Českej republike). V bankovom sektore na Slovensku nastal pozitívny obrat finančných ukazovateľov, a to výraznejšie po odsune stratových aktív zo štátom vlastnených bánk do vládnych konsolidačných inštitúcií (de facto na daňovníkov) a následnej privatizácii takto očistených bánk v rokoch 1998 - 2001.⁵⁰

Tabuľka 1

Finančné ukazovatele v bankovej sfére na Slovensku

<i>bez Konsolidačnej banky</i>	1999	2000	2001	2002
Celkový zisk (mld. Sk)	-16,8	11,8	8,9	5,6
Návratnosť kapitálu %	-36,5	25,2	22,7	
Výnosnosť aktív %	-2,3	1,5	1,0	
Čistá úroková marža %	0,7	2,3	2,5	1,31
Kapitálová primeranosť	12,6%	12,5%	19,7%	21,0%
Úvery/celkové aktíva	50,0%	44%	33%	35,0%
Celkové aktíva (mld. Sk)	738,7	834,0	926,6	929,9
Úvery klientom (mld. Sk)	371,9	368,7	306,9	324,9
Podiel klasifikovaných úverov	23,7%	15,3%	14,0%	12,7%

Zdroj: NBS, Trend.

V súčasnosti má bankový sektor návratnosť kapitálu až vyše 20%. Zvyšuje sa produktivita práce. Bankový sektor je zároveň prekapitalizovaný, keďže celková kapitálová primeranosť vysoko prekračuje stanovenú minimálnu hranicu 8%. Banky vykazujú nízky podiel úverov na celkovej bilančnej sume a teda zisky sa tvoria do značnej miery z držby bezpečných no málo výnosných štátnych cenných papierov a pokladničných poukážok NBS (sterilizácia), čo sa v budúcnosti môže prejaviť ako prekážka dosahovania vyššej miery zisku. Sterilizácia, teda „nútené“ ukladanie voľných prostriedkov bánk v NBS dosiahla v roku 2002 až 100 mld. Sk, čo predstavuje asi desatinu bilančnej sumy sektora. K rastu objemu sterilizácie prispelo aj čiastočné splatenie štátneho dlhu z privatizačných príjmov. Väčšina bánk preto už od roku 2001 sleduje v úverovaní stratégiu orientácie na obyvateľstvo s cieľom zaistiť si pomerne výnosné a rizikovo diverzifikované aktíva v podobe úverov obyvateľstvu.

Celkový kapitál bankového sektora však umožňuje, aby banky zvýšili objem úverov o viac než 100 mld. Sk (10% HDP) pri zachovaní kapitálovej primeranosti nad 8%. Okrem toho vzhľadom na postupný pokles úrokovej marže v dôsledku celkového poklesu úrokových mier sa banky sústreďujú na zvyšovanie príjmov z poplatkov za vlastné i sprostredkované finančné

⁵⁰ Kľúčovým pozitívom tohto procesu je skutočnosť, že všetky banky (s výnimkou Poštovej banky a Banky Slovakia) vlastní v súčasnosti súkromní vlastníci. „Cenou“ za to (po niekoľkoročnom neriešení problému) je deformovanie trhu (z vládneho zásahu) a prenesenie nadmerného zaťaženia na súčasných a budúcich daňových poplatníkov. Náklady tohto procesu (značne presahujúce 100 mld. Sk) sú tak veľkou záťažou pre verejné financie (teda pre daňových poplatníkov) v súčasnosti a budú aj v nasledujúcich rokoch.

služby. V ich ponuke sa objavujú ďalšie finančné služby poskytované vlastnou finančnou skupinou ako napríklad podielové fondy, životné poistenie atď. (Tabuľka 9 v Prílohe 2).

Poisťovníctvo na Slovensku je plne v rukách súkromných investorov. Celkový objem predpísaného poistného bol v 1. polroku 2002 približne 4,0% HDP, z čoho životné poistenie predstavovalo asi 1,5% HDP. Tieto čísla sú hlboko pod priemerom EÚ a znamenajú, že slovenský poistný trh má veľký potenciál na rozvoj. Poisťovne spravujú rezervy v objeme približne 4,7% HDP. Poisťovne, podobne ako banky začínajú pociťovať problémy s investovaním svojich voľných zdrojov. Hlavnými trendmi v sektore bol rýchly rast objemu predpísaného životného poistenia a demonopolizácia zákonného poistenia motorových vozidiel. K rýchlemu rastu trhu životného poistenia prispel najmä na Slovensku neobvyklý osobný predaj prostredníctvom agentov, ktorým sa presadili niektoré zahraničné spoločnosti a tiež varovania odborníkov o možných problémoch súčasného priebežného systému dôchodkového zabezpečenia. Neživotné poistenie zaznamenáva podstatne pomalší rast než životné poistenie najmä kvôli slabej ekonomickej sile obyvateľstva.

Na Slovensku pôsobia aj doplnkové dôchodkové poisťovne (DDP), ktoré však spravujú zdroje v objeme iba asi 0,6% HDP.⁵¹

V porovnaní s bankovým a poistným trhom zohráva **kapitálový trh na Slovensku bezvýznamnú** a nekonkurenčnú **úlohu**. Pritom práve kapitálový trh je potenciálne „motorom“ podnikateľských aktivít a je podstatným faktorom dynamiky dlhodobó výkonných ekonomík (napríklad USA), ako aj v súčasnosti sa rozvíjajúcich ekonomík (z kandidátskych krajín napríklad Maďarsko).

Trhová kapitalizácia kótovaných akcií na verejných trhoch na Slovensku je približne na úrovni 3 % HDP. Predstavuje tým nielen najmenšiu hodnotu spomedzi krajín OECD, ale je aj hlboko pod priemerom tejto skupiny krajín, ktorý predstavuje asi 1,2-násobok HDP. Dokonca aj v krajinách V4 je tento ukazovateľ niekoľkonásobne väčší ako na Slovensku (Poľsko 15% HDP, Česká republika a Maďarsko po 19% HDP). Počet kótovaných cenných papierov na oboch burzách sa dlhodobo pohybuje okolo desiatky titulov a aj trh s dlhopismi je nevýrazný, pričom obchodovanie so štátnymi dlhopismi má na ňom jednoznačnú prevahu. Vo všeobecnosti platí už od roku 1997, že počet nových verejných emisií ako aj celkový počet pravidelne obchodovaných emisií je natoľko malý, že slovenský kapitálový trh nemožno považovať za miesto pre získavanie podnikateľského kapitálu. Jediným rozvíjajúcim sa segmentom trhu sú otvorené podielové fondy. Spravovali majetok v hodnote 12 mld. Sk (1,2% HDP), pričom na otvorené fondy pripadalo 84% tohto majetku.

1.5. Regióny Slovenska

Ekonomická výkonnosť slovenských regiónov je do značnej miery ovplyvnená skutočnosťou, že prevažná časť hospodárstva SR (predovšetkým pokiaľ ide o priemysel) bola vybudovaná v podmienkach socialistickej industrializácie. Pri jej tvorbe prevažovali netrhové faktory.⁵²

⁵¹ Novela zákona o DDP odstránila prekážky pre jednotlivcov (väzba na zamestnávateľa) pri vstupe do doplnkového dôchodkového poistenia.

⁵² Z nich spomenieme napríklad budovanie veľkých zbrojárskych komplexov orientovaných „do zázemia“, s výrobnou štruktúrou orientovanou na trhy RVHP, izolovane od vonkajšej konkurencie s oveľa vyššou efektívnosťou výroby, ktorej tlaku preto po skončení izolácie nemohli obstať. Porovnaj ekonomiku ČR, ktorej priestorové rozloženie priemyselnej bázy (na rozdiel od predtým silne agrárnej SR) vzniklo v podmienkach trhového hospodárstva, pred rokom 1948.

Ekonomické dopady vstupu Slovenska do Európskej únie

Po postupnom zavádzaní tvrdších pravidiel voľnej súťaže sa preto priestorová štruktúra hospodárstva zákonite musela meniť. Spôsobil to **výrazné diferencie v regiónoch SR**. Proces útlmu, ale predovšetkým procesy adaptácie sa začali prejavovať v jednotlivých regiónoch rôzne, a to v závislosti od konkurenčných výhod. Rozhodujúcu úlohu zo začiatku mala blízkosť k informáciám a k dôležitým centrom rozhodovania, ktoré existovali len v hlavnom meste. Ďalšou konkurenčnou výhodou bola blízkosť k rozvojovým centrom.

Najviac „zvýhodnený“ bol bratislavský región, a to vzhľadom na geografickú polohu (najmä blízkosť Viedne), ako aj vysokú koncentráciu obyvateľstva. Najzávažnejšou črtou regionálneho rozvoja Slovenska je preto **značný rozdiel medzi regiónom Bratislava a ostatnými regiónmi SR**. Ide o tak veľký rozdiel, že v regionálnych modeloch (napríklad dostupných v spoločnosti M.E.S.A.10) je potrebné narábať s bratislavskými okresmi zvlášť. V opačnom prípade by došlo k optickému stieraniu rozdielov medzi mimobratislavskými regiónmi. Bratislavský región je zároveň jediným regiónom spomedzi regiónov všetkých asociovaných krajín (s výnimkou pražského), ktorý nespĺňa podmienku pre poskytovanie prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ v rámci tzv. „cieľa 1“, pre ktorý je určený najvyšší objem prostriedkov.⁵³ **HDP na obyvateľa v bratislavskom NUTS II⁵⁴ regióne dosahuje v parite kúpnej sily až takmer 100% priemeru z EÚ, zatiaľ čo ostatné regióny nedosahujú ani 45%** (tabuľka 2).

Tabuľka 2

Výkonnosť regiónov SR podľa NUTS II v porovnaní s EÚ

	HDP/obyvateľ v ppp k priemeru EÚ (v %)			Zamestnanosť v odvetviach (v %)			Nezamestnanosť (r. 2000) (v %)		
	1995	1999	priemer 97-99	poľnohosp.	priemysel	služby	miera	% dlhodobá	% mladých
Bratislavský	87,9	99,4	98	2,5	22,5	75,1	6,6	34,1	17,8
Západné Slovensko	41,4	44,8	44,2	9	40,5	50,6	17,8	52,6	34,9
Stredné Slovensko	38	41,5	41,6	6,5	41,1	52,4	20,6	55,5	35,5
Východné Slovensko	35	39,2	38,6	7,2	37,8	55	25,1	56,2	47,1
Slovenská republika	44,1	48,1	48,1	6,9	37,3	55,8	19,1	53,8	36,9
EÚ 15	100	100	100	4,3	28,9	66,5	8,4	44,8	16,1
EÚ 27	86,2	86,6	86,5	8	29,5	62,6	9,3	45,8	18,4
12 kandidátov na vstup	37,7	38,5	38,6	21,6	31,7	48,1	12,4	48,2	26,3

Poznámky: EÚ 15 predstavuje 15 súčasných členov EÚ. EÚ 27 navyše aj 12 kandidátskych krajín na vstup.

Zdroj: Európska komisia, 2001.

Silná pozícia Bratislavy má niekoľko závažných dôsledkov:

1. Migrácia kvalifikovanej pracovnej sily z celého územia SR. V okrese Bratislava I už v roku 1990 (posledný dostupný údaj zo Sčítania ľudu) viac ako 25% ekonomicky aktívnych obyvateľov bolo vysokoškolsky vzdelaných. Medziregionálne rozdiely boli v tom čase podstatne menej závažné. Možno preto predpokladať, že dnešná migrácia vzdelanejšej a kvalifikovanejšej pracovnej sily do Bratislavy môže byť ešte vyššia. Pre porovnanie, na Slovensku podiel vysokoškolsky vzdelaných na celkovej populácii v roku 1990 nedosahoval ani 6%-nú hranicu.

⁵³ Podmienka HDP na obyvateľa meraná v parite kúpnej sily menšia ako 75% priemernej hodnoty v EÚ.

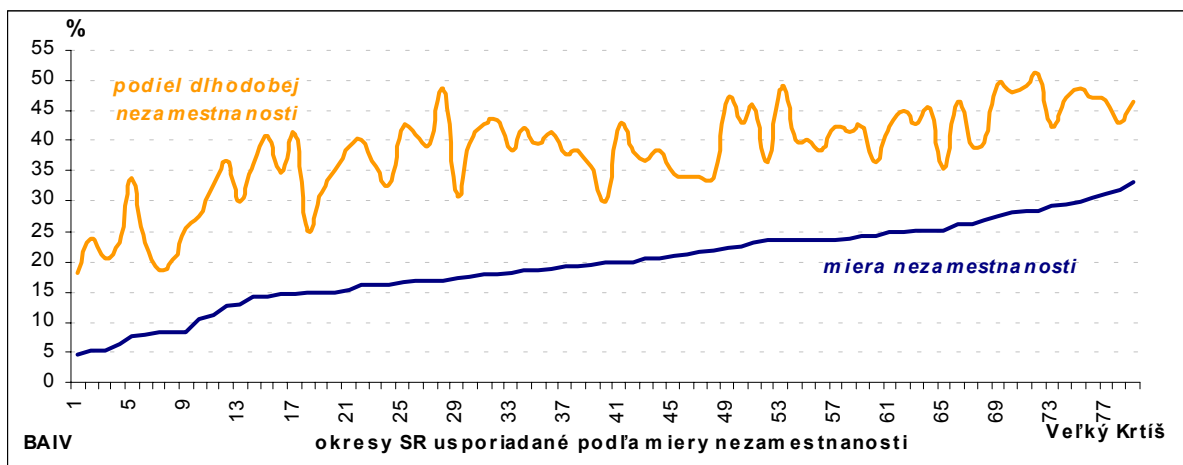
⁵⁴ NUTS II (Nomenclature of Territorial Units for Statistics – nomenklatúra územných jednotiek pre štatistiky) sú medzinárodne dohodnuté územné jednotky za účelom porovnávania štatistik v regiónoch Európskej únie. Jednotka NUTS II predstavuje rozmerovo región s počtom obyvateľov rádovo 1 milión, SR pozostáva zo 4 NUTS II regiónov (Bratislavský, kde patria aj niektoré mimobratislavské okresy), Východné Slovensko, Stredné Slovensko a Západné Slovensko).

2. Koncentrácia najdôležitejších inštitúcií a podnikov do blízkosti regiónu, a s tým spojená referenčná výhoda. Napríklad manažéri svetových automobiliek pri rozhodovaní o investovaní do stredoeurópskych krajín uprednostnia tie regióny, kde už pôsobia iní renomovaní výrobcovia automobilov. V rámci Slovenska je to práve zóna automobilového priemyslu v okolí Bratislavy.
3. Nepomerný rast životných nákladov Bratislavského regiónu oproti ostatným regiónom SR.

V nasledujúcej časti sme sa pokúsili zmapovať ekonomickú výkonnosť ostatných regiónov SR. Pre účely publikácie boli použité hodnoty mier nezamestnanosti, ktoré nám dávajú obraz o tom, do akej miery ekonomika každého regiónu funguje pod úrovňou svojho produkčného potenciálu. Graf 14 zobrazuje údaje o nezamestnanosti pre 79 slovenských okresov, usporiadaných podľa miery nezamestnanosti v roku 2001. Potvrdzuje sa, že regióny Slovenska sa vyznačujú výraznými disproporciami v ekonomickej výkonnosti, a to i nehľadiac na postavenie regiónu Bratislava. **V miere nezamestnanosti podľa okresov regionálne rozdiely dosahujú rozdiely až takmer 30 percentuálnych bodov.**⁵⁵ Alarmujúca je aj výška dlhodobej nezamestnanosti. Čím je vyššia nezamestnanosť, tým viac sú nezamestnaní v takomto stave dlhodobo (Graf 14). Potvrdzuje to prevažne štrukturálny charakter vysokej miery nezamestnanosti v zaostalých regiónoch.

Graf 14

Miera nezamestnanosti a podiel dlhodobo nezamestnaných na celkovo nezamestnaných v regiónoch SR v roku 2001 (v %)

Zdroj: ŠÚ SR, graf autori.

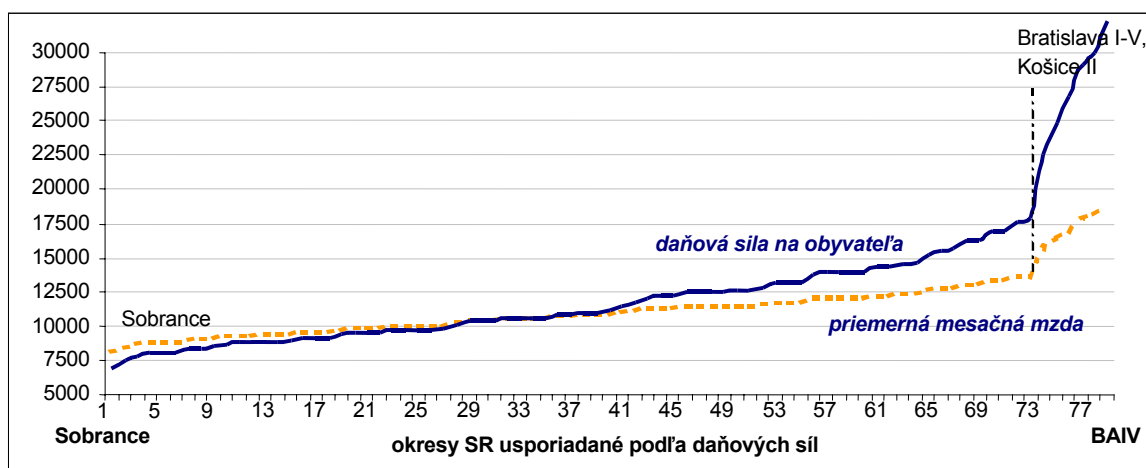
Zaujímavý pohľad môže byť aj na tzv. daňovú silu regiónov SR, ktorá predstavuje ich schopnosť generovať daňové príjmy. Rozdiel medzi daňovou silou (vyjadrenou pre účely

⁵⁵ Regionálne rozdiely vo výške nezamestnanosti na Slovensku sú výrazné aj v celoeurópskom kontexte. Sú vyššie, ako vo väčšine krajín EÚ a výrazne vyššie ako v ostatných kandidátskych krajinách (pozri Graf 21 v Prilohe 2). Pritom si treba uvedomiť, že Slovensko na úrovni NUTS II sa skladá len zo 4 regiónov, zatiaľ čo napríklad Česká republika 8, Poľsko 16, Francúzsko 25.

publikácie ako daň z príjmu fyzických osôb zo závislej činnosti - DPFO ZČ podľa trvalého bydliska daňovníka v roku 2000)⁵⁶ na jedného obyvateľa v najchudobnejšom a najbohatšom regióne je rádovo až päťnásobný. Aj tu sa potvrdili výrazné disproporcie regiónov SR, ako aj výrazný nárast hlavného mesta oproti ostatným regiónom.

Graf 15

Odhad daňovej sily DPFO ZČ na obyvateľa a priemerná mesačná mzda v regiónoch SR v roku 2000 v Sk

Zdroj: odhad autorov na základe údajov ŠÚ SR.

Výrazné rozdiely ekonomickej výkonnosti slovenských regiónov majú viacero dôsledkov, napríklad:

- rast sociálneho napätia a kriminality;
- tlak na migráciu pracovných síl, v súvislosti s ktorým rozdiely môžu mať tendenciu ešte väčšieho prehlbovania (celkovo možno sledovať únik obyvateľstva z vidieckych oblastí a ich následný úpadok);
- tlak na výrazný rast životných nákladov, najmä nákladov na bývanie, v najrozvinutejších mestách.

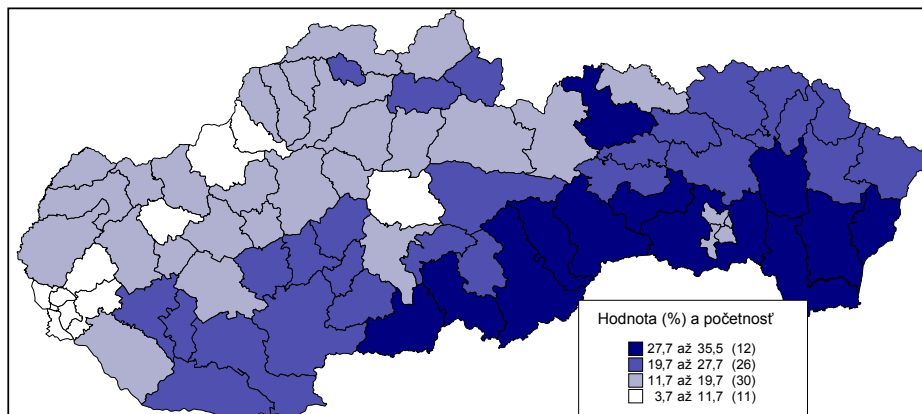
Rozmiestnenie výkonnosti regiónov SR z geografického hľadiska uvádzame v nasledujúcich troch mapách.⁵⁷ Pre názornosť vyberáme 3 ukazovatele: mieru nezamestnanosti, mieru podnikateľskej aktivity a rozmiestnenie poľnohospodárskych regiónov. Z map je pozorovateľná závislosť všetkých uvedených troch parametrov. **Čím zaostalejší región, tým menej podnikateľskej aktivity vykazujú jeho obyvatelia, a najviac zaostalé regióny sú regióny so silne dominantným poľnohospodárstvom.**

⁵⁶ Vzhľadom na to, že súčasný systém výberu daní v SR, ktorý by registroval výber daní podľa trvalého bydliska neexistuje, uvádzame kalkuláciu na základe odhadu počtu pracovníkov v regióne (ekonomicky aktívne osoby – evidovaní nezamestnaní – počty fyzických osôb), priemernej mzdy a v roku 2001 platnej daňovej legislatívy (Zákon č.366/199 Z.z. o daniach z príjmov).

⁵⁷ Výhodou map oproti grafom, najmä ak sledujeme vývoj niekoľko rokov dozadu, je aj možnosť pozorovať, ako sa „rozvinutost“ regiónov „šíri“ z akýchsi prirodzených rozvojových centier smerom k susedom a naopak, ako ďalej upadajú najzaostalejšie, marginálne regióny.

Mapa 1

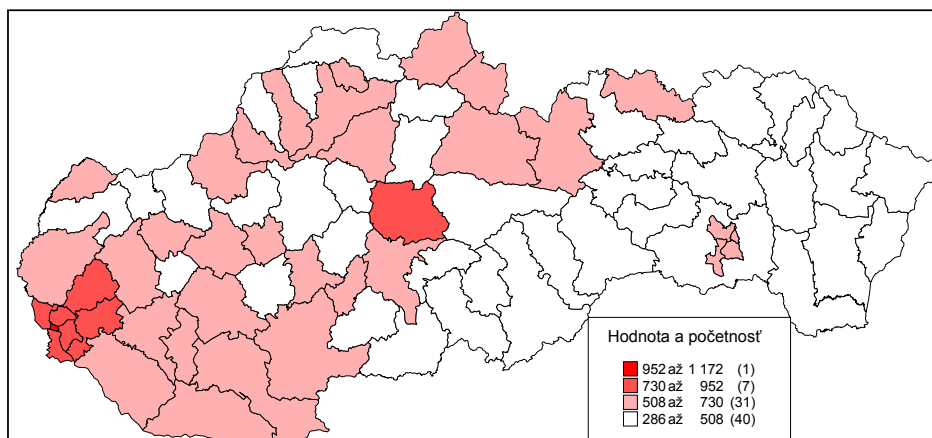
Miera nezamestnanosti z disponibilného počtu evidovaných nezamestnaných v okresoch SR v roku 2001

Zdroj: ŠÚ SR, mapa autori.

Mapa 2

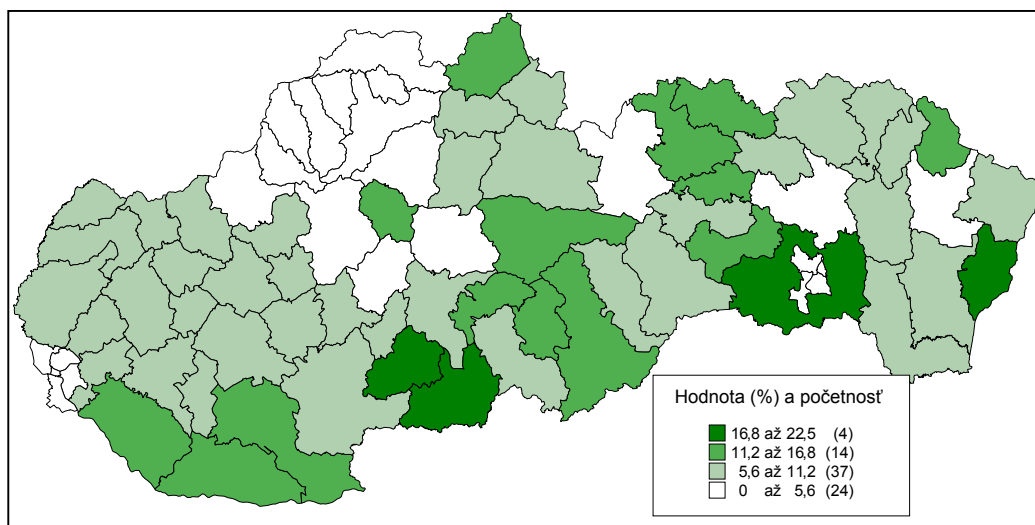
Počet podnikajúcich fyzických osôb na 10 000 obyvateľov v regiónoch SR v roku 2000

Zdroj: M.E.S.A.10 Region Development (Prameň údajov ŠÚ SR), mapa autori.

Mapa 3

Zamestnanosť v pôdohospodárstve SR v regiónoch SR v roku 2000

Zdroj: M.E.S.A.10 Region Development (Prameň údajov ŠÚ SR).

Väčšina hospodárskeho rozvoja Slovenska sa koncentruje do tzv. „považskej osi“, ktorú možno pozorovať v severozápadnej časti SR - v blízkosti hlavného diaľničného koridoru, vychádzajúceho z Bratislavy. Výhodu však majú aj **regióny hraničiace s Rakúskom a v blízkosti hlavného mesta**, čo je dané napríklad relatívne vysokou kúpyschopnosťou obyvateľstva v tomto regióne. Vidieť tam aj zvýšenú mieru podnikateľskej aktivity, ktorú možno hodnotiť ako indikátor začínajúceho sa budúceho rozvoja, čo platí najmä pre juhozápadné poľnohospodárske regióny. **Otvorenie hraníc po vstupe SR do EÚ môže mať preto pre uvedené oblasti priaznivý dopad.**

Východné a najmä juhovýchodné regióny SR patria medzi najzaostalejšie a ich relatívny úpadok sa stále prehĺbuje. Platí to aj napriek prítomnosti mesta Košice, ktoré je tiež relatívne významné rozvojové centrum v okolí.⁵⁸ Rozvojové impulzy sa tu nemôžu prenášať v dostatočnej miere, vzhľadom na nedostatočne vybudovanú infraštruktúru, najmä pokiaľ ide o prepojenie na iné rozvojové centrá (Bratislava, významné centrá EÚ).

Väčší význam pre posúdenie dopadov integrácie ako porovnanie výkonnosti jednotlivých regiónov môže mať pohľad na regióny SR v širšom kontexte. Napríklad z výsledkov klastrovej analýzy DIW German Institute for Economic Research⁵⁹, vyplýva, že **mimobratislavské regióny sú aj v celoeurópskom kontexte regióny s prevládajúcim poľnohospodárstvom.** Možno preto očakávať výraznejší vplyv uplatňovania spoločnej poľnohospodárskej politiky po vstupe SR do EÚ. Výsledky tiež potvrdzujú charakteristiku bratislavského regiónu ako jedného z mála regiónov s dominanciou služieb, pre ktorý preto vstup do EÚ pravdepodobne bude mať výraznejšie pozitívny vplyv.

⁵⁸ Ide najmä o jeho koncentráciu obyvateľstva ako druhé najväčšie mesto SR, ako aj postavenie dôležitého centra vysokoškolského života, prítomnosti strategického investora U.S. Steel.

⁵⁹ DIW vyhodnocuje 260 regiónov EÚ a kandidátskych krajín podľa štruktúry zamestnanosti a hustoty obyvateľstva.

2. MIERA PRIPRAVENOSTI EKONOMIKY SLOVENSKA V ČASE VSTUPU DO EÚ

V období pred vstupom Slovenska do EÚ sa očakávajú niektoré tendencie, ktoré by mohli mať prevažne priaznivejší vplyv na ekonomiku Slovenska, najmä v dôsledku zvýšenej dôveryhodnosti a bezpečnosti krajiny. Ak však Slovensko vstúpi do EÚ v roku 2004, nemožno očakávať, že dovedy dôjde k výraznejším zmenám dlhodobo nepriaznivých tendencií. Malo by to platiť aj napriek predpokladanému pokračovaniu inštitucionálnych a naštartovaniu sociálnych reforiem.⁶⁰

Niektoré zo sociálnych reforiem (predovšetkým dôchodková reforma) pravdepodobne budú spolu s nákladmi na prijímanie legislatívnych noriem EÚ vytvárať značný tlak na zdroje ich financovania v relatívne krátkom čase. Prejaví sa to v tlaku na verejné výdavky a na schodok vo verejných financiách, ako aj súčasne a postupne čoraz viac v nákladoch podnikateľskej sféry. Predpokladom dlhodobo udržateľného približovania sa k podmienkam v EÚ bude preto pri akýchkoľvek fiskálnych (rozpočtových) a/alebo menových opatreniach nevyhnutné zohľadňovať mikroekonomické prispôbovacie aspekty a reštrukturalizačné procesy v podnikateľskej sfére.⁶¹

Pre čo možno najviac objektívne posudzovanie dopadov z členstva v EÚ nielen na podnikateľské subjekty, ale aj na obyvateľov, ako aj na celú ekonomiku, má opodstatnenie „si priblížiť“ pravdepodobný stav ekonomiky Slovenska pred a v čase jej predpokladaného pristupovania do EÚ.

2.1. Ekonomická výkonnosť a konkurencieschopnosť

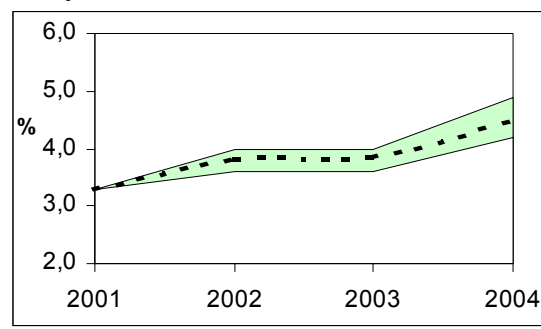
Pred vstupom do EÚ je možné v porovnaní s rokom 2001 očakávať mierne zrýchlenú dynamiku rastu celkovej výkonnosti ekonomiky Slovenska, výraznejšie však až v roku oficiálne plánovaného vstupu do EÚ (t.j. v roku 2004). V roku 2003 predpokladáme reálny ekonomický rast na obdobnej úrovni ako v roku 2002 (približne 3,8%), teda mierne vyšší ako v roku 2001. Za predpokladu splnenia viacerých podmienok (napríklad pokračovania privatizácie, ako aj udržania rozpočtovej disciplíny vlády spolu so znižovaním sadzieb daní a sociálnych odvodov) sa v roku 2004 môže reálny ekonomický rast zvýšiť na úroveň okolo 4,5% (Graf 16).

⁶⁰ Zvyčajne platí, že prvé priaznivejšie dopady podobných reforiem sa prejaví až po určitom čase.

⁶¹ Príliš urýchľovaná snaha o plnenie maastrichtského kritéria na vstup do Európskej menovej únie (EMÚ) pre mieru inflácie by mohla výrazne spomaliť ekonomické približovanie sa Slovenska k EÚ, podložené podnikovou výkonnosťou. Priebeh konvergenčných procesov bude zrejme obtiažnejší a vyžiada si dlhšie časové obdobie ako sa predpokladalo. Podrobnejšie v 3. kapitole publikácie.

Graf 16

Prognózovaná dynamika reálneho ekonomického rastu Slovenska

Poznámky : 1. „Vejár“ expertných odhadov autorov publikácie predstavuje vyplnená plocha grafu. Ohraničenia grafu zodpovedajú prognózam autorov (na r. 2003 a 2004) pre najnižší a najvyšší ekonomický rast v príslušnom roku. Prerušovaná krivka je totožná s priemernými hodnotami expertných prognóz autorov publikácie.

2. Rok 2001 zodpovedá skutočnosti a rok 2002 (autormi) odhadovanej skutočnosti.

Zdroj: Autori.

Na určité zrýchlenie reálneho ekonomického rastu by mal v nasledujúcich rokoch pôsobiť vyšší prílev mimoprivatizačných zahraničných investícií. Bude pravdepodobne dôsledkom zvyšovania bezpečnosti a nižšej rizikovej prirážky investovania na Slovensku (v nadväznosti na pozvanie Slovenska do NATO a blížiace sa členstvo krajiny v EÚ). Ďalším pozitívnym vplyvom na reálny ekonomický rast by potenciálne mohlo byť pokračovanie procesu privatizácie. Na vyšší reálny rast HDP a produktivitu by mohlo prispieť aj zvýšenie aktivít malých a stredných podnikov a zlepšovanie finančných (vrátane bankových) služieb, a to vo väzbe na rast konkurencie.

Zvýšený prílev prostriedkov zo zahraničia však môže mať aj protismerný (aj keď pravdepodobne menej výrazný) vplyv na ekonomickú výkonnosť. Môže pôsobiť na zhodnocovanie reálneho výmenného kurzu, s rizikom (v prípade jeho väčšej intenzity)⁶² tlaku na vyvážajúce podniky. Niektoré podniky „donúti“ hľadať úspory a/alebo efektívnejšie podnikat'. Iné však budú pravdepodobne strácať konkurencieschopnosť (prípadne aj zaniknú), čo môže dočasne spomaliť dynamiku rastu HDP. Ekonomický rast v roku 2003 by mal byť navyše mierne pribrzdený predpokladanou nižšou dynamikou rastu domáceho dopytu (predovšetkým spotreby domácností) ako dôsledok nevyhnutných úsporných opatrení vlády po voľbách v septembri 2002.

Ak sa bude reálny rast HDP Slovenska vyvíjať v intenciách prognózy autorov, tak môže byť v nasledujúcich rokoch v priemere o 1,5 až 2 percentného bodu vyšší ako v EÚ.⁶³ V oficiálne plánovanom čase vstupu by tým mohol dosiahnuť úroveň približne 51 až 52% priemeru dnešných krajín EÚ. Slovensko by tak ostalo aj na „prahu“ vstupu do EÚ svojou ekonomickou výkonnosťou výrazne vzdialené od priemeru v EÚ. Bude to zodpovedať podobnej úrovni krajiny s najnižšou ekonomickou výkonnosťou v čase jej vstupu do EÚ, konkrétne Portugalska.⁶⁴

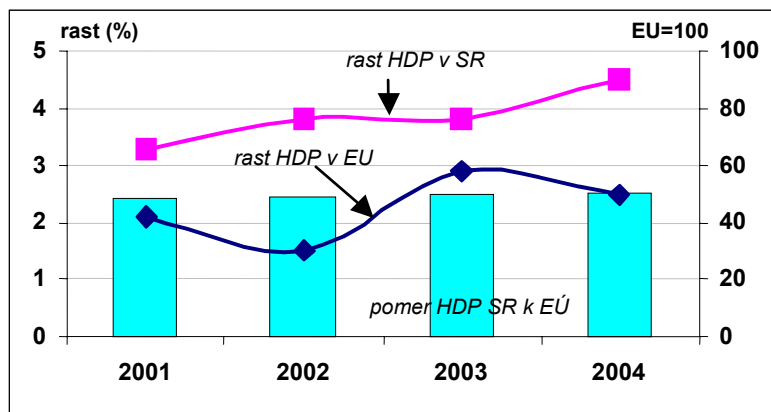
⁶² Rýchlejšie zhodnocovanie reálneho kurzu ako rastu reálnej produktivity práce môže dokonca vytvárať inflačné tlaky, s následným vplyvom na jeho spätné znehodnocovanie.

⁶³ Autori považujú predstih reálneho ekonomického rastu v SR pred EÚ (v priemere) od 1,5 až 2 percentného bodu za dlhodobu udržateľný. Predpokladá to však splnenie viacerých podmienok (uvedených napríklad v poznámke 18 pod čiarou).

⁶⁴ Portugalsku sa však po 10 rokoch členstva v EÚ (od vstupu v roku 1986) podarilo „vyzdvihnúť“ až na 68%-nú

Graf 17

Porovnanie predpokladanej dynamiky reálneho rastu a objemov HDP v SR a EÚ

Poznámka : Prognózované hodnoty za SR zodpovedajú priemeru expertných odhadov autorov publikácie.

Zdroj: Autori, Eurostat, ŠÚ SR.

2.2. Trh práce a sociálne aspekty integrácie

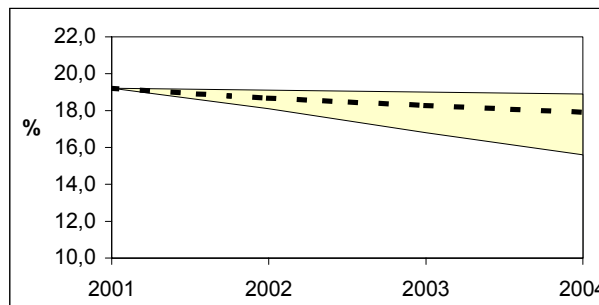
2.2.1. Trh práce

Mierne zrýchlená dynamika výkonnosti a konkurenčnej schopnosti ekonomiky Slovenska by mala v predvstupovom období prispieť aj k zvyšovaniu tvorby nových pracovných miest. Spolu s predpokladaným riešením demotivačne a neadresne nastavených sociálnych dávok a s poklesom sadzieb sociálnych odvodov to môže vplývať na postupné znižovanie miery celkovej nezamestnanosti (Graf 18).

ekonomickú úroveň priemeru EÚ. Na druhej strane, napríklad Grécko (ktoré vstupovalo do EÚ v r. 1981 s 62%-nou úrovňou HDP na obyvateľa k priemeru EÚ) nedokázalo ani v rámci EÚ zdynamizovať svoju ekonomickú výkonnosť. Naopak, grécka ekonomika začala zaostávať a po 10 rokoch členstva v EÚ vyprodukovala iba približne 57% európskeho priemeru. Proces integrácie týchto dvoch a iných krajín (v súčasnosti už členov EÚ) však nie je možné automaticky porovnávať so súčasnou integráciou napríklad Slovenska do EÚ. Dôvodom je úplne iná podoba EÚ, vyžadujúca si v súčasnosti pre novú krajinu väčšiu schopnosť pripravenosti na konkurenciu vo vnútornom trhu, plnenie viacerých spoločných podmienok a legislatívnych usmernení, ako aj schopnosť ekonomickej reakcie na centrálné rozhodnutia.

Graf 18

Prognózovaná miera nezamestnanosti na Slovensku

Poznámky :

1. „Vejár“ expertných odhadov autorov publikácie predstavuje vyplnená plocha grafu. Ohraničenia grafu zodpovedajú prognózam autorov na r. 2003 a 2004) pre najnižšiu a najvyššiu mieru nezamestnanosti v príslušnom roku a prerušovaná krivka je totožná s priemernými hodnotami expertných prognóz autorov publikácie.
2. Rok 2001 zodpovedá skutočnosti a rok 2002 (autormi) odhadovanej skutočnosti.
3. Východisková miera nezamestnanosti v roku 2001 zodpovedá oficiálne vykazovanej hodnote ŠÚ SR.

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Zníženie miery nezamestnanosti bude pravdepodobne do značnej miery závisieť od dynamiky malých a stredných podnikov a prílevu priamych zahraničných investícií, predovšetkým investícií „na zelenej lúke“. Potenciálny pokles nezamestnanosti bude v nasledujúcich rokoch (aj po vstupe do EÚ) výrazne podmienený aj schopnosťou podnikov zvládnuť tlak na rast ich nákladov, najmä z dôvodu nevyhnutnosti plnenia noriem EÚ a zhodnocovania výmenného kurzu. Predpokladom znižovania miery nezamestnanosti bude zároveň schopnosť pracovnej sily obstať v konkurencii na otvorenejšom trhu (práce), s väčšími nárokmi na kvalifikáciu (napríklad na jazykové a počítačové znalosti) a na flexibilitu. Výrazne vyššiu mobilitu a pružnosť pracovnej sily však v priebehu niekoľkých rokov nie je možné očakávať.

Proti (rýchlejšiemu) poklesu nezamestnanosti môže pôsobiť aj potrebné znižovanie prezamestnanosti vo verejnej správe, vo vládou kontrolovaných podnikoch⁶⁵ a/alebo čiastočne aj v sprivatizovaných spoločnostiach. Keďže zároveň nebude možné do r. 2004 podstatnejšie vyriešiť dlhodobé „zakorenené“ problémy v ekonomike Slovenska (uvedené napríklad v častiach 1.2 a 1.3), tak pred vstupom do EÚ sa nepredpokladá ani výraznejšie obmedzenie nerovnováhy na trhu práce (tým aj vysokej miery nezamestnanosti).

Autori zároveň neočakávajú viditeľnejší posun mzdovej hladiny na Slovensku smerom k mzdovej hladine v EÚ. Navyše, rýchlejší medziročný rast reálnych miezd bude možný až po doznení dopadov nevyhnutných úsporných opatrení vlády, ktoré práve zabrzdia rast reálnych miezd v r. 2003. V ďalšom období (aj po vstupe do EÚ) už môžu existovať tlaky na zrýchlenie dynamiky reálnych miezd, dokonca v niektorých segmentoch ekonomiky (napríklad v medzinárodne neobchodovateľných službách) aj nad rámec rastu reálnej produktivity práce.⁶⁶

⁶⁵ Typickým príkladom sú Železnice Slovenskej republiky.

⁶⁶ Slovensko ako „približujúca sa“ krajina k ekonomicky vyspelejším krajinám EÚ môže v porovnaní s týmito krajinami rýchlejšie zvyšovať svoju produktivitu práce. To platí predovšetkým pre tovary a služby, ktoré sú medzinárodne obchodovateľné, teda podliehajúce priamej medzinárodnej konkurencii (napríklad priemyselné výrobky). Mzdy pracovníkov v týchto sférach sa môžu analogicky s produktivitou zvyšovať. To však neplatí pre medzinárodne neobchodovateľné komodity, ktoré nie sú vystavené priamej medzinárodnej konkurencii

Regionálne rozdiely v mzdovej úrovni a v nezamestnanosti ostanú naďalej značné (podrobnejšie v časti 2.4). Vážnym problémom na trhu práce Slovenska pravdepodobne bude stále príliš vysoká miera dlhodobej nezamestnanosti, s prehlbujúcimi sa nepriaznivými sociálnymi dopadmi na obyvateľov.

2.2.2. Sociálne aspekty integrácie

V sociálnej sfére sa do roku 2004 očakáva najmä:

- stagnácia, respektíve mierny nárast, podielu ľudí závislých na sociálnych dávkach a
- tlaky na rast výdavkov na sociálne zabezpečenie (napríklad v dôsledku financovania dôchodkovej reformy a demografického vývoja).

Predpokladá sa, že podiel ľudí závislých na sociálnych dávkach bude stagnovať. V mnohých prípadoch môžu do sociálnej siete „padnúť“ aj tí, ktorí boli svojimi nízkymi príjmami tesne nad hranicou stanoveného životného minima. Môže to byť spôsobené aj v dôsledku nevyhnutného balíčka ekonomických opatrení, ktorý prijala vláda po septembrových voľbách v r. 2002 (zvýšenie cien energií, plynu, spotrebných daní, opatrenia v štátnej sociálnej podpore, zdravotníctve a podobne). Sociálna sieť sa rozšíri aj o časť skupiny starobných dôchodcov, pretože schválená 5-percentná valorizácia dôchodkov plošne nepokryje ani 50-percentné zvýšenie životných nákladov, vyplývajúce z prijatých ekonomických opatrení.

Bude si to vyžadovať dodatočné náklady na sociálnu ochranu obyvateľov. Tlaky na rast výdavkov pritom už v súčasnosti urýchlili naštartovanie reformovania systémov sociálnej ochrany, napríklad dôchodkového systému, sociálnej podpory a pomoci, ako aj opatrení politiky trhu práce. Dlhodobo neriešené problémy v dôchodkovom systéme a iných súčastiach sociálnej sféry však budú niekoľko stomiliardovou záťažou pre daňových poplatníkov. Tým budú (finančne) znáročňovať proces integrácie Slovenska do EÚ (viac v 3. kapitole).

Na výdavky v sociálnej sfére budú vo zvýšenej miere pôsobiť aj demografické faktory, ktorých výsledkom bude narastanie podielu neaktívnych obyvateľov (spôsobeného nárastom podielu ľudí v poproduktívnom veku) a znižovanie podielu produktívnych obyvateľov na celkovej populácii. Demografický pomer (pomer produktívnych k poproduktívnym) má klesajúcu tendenciu a do roku 2004 by sa mal zvýrazňovať. Na zrýchlení demografického starnutia po roku 2003 bude mať vplyv aj pokles počtu narodených detí.

2.3. Menové prostredie a finančný trh

2.3.1. Menové prostredie

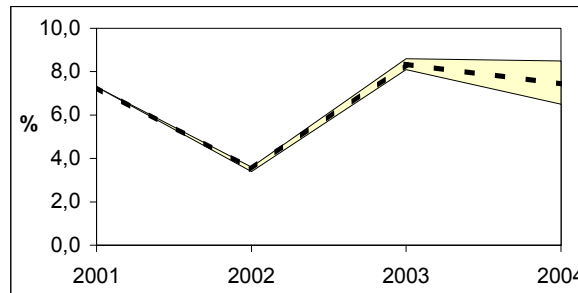
Procesy v reálnej ekonomike, súvisiace osobitne s prispôbovaním ekonomických podmienok a vytváraním predpokladov pre približovanie sa ekonomickej úrovne Slovenska k EÚ, budú už v predvstupovom období významne vplývať aj na menové prostredie. Okrem riešenia problémov konvergenčných procesov bude nutné riešiť problémy vnútornej i vonkajšej nerovnováhy, ako aj nedokončených systémových reforiem (vrátane spomenutej dôchodkovej reformy). Prejavom uvedených skutočností môže byť aj tlak na rast inflácie.

(predovšetkým „neprenosné“ služby, napríklad holičstvo, ale tiež napríklad sociálne a zdravotné služby). Produktivita práce sa však u nich nemôže zvyšovať tak rýchlo ako u obchodovateľných. Na druhej strane, rast miezd v týchto segmentoch môže rásť (takmer) ako u obchodovateľných komodít, preto aj nad rámec produktivity práce v neobchodovateľných segmentoch. Môže to čiastočne vplývať na zvýšenie inflácie (tzv. „Balassa-Samuelsonov efekt“).

Autori publikácie očakávajú pred vstupom do EÚ jej určité zvýšenie - na úroveň 8 až 8,5 % (Graf 19).

Graf 19

Prognózovaná inflácia na Slovensku

Poznámky : 1., „Vejár“ expertných odhadov autorov publikácie predstavuje vyplnená plocha grafu. Ohraničenia grafu zodpovedajú prognózam autorov (na roky 2003 a 2004) pre najnižšiu a najvyššiu infláciu v príslušnom roku. Prerušovaná krivka je totožná s priemernými hodnotami expertných prognóz autorov publikácie.

2. Rok 2001 zodpovedá skutočnosti a rok 2002 (autormi) odhadovanej skutočnosti.

Zdroj : Autori.

Predpokladá sa, že **vyššia inflácia** pred vstupom do EÚ ako v súčasnosti bude odrážať predovšetkým zvyšovanie regulovaných cien a nepriamych daní. Pôjde preto v prvom rade o nákladovú infláciu, a to z dôvodu uvedených faktorov (predovšetkým v roku 2003). Možno však očakávať aj v roku 2004 ďalšie nákladové tlaky na rast inflácie, najmä späté s vysokými nákladmi na aplikáciu noriem EÚ. V období pred vstupom do EÚ očakávame zvyšovanie regulovaných cien energií, verejnej dopravy, nájomného, vodného, stočného, zdravotných služieb. Budú sa zvyšovať aj ceny niektorých druhov poistného. Rýchlejšie ako doteraz budú rásť ceny potravín, najmä kvôli zdraženiu vstupov. V niektorých regiónoch možno očakávať rast cien pôdy a nehnuteľností. Na druhej strane silnejšia koruna, nižšie náklady na úvery v dôsledku nižších úrokových sadzieb budú tlačíť smerom nadol ceny dovážaných produktov.

Na rast inflácie môžu do určitej miery pôsobiť aj niektoré dopytové tlaky v ekonomike. Mohlo by ísť o tlaky z časového oneskorenia zvýšenia peňazí v obehu nad rast HDP a spotrebného použitia privatizačných prostriedkov z predchádzajúcich rokov. V roku 2003 ich však budú kompenzovať dopady úsporných opatrení vlády, ktorých výsledkom okrem iného bude aj obmedzenie domáceho dopytu a rastu miezd. Pravdepodobne to nebude platiť v roku 2004 (a neskôr), kedy môže dôjsť k tlakom na opätovné zvýšenie miezd (a následný rast spotrebného dopytu). Inflačný tlak z tohto titulu však tiež nemusí byť, pokiaľ nárast reálnych miezd bude nižší ako zvyšovanie reálnej produktivity práce.

Proces reálnej konvergencie bude vyvolávať aj tendenciu k reálnemu zhodnocovaniu meny, ktoré by sa po prípadnom vstupe do eurozóny (prijatie eura ako meny) mohlo prejavovať ako reálne zhodnotenie aktív, vyúsťujúce do zvyšovania celkovej cenovej hladiny. Ide o dlhodobý proces. S reálnym zhodnocovaním slovenskej koruny bude na jednej strane spojené riziko obmedzenia konkurencieschopnosti, na druhej strane však vznikne problém, či by ekonomika mohla udržateľne rásť pri tak nízkej miere inflácie, ktorá by nenarušila menové ciele. Cenová hladina v SR patrí totiž k najnižším. Aj preto je možné očakávať tlaky na jej rýchlejšie približovanie k úrovni v EÚ.

Na reálnom zhodnocovaní koruny sa okrem rastu produktivity práce, kvality a zmeny relatívnych cien podieľa i zahraničný kapitál. NBS ho však môže brzdiť intervenciami na kurz (to sa ukazuje ako málo účinné) alebo protiinflačnou politikou. Prílišné brzdenie reálneho zhodnocovania meny môže spomaliť rast produktivity práce tým, že sa oslabí tlak naň. Reálne zhodnocovanie koruny nemusí „podkopávať“ domácu konkurencieschopnosť, pokiaľ je podložené rýchlejšim rastom produktivity práce na Slovensku než dosahujú konkurenčné krajiny a pokiaľ sa darí udržať v bezpečných hraniciach vývoj platobnej bilancie.

Nízka inflácia by mohla spomaliť ekonomický rast nových členov E(M)Ú a brzdiť ich reálnu konvergenciu (teda predovšetkým približovanie sa k ekonomickej výkonnosti EÚ). Pre všetkých potenciálnych členov (vrátane Slovenska) nie je odpoveď na otázku vstupu do EMÚ (prípadne jeho vhodného načasovania) jednoznačná. Na druhej strane časť kandidátskych štátov (napr. Česká republika) sa ocitla pod nepriamym vplyvom Európskej centrálnej banky (ECB) a svoju menovú politiku jej už prispôsobujú, najmä kvôli príliš rýchlemu zhodnocovaniu domácej meny, na ktoré práve kvôli rýchlosti nedokážu reagovať vývozcovia.

Pokiaľ NBS rozhodne o udržiavaní, respektíve i znižovaní kľúčových úrokových sadzieb, budú slabé dopytové tlaky podmienené tým, že centrálna banka rozsiahlo a zrozumiteľne vysvetlí obyvateľstvu svoju politiku. Reálna úroková miera z vkladov (teda rozdiel priemerných úrokových mier z vkladov a celkovej inflácie) sa totiž môže pohybovať v hlbokých záporných hodnotách (-4 až -5%).

Výmenný kurz slovenskej koruny by mal byť stabilný, prípadne mierne zhodnocujúci. Zdroje udržateľného posilňovania slovenskej meny však budú obmedzené, pretože vzhľadom na vysoký rozdiel inflácie v SR a EÚ, by bol nutný rozdiel rastu produktivity práce medzi SR a EÚ o 6 a viac percent. Nie je však možné vylúčiť posilňovanie slovenskej koruny pod vplyvom trhových nálad, ktoré budú dané vyšším úročením aktív v slovenských korunách než aktív v EUR alebo USD.

Je však otázne, ako bude NBS reagovať na takúto situáciu, pretože jediná cesta ako zabrániť zhodnocovaniu kurzu koruny je priblížiť kľúčové úrokové miery blízko k úrovni úrokových mier ECB. To by však viedlo k tomu, že by dochádzalo k znehodnoteniu úspor. Malo by to vážne dôsledky napríklad pre prijatie dôchodkovej reformy, počítajúcej s druhým pilierom zhodnocujúcim prostriedky jednotlivcov. Tu treba však zdôrazniť, že súčasná situácia, keď komerčné banky ukladajú svoje prebytočné zdroje v centrálnej banke, nie je štandardná. NBS v dôsledku toho pristupuje k sadzbám iným spôsobom, a tak vysiela nesprávne signály do ekonomiky. Prudké a podstatné znižovanie sadzieb zacielené na udržiavanie výmenného kurzu slovenskej koruny má slúžiť síce na udržanie exportnej výkonnosti, no na druhej strane odďaľuje tlak na nevyhnutné zvýšenie efektívnosti a konkurencieschopnosti vývozcov. Takéto prispôsobenie menovej politiky NBS politike ECB však bude musieť sprevádzať podstatne sprísnenie fiskálnej politiky, ktorá je stále pomerne voľná (schodok verejných financií má podľa schváleného štátneho rozpočtu dosiahnuť v roku 2003 približne 5% HDP).

Prebytok voľných zdrojov bude pokračovať i v rokoch 2003 a 2004. Na jeho zníženie bude pôsobiť rast verejného dlhu (v roku 2003 asi o necelé 3% HDP – časť existujúceho dlhu sa zaplatí z privatizačných výnosov a asi 1% HDP predstavuje dlhová služba reštrukturalizačných dlhopisov) a transformácia zahraničného zadlženia na domáci dlh, ktorá môže znížiť objem voľných zdrojov o asi 1,5% HDP. Na druhej strane bude účinkovať rastúci zahraničný dopyt po slovenských štátnych cenných papieroch s pevným výnosom.

Ekonomické dopady vstupu Slovenska do Európskej únie

V rokoch 2003 a 2004 bude oproti roku 2002 nižší prílev priamych zahraničných investícií (aj keď sa môže mierne medziročne zvýšiť – Tabuľka 3). Dôvodom poklesu oproti roku 2002 je skutočnosť, že tento rok bol z hľadiska privatizačných príjmov mimoriadny, keďže sa nakumulovali finančné prostriedky z predaja SPP i rozvodných závodov. V dôsledku toho mierne poklesnú devízové rezervy NBS. Celková veľkosť domácich úverov v roku 2003 sa len limitne priblíži k objemu dosiahnutých domácich úverov v roku 2001.

V roku 2003 očakávame oživenie rastu ekonomík našich najväčších obchodných partnerov EÚ a V4. V ďalších rokoch by ich rast mal so zvyšujúcou mierou pokračovať. Na Slovensku sa to premietne do zvýšenia jeho vývozných výkonností. Zároveň však predpokladáme, že sa čiastočne zvýši dovozná náročnosť, a to napríklad v dôsledku rastu dovozu technológií.

Prílev prostriedkov z predvstupových fondov EÚ pozitívne ovplyvní celkový deficit bežného účtu, čím sa jeho pomer k HDP bude postupne znižovať. V roku 2003 pravdepodobne dosiahne úroveň 6,4 % (respektíve v roku 2005 sa zníži na 4,7 %) Pokračovanie tejto tendencie do budúcnosti môže prispieť k znižovaniu vonkajšej nerovnováhy SR.

V období 2003 – 2004 možno očakávať širšie využívanie rôznych foriem technickej pomoci na Slovensku a v r. 2004 aj zvýšenie prílevu PZI v komerčnom a vládnom sektore (privatizácia). Na druhej strane prebytok domácich voľných zdrojov bude viesť k postupnému znižovaniu zahraničnej zadĺženosti, najmä vládneho sektora. V roku 2003 sa očakáva napríklad splatenie eurobondov v objeme asi 40 mld. Sk. Splácanie sa bude realizovať z dostatočne veľkých devízových rezerv SR.

Tabuľka 3

Odhad platobnej bilancie (hlavných položiek) na roky 2003 – 2004 (v mld. Sk)

<i>Názov bilančných položiek</i>	2003	2004
Bežný účet	-73,7	-68,4
z toho: obchodná bilancia	-86,0	-82,0
Kapitálový a finančný účet	33,0	72,0
z toho: priame zahr. investície	40,0	65,0
z toho: privatizácia	20,0	40,0
Celková bilancia	-40,7	3,6

Zdroj: Autori.

V roku 2003 by kapitálový a finančný účet mal financovať deficit bežného účtu iba vo výške približne 45%, a to najmä kvôli splateniu zahraničného dlhu vlády. Tento pomer sa v dôsledku ďalšieho priaznivejšieho vývoja PZI môže zlepšovať. V roku 2005 môže dosiahnuť dokonca prebytok kapitálového a finančného účtu PB dosiahne 1,7 násobok deficitu bežného účtu PB.

Vývoj kapitálového a finančného účtu môžu ovplyvniť ďalšie rozhodnutia o zmene foriem financovania dlhodobého úveru. Súčasne môže prísť k súbežnému prílevu PZI a krátkodobého kapitálu v enormnej podobe. Ich synergický vplyv môže zhodnocovať kurz a tým aj mierne zrelatívniť pozitívny vývoj bežného účtu. Vzhľadom na to, že kurz je jedným z kanálov reálnej konverencie, tak mierne posilňovanie slovenskej koruny je nutné akceptovať. Vývozcovia sa budú musieť tomuto tlaku prispôbiť zvyšovaním produktivity

práce, čo im zaistí aj rast ich konkurencieschopnosti.

2.3.2. Finančný trh

V roku 2003 dôjde k liberalizácii obchodovania s finančnými derivátmi. Zmeny Devízového zákona, ktoré umožnia od roku 2004 voľný pohyb kapitálu (výnimky sa netýkajú finančného sektora – ide o vlastníctvo pôdy a rekreačných nehnuteľností) vytvoria možnosti pre domáce podniky a domácnosti, aby bez obmedzenia investovali či si požičiavali aj na trhoch mimo Slovenska.

Komerčné banky budú v predvstupovom období pôsobiť v zložitom prostredí. Na ich ziskovosť bude negatívne vplývať pokles úrokových sadzieb NBS, čo ovplyvní výnosy z novoemitovaných štátnych cenných papierov i pokladničných poukážok NBS (sterilizácia). To priradí podmienky na podnikanie v bankovom sektore, čo sa prejaví na znižovaní úrokových sadzieb z vkladov i úverov a na raste poplatkov. Možno predpokladať, že banky sa sústredia na poskytovanie úverov obyvateľstvu i podnikom, pričom v podnikovom segmente sa môže zvýšiť ich apetít po riziku. Objemy úverov môžu rásť vysokým tempom (Tabuľka 10 v Prílohe 2), na druhej strane však v strednodobom horizonte hrozí nebezpečie zhoršovania kvality úverových portfólií bánk.

Úrokové miery niektorých druhov úverov môžu klesnúť pod celkovú infláciu. Vklady však budú stagnovať, prípadne klesať. Čistý úrokový výnos bánk by mal mierne klesnúť a pri stagnujúcom objeme aktív banky budú musieť nahradiť chýbajúci zisk zvýšením poplatkov. Niektoré banky sa však nevyhnú poklesu zisku, čo bude pravdepodobne viesť ich materské spoločnosti k úvahám o ich predaji inej bankovej skupine. To bude začiatok konsolidácie bankového sektora na Slovensku, kde je dnes príliš veľa bánk.

Banky budú musieť ešte v predvstupovom období začať „odanonymňovať“ všetky anonymné vkladné knižky, ktoré sa zrušia od roku 2004 (predstavuje to asi 15 mld. Sk). Začnú tiež s prípravou na zavedenie hodnotenia rizík podľa záverov Bazilejského výboru pre dohľad nad bankami II, čo bude značne náročné na ľudské i finančné zdroje bánk (v závislosti aký systém si zvolia materské banky).

Počas predvstupového obdobia možno očakávať **postupnú diferenciaciu poisťovní a koncentraciu trhových podielov** medzi 5 – 8 najvýznamnejších inštitúcií. Na trhu sa však môžu objaviť nové poisťovne, ktoré budú majetkovo prepojené s inými finančnými inštitúciami. Trh životného poistenia bude pokračovať v solídnom raste a koncom roku 2003 bude jeho objem okolo 1,8% HDP. Rast životného poistenia bude limitovať malá výnosnosť kapitálového životného poistenia. Trh neživotného poistenia bude rásť pomalšie než životné poistenie a jeho objem sa udrží na 2,5% HDP.

Slovenský **kapitálový trh** v období **do vstupu** krajiny do EÚ „**nezažije**“ **nijaké kvalitatívne zmeny**. Akciový trh bude i naďalej bezvýznamný, najviac sa bude obchodovať so štátnymi cennými papiermi. Jednou z mála nových príležitostí budú emisie dlhopisov podnikov, no celkový objem asi v rokoch 2003 a 2004 nepresiahne 1% HDP. Z tohto dôvodu nebudú mať na Slovensku príležitosť na získanie kapitálu nové začínajúce podniky, čo v značnej miere bude brzdiť inovačné procesy v ekonomike. Na druhej strane, kapitálový trh, ochudobnený o rozsiahle investičné príležitosti v podnikovej sfére, bude veľmi silno limitovať pripravovanú dôchodkovú reformu.

V prostredí s klesajúcimi úrokovými sadzbami na bankových vkladoch sa budú javiť podielové fondy ako zaujímavé investičné príležitosti. Predpokladáme, že v podielových fondoch bude v dobe vstupu SR do EÚ investovaných viac než 2% HDP, čo je síce podstatne menej ako v súčasnosti v ČR (4,5% HDP), no je to dvojnásobok objemu na konci roku 2002.

2.4. Regióny Slovenska

Do horizontu roku 2004, kedy je predpoklad vstupu Slovenska do EÚ, nepredpokladáme výraznejšie zmeny v ekonomickej výkonnosti jednotlivých regiónov SR. Možno uvažovať s rovnakými faktormi, ktoré už boli rozoberané v časti 2.1. Tendencie poklesu reálneho ekonomického rastu, dané nevyhnutnou reštrukturalizáciou, existujúce od začiatku transformačného procesu už nebudú také výrazné. Teoreticky by sa mali výraznejšie prejaviť len v tých regiónoch, v ktorých uvedené procesy boli z akéhokoľvek dôvodu brzdené, čo však nepredpokladáme vzhľadom na plošné pôsobenie doterajších transformačných reforiem pomerne centralisticky orientovaného štátu. Miesto toho je možné pozorovať opačné tendencie oživovania, hnané životaschopnosťou malých a stredných podnikov a čiastočne aj ojedinelými prípadmi nových zahraničných investícií na "zelenej lúke". Najdôležitejšími faktormi rozdielneho vývoja budú preto aj naďalej ostávať predovšetkým blízkosť k rozvojovým centráram, úroveň domáceho dopytu, kvalitná infraštruktúra, referencie, finančná sila a vybudované siete existujúcich priemyselných lídrov.

Mesto Bratislava a jeho okolie si aj naďalej budú upevňovať vedúcu pozíciu ako najrozvinutejší región. Možno rátať s posilňovaním kooperačných väzieb v rámci trojuholníka Bratislava – Győr – Viedeň, respektíve Bratislava – Viedeň – Budapešť, ako aj mierny pozitívny posun smerom k zvýšenej miere orientácie na informačné technológie, pridanú hodnotu a sofistikovanosť výroby.

Náznamy výraznejšieho zlepšenia možno predpokladať aj v regiónoch juhozápadného Slovenska v okruhu do 100 km od Bratislavy, vzhľadom na zvýšenú mieru podnikateľskej aktivity v súčasnosti. Pozitívny pre ne bude preto aj vplyv dokončovania liberalizácie obchodu v súvislosti s rozširovaním EÚ.

S poklesom miery nezamestnanosti možno uvažovať aj v okolí považskej osi a v blízkom okolí väčších rozvojových centier, kde budeme môcť sledovať tendencie rastu dopytu s náznakom oživenia. Dôležitú úlohu tu budú mať rozvíjajúce sa aktivity malých a stredných podnikov.

V blízkosti vybudovaných priemyselných klastrov pravdepodobne pribudnú nové prevádzky pod vplyvom zahraničných investícií na "zelenej lúke", ktorých hlavným impulzom budú príležitosti nových trhov po zániku hraníc s EÚ a zosilnené vyhliadkami zvýšenej bezpečnosti vplyvom očakávaného vstupu našej krajiny do Severoatlantickej aliancie. Môžu to však byť aj európski investori, motivovaní snahou pôsobiť na trhu nových potenciálnych členov, kde je veľký potenciál rastu dopytu.

Tradične zaostalé a poľnohospodárske regióny väčšej časti Východného a Juhovýchodného Slovenska však pravdepodobne budú aj naďalej stagnovať. Badateľný by mal byť aj pokračujúci trend migrácie z uvedených najzaostalejších regiónov do rozvojových centier, ako aj opačné tendencie migrácie vysokokvalifikovaných a vzdelaných obyvateľov veľkých miest do bezprostredného okolia. **Z hľadiska okresov preto môžeme rátať s pokračovaním prehlbujúcich sa ekonomických a sociálnych rozdielov,** ktoré bude možné sledovať aj na úrovni krajov, avšak v menšej miere.

Ekonomické dopady vstupu Slovenska do Európskej únie

Miera kapacity regiónov absorbovať finančnú pomoc z EÚ sa pravdepodobne bude zvyšovať, vplyvom prehlbujúcich sa skúseností s realizáciou existujúcej pomoci z predvstupových fondov, ktorá aj naďalej bude pokračovať. Uvedené zvýšenie však bude len mierne a nepredpokladáme, že v čase vstupu pripravenosť na absorpciu pomoci zo štrukturálnych fondov v plnej výške bude dostatočná. Hlavnými faktormi aj naďalej ostanú problémy so zabezpečením povinného spolufinancovania, schopnosť pripravovať kvalitné projekty a prevládajúce snahy obyvateľstva fondy predovšetkým „minúť“ s nízkym dôrazom na ich efektívne a trvalo udržateľné zhodnotenie, ktoré EÚ požaduje.

3. POTENCIÁLNE EKONOMICKÉ DOPADY VSTUPU SLOVENSKA DO EÚ

3.1. Východiská hodnotenia potenciálnych ekonomických dopadov

Po zohľadnení reálneho postavenia ekonomiky Slovenska a odhadnutí predpokladanej „miery jej pripravenosti“ na členstvo v EÚ možno pristúpiť k porovnaniu potenciálnych prínosov a/alebo šancí a potenciálnych nákladov a/alebo rizík vstupu Slovenska do EÚ. Kvalitné a relatívne objektívne vyhodnotenie dopadov však vyžaduje vopred identifikovať a následne zohľadniť komplikovanosť a nejednoznačnosť vývoja po vstupe do EÚ a zároveň zohľadniť aj kľúčové faktory európskej integrácie.

3.1.1. Dôvody komplikovanosti a nejednoznačnosti vyhodnocovania dopadov

Posudzovanie dopadov môžu komplikovať a zneprehľadňovať najmä nasledovné skutočnosti:

1. protismernosť podstatných tendencií – prelínanie potenciálnych výhod a nevýhod, faktorov, ktoré na ne pôsobia, ako tiež (určitá) protichodnosť reálnej a nominálnej konvergencie;
2. rozdielnosť pôsobenia tých istých dopadov na rôzne skupiny obyvateľov;
3. súbeh priamych dopadov z členstva v EÚ s faktormi, ktoré môžu nastať bez ohľadu na vstup do EÚ (do značnej miery nesúvisiace priamo s integráciou);
4. rozdielnosť a zároveň prelínanie dopadov v čase;
5. podmienenosť dopadov faktormi vývoja vonkajšieho prostredia, predovšetkým v EÚ.

1. Protismernosť podstatných tendencií

Takmer každá výhoda členstva v EÚ má aj určité vedľajšie nepriaznivé efekty (napríklad náklady) a takmer každá nevýhoda prináša aj niektoré prínosy. Potenciálne plusy a mínusy aj preto vo viacerých prípadoch nie je možné od seba striktné oddeliť. Potvrdením toho sú napríklad náklady a prínosy, súvisiace s financovaním projektov na ochranu životného prostredia (aj keď tie sa neprejavia s rovnakou intenzitou v rovnakom čase).

Zvýšená zahraničná konkurencia môže napríklad na jednej strane dočasne pôsobiť na znižovanie zamestnanosti na Slovensku, na druhej strane však môže tlačiť na vyššiu kvalitu, nižšie náklady a rast konkurencieschopnosti domácich subjektov. Príkladom pravdepodobne protismerného pôsobenia môže byť aj tlak rôznych faktorov na rast nákladov a iných faktorov na pokles nákladov, napríklad nákladov podnikov (bližšie v časti 3.2.1.).

Vzhľadom na relatívnosť pôsobenia tendencií v skúmanom období sa prínosy a riziká prezentujú ako prevažujúce a s výnimkou tabuľky 6 sa striktné neoddeľujú.

Zvýrazňujú to aj do určitej miery protismerné dôsledky nástrojov na zabezpečovanie cieľov reálnej konvergencie (približovania k úrovni EÚ najmä v ekonomickej výkonnosti, následne aj životnej úrovni obyvateľov) a nominálnej konvergencie (osobitne plnenia maastrichtského kritéria pre infláciu). Snaha Slovenska (značne zaostávajúceho za EÚ v ekonomickej, ale aj napríklad v cenovej úrovni) o výraznejšie približovanie sa k ekonomickej výkonnosti a produktivite v EÚ môže byť významne obmedzovaná dôsledkami opatrení menovej

politiky, zameranej na dosiahnutie a udržovanie nízkej inflácie.⁶⁷

2. Rozdielnosť pôsobenia dopadov na rôzne skupiny obyvateľov

Platí tiež, že niektoré dopady sa môžu prejaviť pre jednu skupinu obyvateľov alebo podnikov ako výhoda, zatiaľ čo pre inú skupinu môžu predstavovať nevýhodu. Prevažne však ide o subjektívne (a užšie zamerané) vnímanie. Napríklad, príliš štedro nastavený a demotivačný sociálny systém v EÚ brzdí celkovú ekonomickú výkonnosť v krajine. Z pohľadu sociálne slabších vrstiev je však braný ako pozitívny vplyv, aj keď z dlhodobého hľadiska sú následky aj pre tieto skupiny obyvateľstva de facto nepriaznivé (zvýšená závislosť na sociálnych dávkach, obmedzená schopnosť svojpomoci a podobne). Keďže „uhol pohľadu“ na konkrétne aspekty integrácie môže byť rôzny, ako aj skutočné dopady na jednotlivé skupiny obyvateľov môžu byť rozdielne, predkladajú sa ako *relatívne*.

3. Súbeh prístupových a transformačných efektov (napríklad nákladov)

Jednotlivé dopady potenciálneho členstva v EÚ sa budú do určitej miery prekrývať s pokračujúcimi transformačnými opatreniami, ktoré je nevyhnutné uskutočniť bez ohľadu na vstup do EÚ. Platí to predovšetkým pre súbeh nákladov, keďže náklady na zavádzanie noriem EÚ budú znásobovať náklady na financovanie ekonomických a sociálnych reforiem, najmä dôchodkovej reformy. Pôjde o súbeh objemovo značných (niekoľko sto miliardových) „prístupových“ a transformačných nákladov.

4. Rozdielnosť a zároveň prelínanie dopadov v čase

Rozdielnosť dopadov predpokladaného členstva v EÚ bude pre obyvateľov aj podnikateľské subjekty na Slovensku daná na jednej strane aj rôznym pôsobením v čase. Na druhej strane bude modifikovaná prelínaním a/alebo predlžovaním krátkodobých dopadov na dlhodobejšie. Aj z tohto dôvodu sa časový horizont v publikácii zväčša striktné neoddeľuje. Výnimku predstavuje „iba“ rámcový pohľad na dopady v sumárnej tabuľke v časti 3.3. Krátkodobé dopady v nej prezentujeme v horizonte dvoch až troch rokov po vstupe do EÚ a strednodobé a dlhodobé nad tento časový rámec. Vzhľadom na nadväznosť a oficiálne plánované členstvo sa osobitne prezentujú aj niektoré dopady prípadného vstupu do EMÚ⁶⁸.

5. Podmienenosť dopadov externými faktormi

Výsledné prejavy dopadov na ekonomiku Slovenska budú závisieť aj od alternatívneho (politického) vývoja v EÚ. Ide napríklad o mieru vládnych zásahov do ekonomiky, centralizácie, byrokracie a podobne. Viaceré potenciálne výhody, či nevýhody a ich intenzita budú v značnej miere závisieť aj od podoby a fázy EÚ, do ktorej Slovensko vstúpi (tabuľka

⁶⁷ Výsledné dopady budú preto podstatne ovplyvnené schopnosťou vlády a NBS dlhodobejšie realizovať systémové a zároveň koordinované opatrenia. Podmienkou toho je však dlhodobo jednoznačne a pro-trhovo orientovaná ekonomická stratégia, zohľadňujúca previazanosť smerovania menovej stratégie NBS a fiskálnej (rozpočtovej) stratégie vlády. Takýto prístup však vyžaduje od obidvoch hlavných inštitúcií decíznej sféry nielen dlhodobjší pohľad na vývoj makroekonomických ukazovateľov, ale hlavne riešenie problémov reálnej ekonomiky, s dopadom na zvýšenie efektívnosti a konkurencieschopnosti podnikateľskej sféry. Tým by sa mohlo zabezpečiť približovanie ekonomickej výkonnosti Slovenska k EU a zároveň riešiť príčiny (a nie následky) ekonomických nerovnováh.

⁶⁸ Cieľom publikácie nie je venovať hlbšiu pozornosť menovej únii. Vyhnúť sa však pri vyhodnocovaní potenciálnych dopadov vstupu SR do EÚ otázkam EMÚ by však autori nepovažovali za korektné.

Ekonomické dopady vstupu Slovenska do Európskej únie

4)⁶⁹. Z pozície Slovenska to (okrem určitého rozhodovania o čase vstupu) nebude možné ovplyvniť. Ekonomické súvislosti integrácie SR do EÚ budú ovplyvňované aj vývojom inde vo svete, napríklad mierou (ne)istoty na finančných trhoch, tlakom konkurencie z USA, juhovýchodnej Ázie a iných krajín. Ekonomické dopady vstupu Slovenska do EÚ sa z tohto dôvodu predkladajú ako *podmienené*.

Tabuľka 4

Fázy (európskej) ekonomickej integrácie medzi štátmi

Fáza integrácie	Pásmo voľného obchodu	Colná únia	Spoločný trh	Menová únia	Fiskálna únia	Politická únia
Charakteristická(é) črta / črty	EHS (1957)	EHS (1957)	ES/EÚ (1993)	EMÚ (1999)	EFÚ ?	EPÚ ?
Bezcolný a bezkontingenčný pohyb tovaru a služieb medzi členmi	x	x	x	x	x	x
Spoločná colná tarifa a spoločná obchodná politika voči nečlenom		x	x	x	x	x
Voľný pohyb kapitálu a pracovných síl medzi členmi			x	x	x	x
Spoločná, resp. koordinovaná menová politika, resp. jednotná mena medzi členmi				x	x	x
Spoločná, resp. koordinovaná fiskálna (najmä daňová) politika medzi členmi					x	x
Spoločné, resp. koordinované riadenie členských štátov v takmer všetkých oblastiach						x

Legenda : x – existencia charakteristickej črty

EHS – Európske hospodárske spoločenstvo

ES/EÚ – Európske spoločenstvá / Európska únia

EMÚ – Európska menová únia (Hospodárska a menová únia)

EFÚ – Európska fiskálna (rozpočtová) únia

EPÚ – Európska politická únia

Zdroj: Autori.

⁶⁹ Dôsledky pre Slovensko budú závisieť aj od toho, do ktorej fázy európskej integrácie (ilustratívne v tabuľke 4) sa začlení. Začiatky užšej (multisektorovej) európskej integrácie (pásmo voľného obchodu) siahajú napríklad už do roku 1957, vytvorením EHS. Spoločný trh sa vytvoril až v roku 1993, vstupom do platnosti dokumentu Jednotný Európsky akt. V tomto roku bola vytvorená aj hospodárska únia, keď vstúpila do platnosti Maastrichtská zmluva a keď vznikol oficiálny názov Európska únia. Menová únia, ktorá už predstavuje veľmi vysoký stupeň integrácie, existuje od roku 1999 (čoho výsledkom bolo zavedenie spoločnej meny euro od roku 2002). Do EMÚ však nevstúpili všetci členovia EÚ, keďže členstvo v menovej únii nie je povinné. Odpoveď na otázku „či a prípadne kedy“ môže dôjsť aj k prechodu na EFÚ a EPÚ nie je ešte zodpovedaná. Autori však prezentujú možné riziká takého vývoja, a to v časti 3.2.3.

Okrem uvedených východísk, relativizujúcich akékoľvek snahy o jednoznačné (často krát zjednodušené) závery, je potrebné brať do úvahy aj skutočnosť, že Slovensko (ako aj ostatné kandidátske krajiny) nevstúpi do EÚ ako plnoprávny a rovnocenný člen. Predpokladá sa niekoľko výnimiek a prechodných období – napríklad obmedzenie pre voľné zamestnávanie našich pracovníkov v niektorých krajinách (konkrétne v Nemecku a v Rakúsku), či ochranné klauzuly pre dovoz niektorých výrobkov (viac v časti 3.2). Vstup Slovenska do EÚ za obdobných podmienok však do určitej miery súvisí aj s podstatným zaostávaním našej ekonomiky (v úrovni HDP na obyvateľa, cenovej a mzdovej hladine a podobne) za krajinami EÚ.

3.1.2. Faktory ekonomickej integrácie do EÚ

Ekonomické dopady členstva na obyvateľov Slovenska budú v podstatnej miere ovplyvňované „autentickými“ faktormi európskej integrácie. Niektoré z nich „nesú v sebe“ významné šance a iné práve obmedzenia pre nových členov.

Medzi podstatné faktory patria predovšetkým:⁷⁰

- podmienky voľného trhu (voľného pohybu pracovných síl, výrobkov a služieb a voľného pohybu kapitálu);
- spoločné normy EÚ (spoločná poľnohospodárska politika, normy kvality vo výrobe a v ochrane životného prostredia, ako aj byrokracia a príliš štedro nastavené sociálne systémy);
- štrukturálna politika EÚ (vrátane prístupu k finančným prostriedkom).

Vplyv týchto faktorov (osobitne prvého faktora ako faktora podporujúceho slobodný trh a ekonomickú slobodu) je v ďalšom texte priamo včlenený do vyhodnocovania možných dopadov vstupu Slovenska do EÚ.

3.2. Potenciálne ekonomické dopady⁷¹

3.2.1. Priame ekonomické dopady

V nadväznosti na predchádzajúci text (analýzu súčasného stavu, prognózu do obdobia vstupu, ako aj východiská dopadov) vyplýva, že v krátkom časovom horizonte po vstupe (aj napríklad v oficiálne plánovanom roku 2004) pravdepodobne nedôjde v ekonomike Slovenska k výraznejšej zmene, či k náhlemu „zlomu“. Dôvodom je aj postupný proces formálnej (osobitne inštitucionálnej) integrácie ešte pred vstupom. Neočakáva sa výraznejšia zmena ekonomickej výkonnosti a konkurencieschopnosti, rapidnejšie zmeny na trhu práce, v menovom prostredí, či v jednotlivých regiónoch.

Výnimkou by mohla byť potenciálna snaha vlády a NBS o čo najrýchlejší vstup Slovenska do EMÚ (v r. 2007), a s tým zámerom stlačenie inflácie na príliš nízku úroveň.⁷² Takto

⁷⁰ Snahou autorov nie je prezentovať všetky ekonomické faktory (tým opakovať ich podrobný popis v inej literatúre), ale poukázať „iba“ na najpodstatnejšie (ktorých pôsobenie je zároveň neodškriepiteľné).

⁷¹ Prezentujú sa „iba“ (podľa autorov) podstatné ekonomické dopady členstva SR v EÚ na domácu ekonomiku, a to bez striktného oddeľovania plusov a mínusov a krátkodobých a dlhodobých dopadov (z dôvodov uvedených v časti 3.1). Tam, kde je to však jednoznačné, autori uvádzajú prevažujúci prínos pre ekonomiku Slovenska na jednej strane alebo prevažujúci náklad/riziko na druhej strane. Pri hodnotení dopadov sa preferuje strednodobé a dlhodobejšie hľadisko pred krátkodobým (často krát dočasným) pohľadom.

⁷² Ak by Slovensko chcelo vstúpiť do EMÚ v r. 2007, tak by sa muselo hneď po vstupe do EÚ začleniť do

urýchlený vstup do EMÚ (v čase výrazného zaostávania ekonomiky SR za krajinami v únii) by predstavoval značné riziko pribrzdzenia ekonomickej výkonnosti (podrobnejšie v časti 3.2.3.). Autori cielene neuvažujú pri hodnotení dopadov vstupu do EÚ s aspektmi alternatívy „najrýchlejšieho vstupu do EMÚ“ (aj keď riziko, ktoré by predčasný vstup SR do EMÚ mohol znamenať, uvádzajú).⁷³

Po vstupe do EÚ však predsa len dôjde k niekoľkým okamžitým impulzom, ktoré môžu mať vplyv na zmeny podmienok v ekonomike SR už na začiatku, ako aj v ďalšom období členstva v EÚ. Patria medzi nich predovšetkým:

- zníženie rizikovej prirážky investovania v SR a zlepšenie ratingu (ako reakcia na zvýšenie dôveryhodnosti a bezpečnosti Slovenska);
- vplyv podmienok spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ;
- odbúranie colných bariér, pasových a colných kontrol (aj keď môže byť obmedzené niektorými ochrannými klauzulami zo strany dnešných krajín EÚ).

Uvedené impulzy budú mať s najväčšou pravdepodobnosťou priamy vplyv na celkové ekonomické podmienky, vrátane na ekonomickú výkonnosť a konkurencieschopnosť.

V nasledujúcom texte sa predkladajú osobitne dopady na analyzované oblasti :

- ekonomická výkonnosť a konkurencieschopnosť;
- menové prostredie a finančný trh;
- trh práce a sociálne aspekty;
- regióny Slovenska.

➤ Ekonomická výkonnosť a konkurencieschopnosť

V nadväznosti na impulz zvýšenej bezpečnosti a dôveryhodnosti krajiny a vo väzbe na *podmienky voľného pohybu kapitálu* sa po vstupe do EÚ očakáva (mierne) rastúci prílev mimoprivatizačných priamych zahraničných investícií⁷⁴ a následne vyšší prísun finančných zdrojov a know-how. Pravdepodobne to bude hneď od začiatku vytvárať **tlak na sprehl'adňovanie** (legislatívnych) **pravidiel na podnikanie** (napríklad zjednodušenie skúšobníctva a vzájomné uznávanie certifikácií) a tlak na ochranu súkromného vlastníctva. Zároveň sa predpokladá tlak na **zvýšenie efektívnosti a kvality riadenia podnikov** (corporate governance), vrátane zefektívnenia ich organizácie a investovania.

Zvyšovanie kvality riadenia podnikov by mohlo následne prispieť k vytváraniu podmienok pre **zlepšenie podnikateľskej klímy**, „**kultúry podnikania**“ a vytvoriť **tlak na dodržiavanie pravidiel na konkurenciu a na podnikanie** v dlhodobejšom horizonte. Podmienkou toho je však vysoký podiel dlhodobejšie orientovaných zahraničných investorov, stotožnenie sa

kurzového mechanizmu ERM II (vyžadujúceho udržiavanie kurzu v stanovených hraniciach) a už na prelome rokov 2005 a 2006 udržiavať celkovú infláciu v rozmedzí približne medzi 2,5 až 3% (podľa aktuálnej miery maastrichtského kritéria pre infláciu – Pozri poznámku 83 pod čiarou).

⁷³ Riziko takého kroku predstavuje na druhej strane záväzok vlády z jej programového vyhlásenia („...v r. 2006 vytvoriť podmienky pre vstup do EMÚ“).

⁷⁴ Napriek uvedeným nespochybniteľným impulzom sa neočakáva rapidnejší nárast mimoprivatizačných priamych zahraničných investícií (osobitne investícií „na zelenej lúke“). Dôvodom môže byť napríklad silná konkurencia v uchádzaní sa o ne z pozície nových členských (teda ostatných kandidátskych) krajín EÚ.

slovenských subjektov s pozitívnymi črtami podnikania zo Západu, ako aj preberanie ďalších osvedčených noriem v spoločnosti (vrátane neformálnych).

Okrem priameho impulzu, súvisiaceho so vstupom do EÚ, bude mať na celkové ekonomické prostredie významný vplyv aj *tlak západoeurópskej konkurencie*, ku ktorému však postupne dochádza aj v súčasnosti a bude dochádzať bez ohľadu na vstup do EÚ. Spolu *s podmienkami na voľný pohyb kapitálu, výrobkov a služieb a čiastočne aj pracovných síl* môže mať vplyv na **ľahšie investovanie, presúvanie kapitálu, jednoduchšie podnikanie a nové podnikateľské príležitosti** v krajinách dnešnej EÚ.

Uvedené skutočnosti, najmä tlak zahraničnej konkurencie, môžu pôsobiť pozitívne aj pre spotrebiteľov (širšia ponuka tovarov a služieb a tlak na ich vyššiu kvalitu). Zároveň bude predstavovať aj určitý tlak na zvýšenie rastu produktivity (najmä práce), osobitne už v súčasnosti pripravených a konkurencieschopných subjektov. To však nemusí platiť pre zdynamizovanie celkovej produktivity a výkonnosti na Slovensku. Dôvodom môžu byť napríklad príliš vysoké náklady (napríklad z nevyhnutnosti plnenia *spoločných noriem v EÚ* a potenciálne výraznejšieho reálneho zhodnocovania výmenného kurzu).

Na druhej strane sa môže **znižovať produkcia v niektorých segmentoch ekonomiky**, prípadne **môžu (a pravdepodobne aj budú) viaceré podnikateľské subjekty krachovať**. Problémy môžu nastať napríklad u niektorých poľnohospodárskych subjektov, najmä v dôsledku ich nižšej produktivity. Ich nedostatočná efektívnosť v súčasnosti je do značnej miery „udržiavaná“ mäkkým finančným prostredím, ktoré umocňuje *selektívne pôsobiaca dotačná poľnohospodárska politika*. Uvedená deformácia, *narušajúca princíp slobodného trhu*, sa však *bude konzervovať* aj po vstupe do EÚ. Prílišná váha dotácií do poľnohospodárstva (ale nielen do poľnohospodárstva) v EÚ brzdí ekonomickú výkonnosť a produktivitu všetkých členov EÚ. V prípade jej zachovania v dlhodobejšom horizonte môže negatívne pôsobiť aj na ekonomiku Slovenska. Nepriaznivý dopad na slovenských poľnohospodárov však bude vyplývať aj zo značných tlakov na zvyšovanie nákladov (čo však nebude problém iba pre poľnohospodárske subjekty), zvýraznený aj nižšími priamymi platbami (dotáciami) z fondov EÚ ako dostávajú poľnohospodári dnešných krajín EÚ.⁷⁵

Práve *na náklady* ekonomických subjektov bude po vstupe výrazne *vplývať niekoľko protichodných faktorov*.

Na znižovanie (niektorých) **nákladov** bude vplývať (vyššie uvedený) priamy impulz na začiatku členstva v EÚ - **odbúranie colných bariér, pasových a colných kontrol** (i keď prinajmenšom dočasne obmedzených ochrannými klauzulami). Úspory z jednotných prepravných dokumentov a rýchlejší prenos informácií by mali tiež prispieť k znižovaniu nákladov. Na pokles nákladov ekonomických subjektov bude v strednodobom a dlhodobejšom horizonte významne tlačiť **rastúca konkurencia** z krajín EÚ a úspory z rozsahu (v nadväznosti na predpokladané spájanie firiem).

⁷⁵ Určité znevýhodnenie pre slovenských poľnohospodárov môže vyplývať aj z nižšej „podpory“ (priamych platieb) oproti subjektom dnešnej EÚ. Európska únia presadzuje, aby poľnohospodárske subjekty zo súčasných kandidátskych krajín dostávali po vstupe do EÚ 25% priamych platieb na poľnohospodárstvo z európskeho (garančného) fondu. K vyrovnaniu týchto priamych platieb z fondov EÚ pre kandidátske krajiny k dnešným členským by malo dôjsť postupne do r. 2013. Pre zníženie deformovania konkurenčného prostredia, tým aj pre zdynamizovanie ekonomickej výkonnosti a konkurencieschopnosti (krajín) EÚ by bolo žiaduce vyrovnanie prostredníctvom zníženia poskytovaných dotácií krajinám v dnešnej EÚ a dotácie následne zrušiť.

Na rast nákladov podnikov, obyvateľov a vlády však budú výrazne pôsobiť **požiadavky EÚ na zavedenie a dodržiavanie spoločných štandardov** v ochrane životného prostredia, bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci. Niekoľko sto miliardové „prístupové“ náklady môžu znamenať pre podniky prílišnú záťaž, brzdiť ich vlastné rozhodovania (napríklad o investovaní) a zároveň môžu limitovať ich výkonnosť a konkurencieschopnosť. V prípade nevyhnutnosti zavádzania spoločných noriem EÚ v relatívne krátkom čase by však mohlo dôjsť aj k vyššie uvedenému krachu viacerých subjektov. Výraznejšie tlaky na rast nákladov na prvovýrobcov môžu byť spôsobené rastom cien vstupov a nákladov na hygienické, technické a iné normy.

Rastúce nároky na (spolu)financovanie investičných projektov z verejných financií (v dôsledku týchto nákladov) budú spôsobovať tlak na zvyšovanie verejných výdavkov a následne na deficit verejných financií. Budú navyše zvýraznené „transformačnými“ nákladmi na systémové reformy.

Na ekonomickú výkonnosť a konkurencieschopnosť môže mať do určitej miery priaznivý vplyv aj prístup SR k prostriedkom zo štrukturálnych fondov a kohézneho fondu, najmä vďaka financiám na investície na rozvoj infraštruktúry, ktoré sú s tým spojené. Významnosť štrukturálnej politiky (dokonca aj na začiatku členstva) by sa však nemala preceňovať. Z rozpočtu síce dostane Slovensko viac ako do rozpočtu odvedie, avšak „čistý výnos“ pravdepodobne nebude na začiatku vyšší ako finančná pomoc, ktorú by sme dostali v rámci predvstupových fondov (cca 123 mil. EUR), keď pre nás ešte nevyplýva záväzok do spoločného rozpočtu prispievať. EÚ navyše prijala zásadu, že členská krajina po vstupe nesmie byť na tom rozpočtovo horšie, ako by bola pred vstupom (čo bude zabezpečené prostredníctvom finančných kompenzácií).

Krátko po vstupe do EÚ je však možné očakávať vyššie čerpania výšky prostriedkov ako z dnešných predvstupových fondov.⁷⁶ Tieto prostriedky však nemusia byť reálne čerpané. Dôvodom je limitovaná absorpčná schopnosť SR (kvalita projektov a schopnosť spolufinancovania). Slovensko má už aj v súčasnosti problémy vyčerpať predvstupovú pomoc v plnej výške, ktorá je rádovo nižšia ako očakávaná pomoc z európskych fondov. Preto platí, že pozitívne efekty štrukturálnej politiky sa budú prejavovať postupne, pričom budú rásť s absorpčnou kapacitou regiónov SR, bez ohľadu na rýchlosť formálneho členstva.

⁷⁶ Pre roky 2004-2006 bolo podľa J. Fígela v čase uzatvárania kapitoly Regionálna politika SR možno rátať s prostriedkami 1 750 mil. EUR zo štrukturálneho fondu a z kohézneho fondu. Ak zoberieme do úvahy skutočnosť postupného rastu finančných prostriedkov (tabuľka 5). V roku 2006 by SR mohlo mať (podľa takýchto hrubých prepočtov) k dispozícii z uvedených fondov pomoc až vo výške 875 mil. EUR. Spolu s odvodom do rozpočtu EÚ na úrovni približne 300 mil. EUR by predstavovali „čistý výnos“ približne 575 mil. EUR ročne od roku 2006, a to i mimo priamych platieb poľnohospodárom. Na porovnanie, dnešná podpora z predvstupových fondov sa pohybuje na úrovni okolo 120 mil. EUR ročne.

Tabuľka 5

Finančné vyjadrenie štrukturálnej a kohéznej politiky EÚ voči SR (mil. EUR)

	2003	2004	2005 ²
Odvod SR do rozpočtu EÚ	0	287	291
Očakávaný príjem SR z rozpočtu EÚ ¹	123	384	491
Očakávané kompenzácie z rozpočtu EÚ ¹	0	26	0
Očakávaný čistý príjem z rozpočtu EÚ ¹	123	123	200
Predpokladaná spoluúčasť z rozpočtu SR na rozvojové projekty ¹	96	115	147

- Poznámky:
1. Predpokladom uvedených objemov je maximálna absorpčná schopnosť SR prijať regionálnu pomoc EÚ.
 2. Pre porovnanie sa uvádza aj rok 2005 ako potenciálne prvý rok po vstupe do EÚ.
 3. Spoluúčasť SR na rozvojových projektoch je odvodená na základe návrhu štátneho rozpočtu (rok 2003), a to s odhadovanou priemernou 30% spoluúčasťou na štrukturálnych fondoch.
 4. Tabuľka neobsahuje priame platby pre poľnohospodárov.

Zdroj: *Odhady autorov.*

➤ Trh práce a sociálne aspekty

Aj na trh práce, napríklad na (ne)zamestnanosť, ako aj na mobilitu pracovnej sily, budú po vstupe do EÚ pravdepodobne tiež vplývať viaceré protismerné faktory.

Na zamestnanosť môže **v dlhodobejšom horizonte pôsobiť zvýšená schopnosť ekonomických subjektov vytvárať nové pracovné miesta**, napríklad malých a stredných podnikov, služieb a podobne. Významnejšie sa to predpokladá až v dlhodobejšom horizonte. Priaznivý vplyv by mal byť podporený tlakom na zvyšovanie motivácie legálne sa zamestnať - na znevýhodnenie a obmedzovanie čiernej práce. Tlak silnejšej zahraničnej konkurencie podnikov aj pracovných síl by mohol pozitívne pôsobiť na trh práce. Tým by sa v dlhodobejšom horizonte vytvoril priestor na postupné znižovanie miery nezamestnanosti.

V krátkodobom horizonte však môžu prevážiť faktory, ktoré budú tlačiť na **prepúšťanie zamestnancov v niektorých firmách a nárast miery nezamestnanosti v určitých regiónoch**. Pôjde predovšetkým o vplyv konkurencie a nevyhnutnej racionalizácie (čo bude mať v dlhodobejšom horizonte pozitívne efekty na efektívnosť), ako aj vplyv vysokých nákladov podnikov.

Prepúšťanie zamestnancov spolu s tlakom stále väčšej medzinárodnej konkurencie môže spôsobovať, že viacerí ľudia sa budú dostávať do „sociálnych sietí“. K určitému zvýšeniu rozdielov medzi pracovnými a sociálnymi príjmami, tým k obmedzeniu počtu ľudí upadajúcich do sociálnych pascí, napriek tomu dôjde. Nie však v ekonomicky žiaducej podobe. Dôvodom bude aj ďalšie zvyšovanie zákonných hraníc v sociálnej politike (napríklad obdoby životného minima), a to aj pod (nepriamym) tlakom štandardov EÚ. Výraznejšie zníženie závislosti značnej časti populácie na sociálnych dávkach sa nedosiahne. Budú mať stále väčšie problémy v konkurencii na jednotnom voľnom trhu práce EÚ.

Na trh práce Slovenska s vysokou mierou nezamestnanosti a značnými rozdielmi v odmeňovaní oproti EÚ (viac v časti 1.3) však bude voľný pohyb práce EÚ (bez administratívnych a iných prekážok ako v súčasnosti) pôsobiť aj na mierne postupné zvyšovanie mobility pracovných síl. Limitované však bude prechodným (pravdepodobne sedemročným) obdobím, počas ktorého bude obmedzené zamestnanie sa v niektorých

krajinách (napríklad v Nemecku a Rakúsku). Napriek tomuto obmedzeniu bude dochádzať k migrácii slovenských pracovných síl, vrátane odlivu kvalifikovanejšej a vzdelanejšej časti pracovnej sily – “úniku mozgov“. K trendu odlivu vzdelanejšej a kvalifikovanej pracovnej sily však dochádza aj v súčasnosti. Očakáva sa preto skôr plynulé pokračovanie tohto trendu ako náhle zmeny.

V dôsledku tlakov na trh práce SR sa môžu zvyšovať nároky na verejné financie, ktoré budú značne zaťažené aj nákladmi na financovanie reforiem systémov sociálnej sféry. Problémy s financovaním dôchodkov budú naďalej urýchľované neustále sa zhoršujúcim demografickým vývojom. Financovanie týchto reforiem bude potrebné aj z úverov, tým bude ovplyvňovať aj menové prostredie. Potenciálny presun na súkromné sporenie na osobných účtoch by na druhej strane mohlo významnejšie napomôcť kapitálovému trhu.

➤ Menové prostredie a finančný trh

Aj dopady na menové prostredie (predovšetkým na ceny, kurz a úroky) bude ovplyvňovať protismerný vývoj viacerých faktorov. Významnejšie budú korigované (prinajmenšom v krátkodobom horizonte) rozhodnutiami centrálnych orgánov (NBS, vlády SR, či ECB) a psychologickými očakávaniami subjektov na trhu (napríklad investorov).

Vývoj cenovej hladiny bude po vstupe do EÚ primárne podmienený najmä výrazným rozdielom cenových hladín SR a EÚ v čase vstupu, koncentrovaných napríklad do medzinárodne neobchodovateľných položiek (osobitne služieb), zvyšovaním cien viacerých domácich vstupov (energie, nájomného a podobne) a rozhodnutiami o štruktúre a výške sadzieb nepriamych daní (DPH a spotrebných daní) smerom k EÚ pred vstupom do únie.⁷⁷

Po vstupe do EÚ sa (aj z uvedených dôvodov) predpokladá **postupný rast cien niektorých komodít a vyššia inflácia ako v krajinách dnešnej EÚ**. Hlavnými príčinami toho v dlhodobjšom horizonte by však mali byť nákladové faktory v kombinácii s približovaním sa k cenovej a mzdovej úrovni v EÚ, ako aj s vyššou kvalitou tovarov a služieb na Slovensku.

V rámci komodít možno očakávať postupný a diferencovaný rast cien niektorých potravín najviac v rastlinnej výrobe – napríklad cien cukrovej repy, zemiakov, múky a podobne. Dôvodom pre to bude prístupenie k spoločnej poľnohospodárskej politike, predovšetkým odstránenie netarifných obchodných prekážok a plné rešpektovanie cien, tvorených na vnútornom trhu poľnohospodárskych výrobkov. Postupne a diferencovane môžu rásť aj ceny pôdy a nehnuteľností, ktoré sú v súčasnosti niekoľkonásobne nižšie ako v EÚ. Mali by rásť v závislosti od dopytu, napríklad rýchlejšie v Bratislave ako v mimobratislavských regiónoch. Okrem rastu ceny pôdy ako vstupu do produkcie môžu rýchlejšie rásť aj ceny energetických vstupov a cena práce. Osobitne sa môžu zvyšovať mzdy (dokonca aj nad rámec produktivity) v neobchodovateľných službách (pozri poznámku 66 pod čiarou).

Uvedené tlaky na rast cien (najmä potravín, ale napríklad aj ceny práce) spolu s nákladovými faktormi z titulu zmien v nepriamych daniach a zavádzania spoločných štandardov EÚ budú tlačiť na vyššiu infláciu. Významný vplyv nákladových faktorov inflácie sa predpokladá dlhodobjšie, keďže podniky budú musieť do svojich nákladov zaradiť nevyhnutné prispôsobenia normám EÚ, bez splnenia ktorých budú mať problémy na spoločnom trhu EÚ.

⁷⁷ Dôsledkom harmonizácie nepriamych daní však môže byť rôzny dopad na spotrebiteľov v jednotlivých krajinách. Väčšia záťaž sa predpokladá na spotrebiteľov v krajinách s (podstatne) nižšou cenovou a osobitne mzdovou hladinou, teda aj na slovenských spotrebiteľov.

Určitým impulzom na „udržiavanie“ vyššej inflácie oproti krajinám dnešnej EÚ môžu byť aj dopytové faktory. Príkladom je vyšší prílev prostriedkov zo zahraničia (zo zahraničných investícií a tiež štrukturálnych fondov). Dalším faktorom môže byť zrýchlený rast miezd (ako primárne nákladového faktora, avšak s jeho možným následným dopytovým pôsobením).

Keďže však Slovensko výrazne zaostáva za dnešnými krajinami EÚ nielen v cene práce, ale aj celkovej cenovej úrovni (viac v časti 1.4), možno očakávať rýchlejšie približovanie cenovej hladiny SR k hladinám v EÚ. To si bude vyžadovať nevyhnutne vyššiu infláciu ako v krajinách dnešnej EÚ (avšak na udržateľnej úrovni, napríklad maximálne do 9 percentnej hranice). Vyššia inflácia bude predstavovať priamy tlak na domácnosti a nepriamy tlak (vplyvom na reálne zhodnocovanie výmenného kurzu) na vyvážajúce podniky.⁷⁸

Inflácia však môže byť brzdená potenciálnou snahou NBS a vlády o (rýchly) vstup do EMÚ, tým o striktné plnenie maastrichtského konvergenčného kritéria pre mieru inflácie. Stlačenie inflácie na požadovanú úroveň v EMÚ by mohlo výrazne obmedziť ekonomickú výkonnosť Slovenska a zabrzdiť približovanie sa k ekonomickej úrovni EÚ. Základom udržateľnosti cenového približovania (nevyvolávajúceho následné inflačné tlaky a ekonomické nerovnováhy) však musí byť jeho krytie dobiehaním v reálnej ekonomike (najmä v produktivite).

Uvedené skutočnosti potvrdzujú, že nie je možné jednoznačne posudzovať (o niekoľko percentných bodov) vyššiu mieru inflácie ako v krajinách EÚ, teda aj nad kritériálnou hranicou, ktorá je podmienkou vstupu do EMÚ. Na jednej strane je nespochybniteľne vyšším nákladom pre obyvateľov a podniky (takto je aj uvádzaná v sumárnej tabuľke v časti 3.3.), na druhej strane je žiaduca pre reálnu konvergenciu do EÚ.

V nadväznosti na inflačný diferenciál (rozdiel medzi infláciou v SR a v EÚ) sa predpokladá **reálne zhodnocovanie výmenného kurzu** (ktoré môže spätne pôsobiť na rast inflácie). Dôvodov pre reálne zhodnocovanie kurzu koruny bude niekoľko. Napríklad pri dobiehaní technickej úrovne bude dochádzať k rýchlejšiemu rastu cien (tzv. fiktívna inflácia), lebo výrobné inovácie a zvyšovanie kvality budú zvyšovať ceny. Ďalšími faktormi rastu relatívnych cien môže byť rast produktivity práce a prílev zahraničného kapitálu. Miera zhodnocovania kurzu, obdobne ako pravdepodobného zníženia úrokových sadzieb, však má limity v dynamike ekonomickej výkonnosti a produktivite.

Po vstupe do EÚ sa predpokladá **pretrvávajúce negatívnych reálnych úrokových sadzieb**. Môže to **znižovať ochotu obyvateľstva a podnikov sporiť a úrokové výnosy finančného sektora**. Potenciálne to môže mať aj nepriaznivý vplyv na začiatok dôchodkovej reformy.⁷⁹

Pravdepodobné pretrvávajúce záporných reálnych úrokových sadzieb (z toho vyplývajúca nižšia chuť obyvateľstva sporiť) a pretrvávajúce nedostatku výnosných aktív budú hlavnými problémami bánk na Slovensku. Obdobne to bude platiť aj pre poisťovne, predovšetkým pre kapitálové životné poistenie. Komerčné banky sa aj kvôli uvedeným nepriaznivým faktorom

⁷⁸ Vyššia miera inflácie v SR ako v krajinách EÚ (inflačný diferenciál) môže byť ekonomicky udržateľná iba, ak bude krytá adekvátnym rozdielom medzi rastom produktivity práce v SR a EÚ („produktívnotný“ diferenciál). Zároveň platí, že reálne zhodnocovanie kurzu môže byť udržateľné iba po mieru zvyšovania reálnej produktivity práce.

⁷⁹ Dopyt po úročených aktívach však zosilní aj začínajúca penzijná reforma, ktorá v prvých dvoch rokoch môže priniesť do penzijných fondov zdroje v odhadovanej výške 30 – 70 mld. Sk (3 – 6,5% HDP). Tieto bude nutné investovať (čiastočne aj v zahraničí).

budú koncentrovať okrem úverovania obyvateľstva aj na identifikovanie nových obchodných príležitostí a ich využitie. Budú pravdepodobne aktívnejšie v presadzovaní vymáhateľnosti práva, zefektívnení práce súdov, konkurzného konania a vyššej ochrane veriteľských a vlastníckych práv.

Striktnejšie dodržiavanie právnych noriem, postupné zlepšovanie vymáhateľnosti práva a zlepšujúca sa ochrana vlastníckych a veriteľských práv prispeje k miernemu oživeniu na kapitálovom trhu, napríklad zvýšeniu aktivity na akciovom trhu. Výraznejším impulzom by však mohla byť razantná dôchodková reforma. V zmenených menových podmienkach po vstupe Slovenska do EÚ sa môžu stať významnejšou alternatívou bankového sporenia „iba“ podielové fondy (ktoré môžu napríklad v roku 2006 spravovať až približne 20% úspor obyvateľstva). Napriek tomu sa v krátkodobom a strednodobom horizonte neočakáva podstatnejšie „rozhybanie“ kapitálového trhu na Slovensku.

➤ Regióny Slovenska

Prelínanie sa vplyvu protismerných faktorov nebude predstavovať výnimku ani z pohľadu vplyvu na jednotlivé regióny SR.

Z krátkodobého hľadiska bude mať na zmeny v regionálnej nerovnosti najvýznamnejší vplyv *zavedenie voľného pohybu pracovných síl*. Prirodzene, najvyšší tlak na ich migráciu bude existovať tam, kde je nezamestnanosť najvyššia⁸⁰. Následkom toho môžu byť tendencie znižovania regionálnej nerovnosti. Vzhľadom na existujúce bariéry pohybu pracovných síl (jazykové a psychologické bariéry, náklady na bývanie) môžeme predpokladať, že pôjde predovšetkým o sezónne práce a migráciu hláv rodín, prostriedky z čoho budú prinesené do regiónov, zvyšujúc rast domáceho dopytu. Zmierňujúcim faktorom bude už spomínané prechodné obdobie, počas ktorého bude obmedzený voľný pohyb pracovných síl do Rakúska a Nemecka.

Rozdielna schopnosť regiónov vysporiadať sa s aplikáciou kvalitatívnych noriem EÚ sa naopak odzrkadlí do tendencií prehlbovania regionálnych nerovností. Predovšetkým poľnohospodárske regióny, ktoré sú zároveň najzaostalejšie, budú musieť znášať najväčšie bremeno, pretože medzi normy, ktoré oproti EÚ najviac zaostávajú (mimo požiadaviek na zlepšenie životného prostredia) sú napríklad požiadavky na zlepšenie kvality života zvierat. Vzhľadom na celý rad prechodných období, ako aj časové rozdiely v aproximácii práva a v aplikácii práva EÚ,⁸¹ možno predpokladať, že tento faktor sa bude prejavovať v strednodobom horizonte. Netýka sa to však len poľnohospodárstva. V požiadavkách na preberanie noriem by mohli byť zvýhodnené silnejšie regióny, v súvislosti s ich väčšou finančnou silou, a s tým spojeným väčším priestorom na realizáciu nákladných investícií.

Regionálne diferencovaný vplyv v strednodobom horizonte môže mať aj následok voľného pohybu osôb, pri ktorom je možné očakávať zvýhodňujúce tendencie v regiónoch špecializovaných na cestovný ruch.

⁸⁰ Zároveň platí, že migrácia pracovných síl v zaostalých regiónoch sa bude týkať prevažne nízkokvalifikovanej pracovnej sily, zatiaľ čo v rozvinutejších regiónoch bude prevládať migrácia kvalifikovaných pracovných síl.

⁸¹ Aj keď množstvo noriem EÚ bude v relatívne krátkom období po vstupe platiť aj na našom území (aproximácia práva), to ešte neznamená, že sa tieto v praxi budú aj dodržiavať (aplikácia práva), vzhľadom na reálny nedostatok finančných prostriedkov ako aj čas potrebný na realizáciu.

Dlhodobým pozitívnym efektom integrácie môže byť aj zvyšovanie produktivity práce, a to aj následkom pôsobenia nových zahraničných investícií. Táto skutočnosť však pravdepodobne nebude vplývať na znižovanie regionálnych rozdielov. Na území SR je možné lokalizáciu zahraničných investícií očakávať do rozvinutejších centier s vyššou pravdepodobnosťou ako do marginálnych území.

Pravdepodobne významný vplyv na regióny bude mať aj účinok rozvojových fondov EÚ. Podľa princípu koncentrácie aj v rámci SR najviac európskych peňazí by malo byť určené do najviac zaostalejšej oblasti, ktorou je Východné Slovensko. Z dlhodobého hľadiska preto možno očakávať znižovanie rozdielov medzi východnou a západnou časťou Slovenska, s výnimkou Bratislavy, ktorá svojou strategickou polohou⁸² a inými zvýhodňujúcimi faktormi bude z členstva pravdepodobne profitovať najvýraznejšie (pozri časť 1.5).

3.2.2. Mimoekonomické dopady s následnými ekonomickými aspektmi

Aj keď to nie je cieľom publikácie, uvádzame aspoň v stručnosti niektoré mimoekonomické dopady vstupu. Prezentujú sa pochopiteľne práve tie, u ktorých sa predpokladá ich následný vplyv na ekonomické procesy.

Základným priaznivým mimoekonomickým aspektom vstupu Slovenska do EÚ je (už spomenuté) zvýšenie bezpečnosti a dôveryhodnosti krajiny. Okrem priamych ekonomických dopadov, ktoré môžu z neho vyplývať (viac v časti 3.2.1.) možno uviesť aj napríklad psychologický faktor - posudzovanie slovenských výrobkov a služieb ako s vyššou kvalitou (bez ohľadu na reálnu zmenu). **Značka „made in EU“** dáva spotrebiteľom a odberateľom väčšiu záruku kvality ako značka „made in Slovakia“. Tým môže byť po slovenských výrobkoch väčší dopyt a môže sa zvýšiť aj ich cena.

Významnými pozitívnymi efektmi členstva v EÚ bude ľahšie **vytváranie podmienok pre zlepšovanie infraštruktúry a životného prostredia**, a to najmä v nadväznosti na prísun peňazí z fondov EÚ. Prvý efekt môže byť impulzom pre dlhodobejšie udržateľné podnikateľské projekty a druhý môže pozitívne ovplyvniť kvalitu života ľudí, a tým potenciálne aj zvyšovanie produktivity práce. Dôležitým faktorom potenciálneho ekonomického rozvoja Slovenska môže byť tiež **ľahší prístup k vzdelaniu v krajinách dnešnej EÚ a jednoduchší prístup k medzinárodným programom v oblasti (aplikovaného) výskumu, vedy a techniky**. Mohli by mať pozitívne ekonomické dopady na kvalitu, pružnosť a produktivitu pracovnej sily.

Pre obyvateľov (aspoň významnú časť z nich) môže mať priaznivé účinky príslušnosť (aj keď formálna) k západnému kultúrno-civilizačnému priestoru.

Podceňovať by sa však nemali ani mimoekonomické riziká, ktoré môžu podstatne limitovať snahu o dlhodobejšie udržateľné zvyšovanie ekonomickej výkonnosti a rast životnej úrovne obyvateľov SR.

⁸² Blízkosť Brna, Viedne a Budapešti, na ktorých väzby sa budú naďalej posilňovať aj účinkom kohézneho fondu (t.j. možno očakávať investície z uvedeného fondu na dobudovanie infraštruktúry, spájajúcej tieto centrá rozvoja).

Viacere ekonomické riziká (uvádzané v časti 3.2.1.) sa môžu primárne odvíjať od **prenesenia zodpovednosti za niektoré rozhodnutia do EÚ**. Môže spôsobovať brzdenie aktivity jednotlivcov, prehĺbenie ich spoliehania sa na cudzie (naviac oproti súčasnosti vzdialenejšie) rozhodnutia, zníženie ich kontrolovateľnosti a zároveň aj obmedzenie prirodzenej suverenity krajiny. Prenášanie kompetencií a zodpovednosti na rozhodovacie právomoci centralizovaných (a nedostatočne legitímnych) inštitúcií EÚ môže u obyvateľov Slovenska (ktorí mali dlhodobé skúsenosti s extrémnejšou formou centrálne plánovanej spoločnosti) vyvolávať psychologické rozčarovania. Prenášanie niektorých rozhodnutí zo štátnej úrovne na európsku (príkladom je írskym referendum ratifikovaná Zmluva z Nice) môže navyše zvyšovať riziko ekonomických nerovnováh a obmedzovať ekonomickú výkonnosť krajiny (osobitne v prípade vstupu do EMÚ).

Pre ekonomický vývoj na Slovensku je tiež rizikom **limitovanie potenciálnej** (osobitne samostatnej) **snahy Slovenska o uskutočňovanie razantnejších trhov orientovaných ekonomických a sociálnych reforiem** (smerujúcich k podstatnému znižovaniu úlohy vlády v ekonomike a znižovaniu sadzieb daní a sociálnych odvodov) ako v EÚ v tom čase. Príkladom v súčasnosti je do určitej miery Írsko, jeho snaha o výraznejšie znižovanie daní a reakcie EÚ.

S predchádzajúcim rizikom úzko súvisí aj **riziko tlaku na dodržiavanie štedro nastavených sociálnych a pracovných štandardov EÚ** (napríklad nadmernej ochrany zamestnancov), odvolávajúc sa na „ochranu práv slabších“ a vysoko nastaveného a vládou garantovaného minima sociálneho štandardu. Vo viacerých krajinách EÚ (najmä však v štátoch s najväčšou váhou, teda vo Francúzsku a Nemecku) sú deformované systémy brzdou pre ich ekonomickú výkonnosť a vyššiu produktívnu zamestnanosť. Riziká konkurencie krajín, ktoré by mohli zaviesť napríklad pružnejšie podmienky na trhu práce, by mohli pre nich znamenať značné ekonomické problémy. Predpokladá sa, že by mohli významne pôsobiť v rámci EÚ na obmedzenie snáh krajín o zásadnejšie ekonomické a sociálne reformy.

3.2.3. Rámcové dopady vstupu Slovenska do EMÚ

Okrem zvažovania potenciálnych prínosov a nákladov členstva v EÚ je potrebné (prinajmenšom v rámcovej podobe) načrtnúť aj hlavné dopady potenciálneho vstupu do EMÚ.⁸³ Nakoniec, EMÚ je „iba“ ďalšou fázou európskej integrácie (tabuľka 4), do ktorej sú v súčasnosti zapojené takmer všetky krajiny EÚ. Od kandidátskych krajín sa pritom automaticky očakáva (aj keď nie na báze povinnosti), že po splnení kritérií vstupu (ktoré sú však výhradne finančného charakteru, nie aj z pohľadu reálnej ekonomiky) sa začlenia aj do menovej únie.⁸⁴

⁸³ Vstup do EMÚ vyžaduje od uchádzajúcej sa krajiny splniť nasledovné (tzv. maastrichtské) kritériá :

- priemerná miera inflácie počas posledného roka nesmie prekročiť priemernú mieru inflácie 3 členských krajín EMÚ s najnižšou mierou inflácie o 1,5%;
- výmenný kurz musí byť stabilný – pohybovať sa v rámci fluktuálneho pásma kurzového mechanizmu ERM II (+/- 15%) a nesmie byť devalvovaný voči žiadnej členskej krajine EMÚ najmenej počas dvoch rokov;
- priemerná úroková sadzba vládnych dlhopisov nesmie byť vyššia o viac ako 2% oproti priemernej nominálnej úrokovej sadzbe 3 členských krajín EMÚ s najnižšou mierou inflácie;
- pomer skutočného alebo plánovaného deficitu verejných financií (presnejšie „čistej potreby/schopnosti financovania verejnej správy“) nesmie k HDP presiahnuť 3%;
- pomer verejného dlhu k HDP nesmie presiahnuť 60%.

⁸⁴ V súčasnosti sa presadzuje, aby všetky kandidátske krajiny boli prijímané do EÚ s explicitným štatútom budúceho člena EMÚ. Osobitný štatút Veľkej Británie a Dánska ako členov EÚ a nečlenov EMÚ (special opt-out clause) sa (zatiaľ) kandidátskym krajinám neponúka a ani o neho neprejavili záujem.

Členstvo v EMÚ môže priniesť niekoľko nespochybniteľných výhod, a to najmä pre podnikateľské subjekty, ale aj pre obyvateľov na Slovensku. Najčastejšie sa zdôrazňuje **významné zníženie transakčných nákladov** (v dôsledku existencie jednej meny). Úspory môžu vyplývať predovšetkým zo zrušenia poplatkov pri výmenách devíz v euro s krajinami EMÚ (tzv. eurozóny), to znamená s hlavnými zahranično obchodnými partnermi Slovenska (najmä v prípade zahrnutia aj ostatných krajín V4 ako potenciálnych členov EMÚ).

Eliminovanie kurzového rizika môže byť tiež významnou úsporou pre podnikateľské subjekty, ktoré obchodujú so zahraničím keďže nebudú mať náklady na zabezpečovanie sa voči riziku vo viac ako v jednej mene. Potenciálny zánik kurzového rizika môže (po určitú hranicu) **pôsobiť na znižovanie úrokových sadzieb**. Prínosom členstva v EMÚ pre ekonomiku Slovenska môže byť zároveň aj **relatívna kurzová stabilita (obmedzenie kurzových výkyvov)**. Relatívne stabilný kurz je významným prínosom pre investičné rozhodovania, a tým aj môže priaznivo vplývať na podnikateľské subjekty. Protismerne však môže pôsobiť možné odklonenie kurzu od jeho rovnovážnej (trhovej) hodnoty, respektíve následné dopady na reálnu ekonomiku (HDP, nezamestnanosť a podobne).

Ďalšie potenciálne prínosy vstupu do EMÚ už nie sú také jednoznačné. Príkladom je uvádzaný argument (najmä centrálnych bánk), že vstup do EMÚ „prinúti“ vlády k väčšej disciplíne, teda k (podstatne) nižšiemu schodku (prípadne k vyrovnanému hospodáreniu) verejných financií. Neplatí to však dostatočne, keďže maastrichtské kritéria pre verejné financie (poznámka 83 pod čiarou) a Pakt stability nie sú dostatočne striktné a dokonca sa prijímajú výnimky ich plnenia (príklad Nemecka). Ani častokrát deklarovaný tlak na zníženie miery inflácie sa v praxi jednoznačne nepotvrďuje.

Naopak, riziká potenciálneho vstupu Slovenska do EMÚ môžu pre našu ekonomiku prevažovať.

Vstup do EMÚ (osobitne príliš skorý vstup, napríklad už v r. 2007) v čase značného zaostávania Slovenska v ekonomickej výkonnosti a cenovej úrovni za krajinami EMÚ a (aspoň z väčšej časti) nedokončených štrukturálnych reforiem môže vytvoriť **tlak na cenový skok a následné rýchlejšie dobiehanie cenovej úrovne Slovenska k EÚ, nepodložené** však (prinajmenšom) **rovnakou rýchlosťou dobiehania produktivity k EÚ**. Na druhej strane, práve reálna konvergencia bude vyžadovať aj určité tempo reálneho zhodnocovania domácich aktív oproti zahraničným, čo môže v dlhodobejšom horizonte tlačiť na zvýšenie cenovej hladiny.

„Cenou“ za to, aby nedošlo k prílišnému rastu inflácie a prípadne aby sa aj dosahovala jej miera v stanovených hraniciach ECB môžu byť vysoké náklady a **spomalenie približovania sa k ekonomickej výkonnosti** a životnej úrovni obyvateľov Slovenska.

Pravdepodobné nepriaznivé dopady na reálnu ekonomiku zvýrazní aj zvýšené **riziko cyklických výkyvov v ekonomike SR**, keďže sa v dôsledku straty menových (predovšetkým kurzových) nástrojov NBS eliminujú možnosti pružne a včas reagovať na negatívne dopady (tzv. asymetrické šoky) z opatrení ECB (univerzálne uplatňovaných pre všetky členské krajiny) na ekonomiku Slovenska, prípadne aj opatrení fiskálnej politiky.⁸⁵ Na Slovensku (ako členskej krajine EMÚ, navyše s obmedzenou mobilitou práce) nebudú fungovať

⁸⁵ Výraznejšia rozdielnosť hospodárskych cyklov vo Veľkej Británii a v kontinentálnej Európe a následne negatívne dopady menovej politiky ECB na Veľkú Britániu boli jedným z podstatných ekonomických argumentov Veľkej Británie, zdôvodňujúcich nevstup do EMÚ (napríklad *Thatcher, 2002 a Kříž, 1997*).

potrebné adaptačné a korekčné mechanizmy, prostredníctvom ktorých by bolo možné zmierňovať negatívne dopady (asymetrické šoky).

Nebude existovať v dostatočnej podobe pružnosť pracovnej sily, ako aj cien a miezd (ako hlavné korekčné mechanizmy v únii so spoločnou menou a značne rôznorodými krajinami). Okrem nízkej reálnej mobility slovenskej pracovnej sily, budú niektoré krajiny (napríklad Nemecko a Rakúsko) uplatňovať aj (predbežne sedem rokov trvajúce) obmedzenia voľného pohybu pracovných síl do ich krajín. Väčšia heterogenita krajín v EMÚ, obmedzená mobilita pracovných síl a navyše aj viac limitované fiskálne transfery spôsobia horšie podmienky na možnosť dosiahnutia „optimálnej“ menovej zóny ako v súčasnosti.⁸⁶ Riziká negatívnych dopadov členstva v EMÚ na jednotlivé ekonomiky (brzdzenie ekonomickej výkonnosti, zamestnanosti a podobne) budú preto pravdepodobne ešte silnejšie a intenzívnejšie ako v súčasnosti, a to najmä na kandidátsku krajinu v prípade jej príliš skorého začlenenia sa.

Posledným (avšak z pohľadu dôležitosti podstatným) rizikom členstva v EMÚ je pravdepodobný (aj keď nie nutný) prechod na ďalšie fázy európskej integrácie - na Európsku fiskálnu úniu (s jednotným systémom verejných financií, vrátane daňového systému a verejných sociálnych systémov) a Európsku politickú úniu (s jednou federálnou vládou).

Dôsledkom potenciálnej harmonizácie v daňovej a sociálnej oblasti môže byť napríklad **potláčanie súťaže medzi krajinami a brzdzenie ekonomickej výkonnosti krajín v EMÚ** (vrátane Slovenska). Harmonizovanie nepriamych daní (DPH aj spotrebných daní) môže viac zaťažiť práve spotrebiteľov na Slovensku, predovšetkým z dôvodu podstatne nižšej cenovej a mzdovej úrovne ako v iných krajinách menovej únie. Dôsledkom potenciálnej snahy o vytvorenie jednej federálnej európskej vlády (okrem jej demokratickej nelegitimity) by mohlo byť problematickejšie rozhodovanie a zasahovanie do (heterogénnych) ekonomík a podstatne obmedzenejšie možnosti jej kontroly.

⁸⁶ Uvedené obmedzenie je v rozpore s princípom voľného pohybu a mobility pracovných síl, ktorý je podmienkou fungovania „Optimálnej“ menovej oblasti (Optimum Currency Area - OCA). EMÚ pritom deklaruje snahu byť Optimálnou menovou oblasťou. Ako prvý vymedzil OCA R. Mundel (nositeľ Nobelovej ceny za ekonomiku v r. 1999). Podmienky existencie takejto oblasti definoval ako vysoký stupeň otvorenosti jednotlivých ekonomík, podobnosť šokov a hospodárskych cyklov (relatívna homogénnosť) a diverzifikácia produktov. Neexistencia homogénnosti vo vnútri oblasti (čo je príklad EMÚ), by mala byť nahradená mobilitou práce a kapitálu, pružnosťou cien a miezd, ako aj fiskálnymi (rozpočtovými) transfermi. Mali by následne (avšak včas) kompenzovať prípadné asymetrické šoky na jednotlivé krajiny. Mobilita pracovných síl v EMÚ je však značne nízka (napríklad v porovnaní s USA). Keďže ani fiskálne transfery nie sú automatické (pravdepodobne budú s rastom počtu členov EMÚ aj účinnosťou viac obmedzené), platí, že EMÚ nie je Optimálna menová oblasť.

3.3. Porovnanie potenciálnych a prevažujúcich prínosov/šancí a nákladov/rizík

Tabuľka 6

		Prínosy/šance (+)		Náklady/riziká (-)	
		Krátkodobé	Strednodobé a dlhodobé	Krátkodobé	Strednodobé a dlhodobé
<i>Priame ekonomické dopady</i>					
V čase členstva v EÚ	Ekonomická výkonnosť a konkurencieschopnosť	Tlak na sprehľadňovanie pravidiel na podnikanie (zjednodušenie certifikácií a skúšobníctva) a tlak na ochranu súkromného vlastníctva	Zlepšovanie „kultúry podnikania“ a tlak na dodržiavanie pravidiel na konkurenciu a na podnikanie	Pokles produkcie, konkurencieschopnosti a ziskovosti v niektorých segmentoch ekonomiky a krach niektorých subjektov, najmä však menej pripravených na (medzinárodnú) konkurenciu ¹	Pokles produkcie, konkurencieschopnosti a ziskovosti v niektorých segmentoch ekonomiky a krach niektorých subjektov, najmä však menej pripravených na (medzinárodnú) konkurenciu ¹
		Tlak na zvýšenie efektívnosti a kvality riadenia podnikov a ich konkurenčnej schopnosti (využívajú iba pripravené subjekty)	Zvyšovanie efektívnosti a kvality riadenia podnikov, ako aj vyššia kvalita tovarov a služieb (napríklad v nadväznosti na ich širšiu ponuku)	Prehľadovanie nedostatočnej efektívnosti rozhodovaní niektorých ekonomických subjektov, v dôsledku zvýšenej byrokratizácie v spoločnosti	Prehľadovanie nedostatočnej efektívnosti rozhodovaní niektorých ekonomických subjektov, v dôsledku zvýšenej byrokratizácie v spoločnosti
		Tlak na znížovanie niektorých nákladov (napríklad v nadväznosti na odbúranie colných bariér a pasových a colných kontrol)	Rast mobility kapitálu, jednoduššie podnikanie a investovanie a nové podnikateľské príležitosti v krajinách dnešnej EÚ	Zvyššené náklady podnikov, vlády (a nepriamo aj domácností) na zavedenie a dodržiavanie finančne nákladných štandardov EÚ	Prehľadovanie objemovo značných nákladov podnikov, verejných financií (a nepriamo aj domácností) na dodržiavanie noriem EÚ (aj keď v dlhodobom horizonte budú postupne klesať)
			Zvýšená schopnosť ekonomických subjektov vytvárať nové pracovné miesta a tlak na zvyšovanie motivácie legálne sa zamestnať	Tlak na prepúšťanie zamestnancov v niektorých (osobitne domácich) firmách ¹ a nárast miery nezamestnanosti v určitých regiónoch	

Ekonomické dopady vstupu Slovenska do Európskej únie

Tabuľka 6 (pokračovanie)

Prínosy/šance (+)		Náklady/riziká (-)	
Krátkodobé	Strednodobé a dlhodobé	Krátkodobé	Strednodobé a dlhodobé
Trh práce a sociálne aspekty	Zvyšovanie územia a profesijnej mobility pracovních síl (významnejšie po skončení plynutia prechodného obdobia, počas ktorého bude trh práce v niektorých krajinách EÚ obmedzovaný)	Emigrácia kvalifikovaných pracovních síl („únik mozgov“) a čiastočne menej vzdelaných a kvalifikovaných pracovníkov	Emigrácia kvalifikovaných pracovních síl („únik mozgov“) a čiastočne imigrácia menej vzdelaných a kvalifikovaných pracovníkov
Menové prostredie a finančný trh	Zvýšené možnosti pre prácu v EÚ (obmedzené však prechodným obdobím v Nemecku a Rakúsku)	Tlak na rast cien niektorých komodít a vyššia inflácia ako v krajinách dnešnej EÚ ²	Pokračujúci tlak na vyššiu infláciu ako v krajinách EÚ, vrátane postupného rastu cien niektorých komodít ²
Regióny SR	Tlak na zvýšenie kvality finančných (vrátane bankových) služieb	Zníženie miery úspor a (úrokových) výnosov finančných inštitúcií (vrátane bánk) ako výsledok záporných reálnych úrokových sadzieb	
	Znižovanie regionálnej nezamestnanosti a rast regionálneho domáceho dopytu vplyvom možnosti pracovať v niektorých krajinách EÚ		
	Pokles rozdielov medzi východnou a západnou (mimobratislavskou) časťou SR, aj vplyvom pôsobenia štrukturálnych fondov EÚ		
<i>Mimoeconomické dopady s následnými ekonomickými aspektmi</i>			
Väčší dopyt po slovenských výrobkoch („made in EU“)	Väčší dopyt po slovenských výrobkoch („made in EU“)	Tlak na brzdenie aktivity (niektorých) ekonomických subjektov, prehĺbenie ich spoliehania sa na cudzie a vzdialené rozhodnutia a obmedzenie prirodzenej suverenity krajiny – ako dôsledok prenášania zodpovednosti za niektoré rozhodnutia do EÚ	Brzdenie aktivity (niektorých) ekonomických subjektov, prehĺbenie ich spoliehania sa na cudzie a vzdialené rozhodnutia a obmedzenie prirodzenej suverenity krajiny – ako dôsledok prenášania zodpovednosti za niektoré rozhodnutia do EÚ (výraznejšie po vstupe do EMÚ)

Ekonomické dopady vstupu Slovenska do Európskej únie

Tabuľka 6 (pokračovanie)

		Prínosy/šance (+)		Náklady/riziká (-)	
		Krátkodobé	Strednodobé a dlhodobé	Krátkodobé	Strednodobé a dlhodobé
V case členstva v EÚ	Lahší prístup k vzdelaniu v krajinách dnešnej EÚ a jednoduchší prístup k medzinárodným programom v oblasti (aplikovaného) výskumu, vedy a techniky.	Lahší prístup k vzdelaniu v krajinách dnešnej EÚ a jednoduchší prístup k medzinárodným programom v oblasti (aplikovaného) výskumu, vedy a techniky.	Lahší prístup k vzdelaniu v krajinách dnešnej EÚ a jednoduchší prístup k medzinárodným programom v oblasti (aplikovaného) výskumu, vedy a techniky.	Riziko limitovania potenciálnej (osobitne samostatnej) snahy Slovenska o uskutočňovanie razantnejších trhovo orientovaných ekonomických a sociálnych reforiem	
	Vytváranie podmienok pre zlepšovanie infraštruktúry a životného prostredia (napríklad v nadväznosti na prísun peňazí z fondov EÚ)	Vytváranie podmienok pre zlepšovanie infraštruktúry a životného prostredia (napríklad v nadväznosti na prísun peňazí z fondov EÚ)		Riziko tlaku na dodržiavanie štedro nastavených sociálnych a pracovných štandardov EÚ	
<i>Dopady vstupu do EMÚ</i>					
V case členstva v EMÚ ³	Výraznejšie zníženie transakčných nákladov (v dôsledku existencie jednej meny – euro).			Tlak na cenový skok a následné rýchlejšie približovanie sa k cenovej úrovni v EÚ ako „dobíehanie“ produktivity v EÚ	
	Eliminovanie kurzového rizika a minimalizovanie kurzových výkyvov (relatívna menová stabilita)			Riziko výraznejších cyklických výkyvov v ekonomike SR - v dôsledku straty menových nástrojov NBS (straty tzv. „menového vankúša“) – tým riziko eliminovania možnosti pružne a včas reagovať na negatívne dopady (tzv. „asymetrické šoky“) na ekonomiku Slovenska, spôsobené opatreniami ECB	
	Vplyv na potenciálne zníženie úrokových sadzieb, v dôsledku eliminovania „rizikovej prémie“ úrokov			Riziko brzdenia ekonomickej výkonnosti krajín v EMÚ (vrátane Slovenska) a nepriameho potlačania súťaže medzi krajinami, v dôsledku potenciálnej harmonizácie v daňovej a sociálnej oblasti	

Poznámky:

1. Problémy výkonnosti niektorých podnikov a prepúšťanie zamestnancov síce bude mať v krátkodobom horizonte negatívne dopady na podnikateľov/obyvateľov, ktorých sa to bude týkať, prípadne aj (časť) niektorých regiónov. Ak by jeho impulzom bol pevažujúci faktor zvýšenej (zahranicnej) konkurencie a racionalizácie, tak by v dlhodobom procese mohlo dochádzať k rastu efektívnosti v podnikoch. Iné by to bolo v prípade prevahy vplyvu faktora zvyšovaných nákladov (potenciálneho tlaku aj na infláciu).
2. Rast cien a vyššia inflácia ako v EÚ (o niekoľko percentných bodov) sa prezentujú ako zvýšené náklady pre domácnosti a podniky, nie striktné ako negatívny (makroekonomický) dopad (viac v časti 3.2.1.).
3. Dopady vstupu Slovenska do EMÚ nie sú zámerne rozlišované na krátkodobé a dlhodobé.

Zdroj: *Autori.*

ZÁVER

Vyhodnocovanie potenciálnych dopadov vstupu Slovenska do EÚ v jednotlivých analyzovaných oblastiach⁸⁷ potvrdilo nemožnosť jednoznačných (a častokrát zjednodušených) záverov. Celkové potenciálne ekonomické prínosy a riziká vstupu Slovenska do EÚ vyšli približne vyrovnané (takmer 1 : 1). To však neplatí absolútne, keďže váha (významnosť) jednotlivých prínosov a rizík závisí od subjektívneho pohľadu každého jednotlivca, a teda aj od čitateľa tejto publikácie. Potenciálne dopady preto skôr prezentujeme ako podklad na odbornú, ale širšej verejnosti zrozumiteľnú, diskusiu.

Z pohľadu rôznych časových hľadísk vyplýva, že **v krátkodobejšom horizonte môžu celkovo prevažovať náklady** a v strednodobom a viac **dlhodobejšom horizonte ekonomické prínosy**. Z potenciálnych prínosov však budú výraznejšie „získavať“ viac pripravení a konkurencieschopní (aj keď tí sú v podmienkach Slovenska v značnej menšine). Na druhej strane budú „strácať“ práve menej úspešní, flexibilní a podobne. Viaceré podniky môžu aj preto krachovať. Niektoré riziká (za predpokladu ich reálneho vyhodnotenia a možnosti ovplyvnenia) bude zároveň možné minimalizovať a viaceré náklady budú postupne nižšie. Podstatné potenciálne nevýhody môžu po určitom prechodnom období slabnúť. Podmienkou však bude dôsledné uskutočňovanie trhov orientovaných ekonomických a sociálnych reforiem na Slovensku ako aj v EÚ.

Napriek tejto podmienenosti, potenciálnej prevahe ekonomických prínosov až v neskoršom období a napriek problémom EÚ sa hodnotenie autorov publikácie mierne nakláňa v prospech prínosov členstva SR v EÚ. Pre Slovensko sa zdá byť v súčasnosti **výhodnejšie sa prikloniť k vstupu do EÚ**,⁸⁸ **avšak obozretne, kriticky (aj k EÚ) a aktívne** (pokiaľ je to objektívne možné).

Nevstup Slovenska do EÚ by mohol znamenať civilizačné vyradenie a psychologické rozčarovania obyvateľov, ale aj nepriaznivé ekonomické a ďalšie mimoekonomické dopady. Medzi ekonomickými dopadmi možno uviesť napríklad predpokladaný nižší rating krajiny, zvýšenie nákladov (vrátane úrokových nákladov vládnych dlhopisov) a vyššie clá. Z mimoekonomických sa môžu najviac prejaviť politické, bezpečnostné a sociálne riziká.⁸⁹ V prípade vstupu je však dôležité **nepovažovať členstvo Slovenska v EÚ za definitívny a nezmeniteľný stav**, a preto bude žiaduce si do budúcnosti **ponechať možnosť alternatívy voči nemu**.

Pre potenciálne členstvo v EMÚ však odporúčame obozretnejší postup. Z dôvodu reálneho rizika cyklických výkyvov je pre ekonomiku Slovenska **výhodnejšie zvažovať nevstup do EMÚ, a to prinajmenšom počas trvania prechodných období priamo obmedzujúcich mobilitu pracovných síl** (predbežne do r. 2011). Odhliadnuc od obmedzenia voľného pohybu pracovných síl je pre Slovensko prílišným rizikom vstupovať do EMÚ v období značného zaostávania v ekonomickej výkonnosti (napríklad pod 75-percentnou úrovňou HDP na

⁸⁷ Zopakujeme: ekonomická výkonnosť a konkurencieschopnosť, trh práce a sociálne aspekty, menové prostredie a finančný trh, regióny SR.

⁸⁸ Platí to, aj keď rozhodnutie EÚ o vstupe Slovenska a ďalších kandidátskych krajín už v roku 2004 je viac „postavené“ na politických faktoroch ako na ekonomických základoch. Prílišné ekonomické zaostávanie a hodnotová „nevyzretosť“ obyvateľov (ako dôsledok 40 rokov trvajúcich „skleníkových“ podmienok) pretrvávajú aj po 13 rokoch transformácie ekonomiky a spoločnosti.

⁸⁹ Niektoré varovania zverejnila v októbri 2002 ratingová agentúra Fitch Ratings (*SME*, 20.10.2002).

obyvateľ a z priemeru EÚ)⁹⁰ a výraznejšie nedokončených štrukturálnych reforiem.

V prípade reálneho „rozširovania“ menovej únie o fiskálnu a politickú úniu, teda zjednocovania napríklad aj daňových a sociálnych systémov a konštituovania federálnej vlády, bude opodstatnené **odmietnuť potenciálne členstvo Slovenska v EMÚ** (prípadne **aj zvažovať zotrvanie v EÚ**).

Presadzovanie obdobne principiálnych postojov v EÚ však predpokladá mať vypracovanú trhovo orientovanú a dlhodobu smerovanú (a presadzovanú) ekonomickú stratégiu, vrátane koncepcie o úlohe a pôsobení vlády v ekonomike a spoločnosti Slovenska. Následne je nevyhnutné sa snažiť uskutočňovať zásadné ekonomické a sociálne reformy na Slovensku. Jednoznačne trhovo orientovaná ekonomická stratégia a na ňu nadväznú ekonomické reformy by sa mohli stať prirodzeným základom pre vymedzenie pozície Slovenska (príspevku Slovenska) v EÚ. Dôležité však bude mať aj vzdelaných, morálnych a sebavedomých zástupcov, ktorí budú „obhajovať“ a prípadne aj v EÚ presadzovať obdobné systémové zmeny.

Predpokladá to však navyše aj spoločnú koordináciu s reformnejšie „naladenými“ členskými krajinami (napríklad s Írskom, Fínskom, Veľkou Britániou, Luxemburskom a čiastočne aj s Portugalskom) a niektorými kandidátskymi krajinami (napríklad s Estónskom a Maďarskom). Miera možného ovplyvňovania procesov v EÚ smerom k „odsocializovávaniu“, „odbyrokratizovávaniu“ a „odcentralizovávaniu“ bude závisieť nielen od sformulovania a rešpektovania obdobnej stratégie, ekonomických reforiem a od schopnosti presadzovať ich, ale aj od ochoty ostatných, osobitne väčších krajín (najmä Nemecka a Francúzska) pristúpiť k obdobným reformám. Napriek predpokladaným problémom a silnému odporu predstavuje takáto vízia pre Slovensko zaujímavú výzvu – pokúsiť sa byť aktívnou súčasťou „hnacieho motora“ dlhodobých a systémových zmien v Európe.

⁹⁰ Hranica 75% ekonomickej výkonnosti sa v spoločnom trhovom priestore používa napríklad aj ako určitý „prah konkurenčnej zrelosti“, či „prah migrácie“ (RASES, 2002).

PRÍLOHA 1

Približovanie legislatívnych podmienok na finančnom trhu Slovenska k EÚ

1. *Nový zákon o bankách* rozširuje pôsobnosť bankového dohľadu NBS na všetky právnické osoby pôsobiace vo finančnej skupine banky, čiže bankový dohľad bude kontrolovať výkon samotnej banky, ale i subjekty previazané vlastníckymi väzbami (napr. lízingové a faktoringové spoločnosti). Zákon tiež stanovuje kritické hodnoty kapitálovej primeranosti alebo úverovej angažovanosti, pri ktorých bude mať NBS povinnosť zaviesť nútenú správu alebo odobrať licenciu. Do kapitálovej primeranosti sa budú započítavať aj trhové riziká, čiže nároky na kapitál bánk mierne vzrastú.

2. Zákon o prevodoch peňažných prostriedkov, o elektronických platobných prostriedkoch a o platobných systémoch (tzv. *zákon o platobnom styku*) zosúladiť legislatívu SR s normami EÚ v oblasti tuzemského a cezhraničného platobného styku. Problematika platobného styku nebola doteraz v slovenskom právnom poriadku tak komplexne upravená, ako je to v teraz schválenom zákone. Zákon skrátil lehotu uskutočnenia tuzemského medzibankového bezhotovostného príkazu na úhradu na 2 dni. Znamená to, že po odoslaní peňazí klientom bude musieť banka poskytnúť údaje zúčtovaciemu centru tak, aby banka príjemcu dokončila platbu hneď v deň po splatnosti príkazu. Zákon tiež ukladá realizovať bezhotovostné platobné príkazy medzi účtami klientov jednej banky v jeden deň. Pri nedodržaní týchto pravidiel bude mať klient nárok na úrok z omeškania. Ak sa vykoná cezhraničný prevod v rámci členských krajín EÚ, tak vykonávacia peňažná inštitúcia príkazcu bude povinná zabezpečiť prevedenie sumy na účet príjemcu najneskôr do konca 5. bankového pracovného dňa.

3. *Novela Zákona o ochrane vkladov* postupne rozširuje ochranu vkladov aj na bankové vklady právnických osôb – najskôr na bankové vklady niektorých vybraných druhov právnických osôb neziskového nepodnikateľského charakteru. Od začlenenia SR do Európskej únie sa zákonná ochrana bankových vkladov rozšíri aj na bankové vklady ďalších právnických osôb, aby z hľadiska okruhu chránených bankových vkladov právnických osôb bol zákon o ochrane vkladov úplne zhodný so smernicou Európskej únie. Novela tiež ustanovila, že odo dňa, ktorým sa Slovensko stane členom EÚ, zvýši sa maximálna výška náhrady za nedostupné vklady jedného vkladateľa v jednej banke na 20 000 EUR. Zároveň sa upravilo ustanovenie o výške poskytovanej náhrady tak, že vkladateľ bude mať nárok na náhradu len vo výške 90% nominálnej hodnoty za nedostupný vklad v jednej banke.

4. *Zákon na ochranu proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti* stanovil zrušenie anonymných vkladných knižiek od roku 2004, s prechodným obdobím do roku 2007.

5. *Nový zákon o účtovníctve* vytvoril priestor na používanie medzinárodných účtovných štandardov (IAS) a tak zabezpečuje porovnateľnosť a čitateľnosť účtovných závierok slovenských subjektov so zahraničnými, čo je pre banky veľmi kľúčový krok.

6. *Nový zákon o poisťovníctve* priniesol dohľad nad poisťovňami na konsolidovanom základe, čo umožní kontrolovať dcérske spoločnosti a riziká vyplývajúce z týchto vzťahov pre poisťovňu. Posilnil úlohu dohľadu, ktorým je Úrad pre finančný trh (ÚFT). Zavádza taktiež tzv. garančný fond, pojem zaisťovne, ktorej minimálne základné imanie bude 1 mld. Sk. Nový zákon stanovuje tiež podrobné podmienky na udelenie poisťovnej licencie, taktiež detailne stanovuje potrebu tvorby jednotlivých druhov technických rezerv a spôsob ich umiestnenia. Slovensko však ešte bude musieť doplniť legislatívu o ustanovenia týkajúce sa životného i neživotného poistenia, poisťovních účtov a poistenia motorových vozidiel.

7. *Zákon o cenných papieroch a investičných službách* upravuje problematiku cenných papierov, investičné služby, investičné nástroje (deriváty) a vzťahy súvisiace s činnosťou obchodníkov s cennými papiermi. Zavádza silnejšie regulačné opatrenia. Najdôležitejšie zmeny sa týkajú evidencie cenných papierov, depozitára cenných papierov, systému ochrany klientov obchodníkov s cennými papiermi, verejnej obchodovateľnosti cenných papierov a činnosti nebankových finančných inštitúcií. Pre obchodníkov s cennými papiermi určuje minimálnu kapitálovú primeranosť, ktorú bude regulátor sledovať na konsolidovanej báze. Zriadil sa aj garančný fond investícií, do ktorého budú prispievať obchodníci s cennými papiermi. V prípade ich insolventnosti bude klient odškodnený až do výšky 90% hodnoty „chránených“ investičných prostriedkov, najviac však do 20 000 EUR. Nový zákon o dohľade nad finančným trhom stanovil, že ÚFT nie je závislý od Ministerstva financií SR, pretože je financovaný najmä zo zdrojov účastníkov trhu. Ministerstvo však vstupuje do menovania vedúceho a členov rady úradu. ÚFT v súčasnosti dohliada na poisťovne a kapitálový trh.

PRÍLOHA 2

Tabuľka 7

Pomer vývozu HI-TECH k celkovému vývozu vo vybraných asociovaných a členských krajinách EÚ (%)

	1996	1997	1998	1999	2000
Bulharsko	3,8	3,6
Česko	6,9	7,3	7,9	8,3	8,2
Estónsko	8,8	9,0	11,6	13,4	29,8
Francúzsko	18,5	21,3	22,4	22,9	24,3
Nemecko	12,8	13,6	14,6	15,9	17,7
Grécko	6,2	5,5	7,9	8,9	..
Maďarsko	5,7	18,0	20,6	22,6	26,4
Írsko	46,6	46,2	44,1	46,7	47,5
Taliansko	7,7	7,4	7,9	8,1	9,2
Lotyšsko	5,2	6,4	4,0	4,0	4,0
Litva	3,5	3,7	3,2	3,1	4,2
Poľsko	2,9	2,55	2,9	2,6	3,3
Portugalsko	4,3	4,2	4,0	4,9	..
Rumunsko	1,6	0,9	1,5	3,1	5,6
Slovensko	4,0	4,0	4,0	4,0	..
Slovinsko	4,0	4,0	4,0	4,0	5,0
Španielsko	7,4	6,8	6,7	7,6	7,6
Veľká Británia	26,4	25,7	28,8	29,8	32,0

Legenda: .. nedostupné údaje

Zdroj: Svetová banka (World Development Indicators 2002).

Tabuľka 8

Medziročný index rastu zamestnanosti podľa veľkostnej kategórie podnikov v rokoch 1997-2001

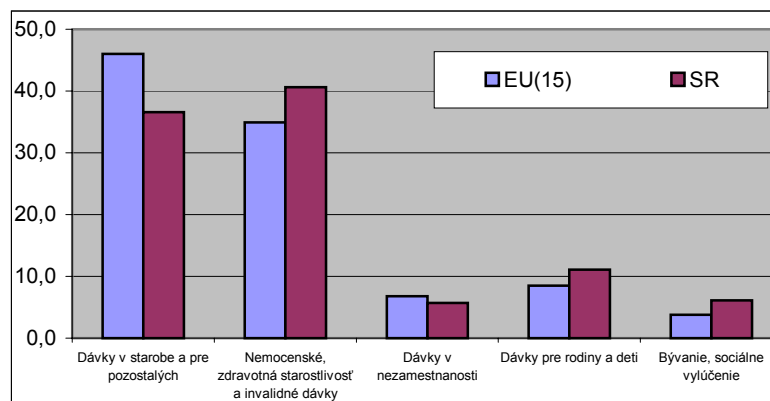
	1997	1998	1999	2000	2001*
Živnostníci	114,7	101,1	100,6	101,7	103,5
Malé podniky	119,4	79,8	92,9	117,1	
0-9 zam.	126,9	67,3	86,3	118,6	99,6
10-19 zam.	81,5	95,7	80,3	178,5	
20-49 zam.	127,8	98,8	106,7	97,8	
Stredné podniky	99,0	103,7	93,3	92,7	
50-249 zam.					
Veľké podniky	88,2	105,9	100,3	95,5	
250-499 zam.		115,2	94,4	91,5	
500-999 zam.		110,2	112,8	106,0	
1000-viac		101,0	99,8	94,1	
Spolu	100,2	99,6	97,8	99,4	101,0

Poznámka: * spolu: počítané z rastu zamestnanosti (priemerný počet pracovníkov) v hospodárstve SR; pre veľké podniky: ako rast priem. evidenčného počtu pracovníkov z výkazov za podniky s 20 zamestnancami a viac, pre malé podniky – rozdiel.

Zdroj: ŠÚ SR, prepočty autorov.

Graf 20

Porovnanie sociálnych dávok podľa funkcií (ako % z celkových soc. dávok) v EÚ (15) a na Slovensku (r. 1999)

Zdroj: Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike, ŠÚ SR, 2002, str. 170.

Tabuľka 9

Finančné služby v komerčných bankách na Slovensku

Banka	Materská banka	Finančné služby						
		ŽP	AM	DDP	Leasing	Faktoring	HÚ	Forfaiting
SLSP	Erste		x		x		x	
VÚB	IntesaBci Holding International S.A.	x (Generali)	x		x	x	x	x
Tatra Banka	Raiffeisen Zentral Bank Osterreich		x	x	x	x	x	
ČSOB	KBC Bank N.V.		x		x	x	x	x
UniBanka	UniCredito Italiano, S. p. A.	x (Allianz)	PL (Pioneer)			x	x	x
Eudová banka	Volksbank International AG	x (Victoria VB)			x		x	
Poštová banka ¹	Slovenska konsolidačná a.s.							
Citibank	Citibank Overseas Investment Corporation							
Prvá komunálna banka	Dexia Kommunalkredit Holding		x IF (WIOF)		x			
Istrobanka	BAWAG	x (SP)	x			x	x	
HVB Bank Slovakia	Bank Austria	x (Allianz)	x PF(Capital Invest)				x	x
ING Bank	ING Bank N.V.	x (NN)						
OTP Banka Slovensko	OTP Bank Rt.		x PL				x	
Komerční banka Bratislava	Komerční banka, a. s., Praha							
Credit Lyonnais Bank Slovakia	Crédit Lyonnais							
Banka Slovakia	FNM							

Poznámky :

¹ bez Slovenskej pošty, ktorej 1620 pracovísk je súčasťou obchodnej siete Poštovej banky.

² Stavebné sporiteľne operujú prostredníctvom iných bánk a vlastných obchodných zastúpení, ktoré však nevykazujú ako obchodné miesta.

Legenda:

PL = podielové listy

IF = investičné fondy

PF = podielové fondy

ŽP = životné poistenie

AM = správa aktív

DDP = doplnkové dôchodkové poistenie

HÚ = hypotekárne úvery

Zdroj: NBS, Trend.

Tabuľka 10

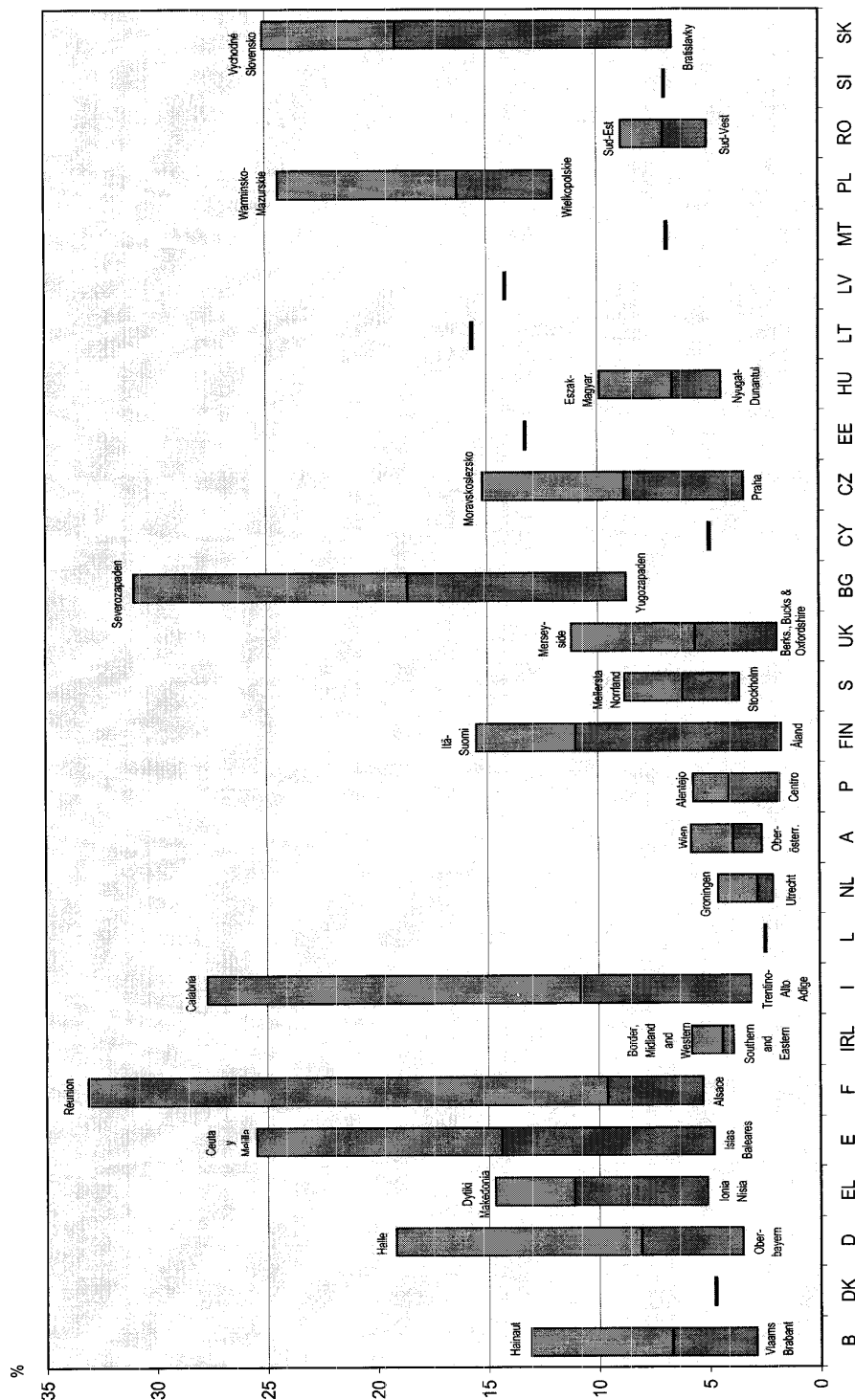
Prognóza vybraných ukazovateľov menového prostredia a finančného trhu

v mld. Sk	2002	2003	2004	2005
Celkové aktíva	993	1053	1116	1183
Vklady celkom	680	707	739	775
-obyvateľstvo	386	395	408	424
Úvery	341	391	431	474
-hypot.	11,9	21,5	28,9	34,6
-obyvateľstvo	60,5	76,9	90,4	103,8
Sterilizácia	140	105	85	75
Kľúčová úrok. sadzba NBS (na konci obdobia)	6,0%	5,5%	5,0%	4,5%

Zdroj: Autori.

Graf 21

Miera nezamestnanosti krajín EÚ a kandidátskych krajín a jej regionálne extrémny v roku 2000

Poznámka: Regiony NUTS II.

Legenda: B – Belgicko, DK – Dánsko, D – Nemecko, EL – Grécko, E – Španielsko, F – Francúzsko, IRL – Írsko, I – Taliansko, L – Luxembursko, NL – Holandsko, A – Rakúsko, P – Portugalsko, FIN – Fínsko, S – Švédsko, UK - Veľká Británia, CY – Cyprus, CZ - Česká republika, EE – Estónsko, HU – Maďarsko, LT – Litva, LV – Lotyšsko, MT – Malta, PL – Poľsko, RO – Rumunsko, SI – Slovinsko, SK - Slovensko

Zdroj: Eurostat

LITERATÚRA

1. Balcerowicz, L.: Sloboda a rozvoj. Bratislava, Kalligram 2000.
2. Brenan, P.: Enlargement an Economic Assessment, The Institute of European Affairs. Brunswick Press Limited. Ireland, 2002.
3. Commission Communication: First Progress Report on Economic and Social Cohesion. Brusel, European Comission 2002, <http://www.europa.eu.int>.
4. Economic Forecasts for the Candidate Countries. Brusel, European Commission 2002. <http://www.europa.eu.int>.
5. Európska komisia: Pravidelná správa o pripravenosti SR na členstvo v Európskej únii, 2002.
6. Eurostat: Statistical Yearbook of the European Union, 2002.
7. Fórum pro evropskou politiku: Aktuální otázky integrace České republiky do Evropské unie, Europeum. Praha 2002.
8. Gonda, P.: Fungovanie trhu a regulačné pôsobenie vlády, In: Gál, F. – Kollár, M. – Mesežnikov, G. (edit.): Vízia vývoja Slovenska do r. 2020. Inštitút pre verejné otázky. 2002.
9. Gonda, P.: Súhrnná ekonomická výkonnosť a konkurencieschopnosť, In: Gál, F. – Kollár, M. – Mesežnikov, G. (edit.): Vízia vývoja Slovenska do r. 2020. Inštitút pre verejné otázky. 2002.
10. Gonda, P.: Systémové deformácie vo financovaní sociálnej sféry sa neriešia, Konzervatívne pohľady jar-leto 2001. Konzervatívny inštitút M.R. Štefánika.
11. Gonda, P. - Morvay, M.: Ekonomika Slovenska v transformácii, Konzervatívne pohľady jar-leto 2002, Konzervatívny inštitút M.R. Štefánika.
12. Jonáš, J.: Nositel Nobelovej ceny za ekonomii za rok 1999. Politická ekonomie, 1/2000.
13. Klaus, V.: Európu liberalizovať, či politizovať. Hospodárske noviny 14.11.2002. (záznam z vystúpenia V. Klauza na HNClube na tému Stredná Európa a rozšírenie Európskej únie).
14. Klaus, V.: Robert Mundell a optimálne menové zóny, Tri roky od menovej krízy, Zborník textov, č 5/2000, Centrum pre ekonomiku a politiku. Praha, 2000.
15. Marcinčin, A. – Lubyová, M.: Monitoring integrácie do EÚ, Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 2002.
16. M.E.S.A. 10: Analýza dôchodkového systému na Slovensku, Bratislava, 2002.
17. Morvay, K.: Trh práce, zamestnateľnosť a zamestnanosť. In: Gál, F. – Kollár, M. – Mesežnikov, G. (edit.): Vízia vývoja Slovenska do r. 2020. Inštitút pre verejné otázky. 2002.
18. Morvay, K.: Makroekonomický vývoj. In: Marcinčin, A. (edit.): Hospodárska politika na Slovensku 2000-2001. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku. 2002.
19. Národný akčný plán zamestnanosti na roky 2002 a 2003, MPSVR SR, 2002.
20. Radičová, I. – Woleková, H. – Němec, J.: Zdravie, práca a dôchodok. INTERLINGUA. 1999.
21. Regular Report on Slovakia's Progress Towards Accession. Brusel, European Commission 2001.

Ekonomické dopady vstupu Slovenska do Európskej únie

22. Scenarios Europe 2010. Working Paper. Brusel, European Commission 1999. <http://www.europa.eu.int>.
23. Sektorový operačný plán Ľudské zdroje, MPSVR SR, 2002.
24. Sociální a ekonomické souvislosti integrace České republiky do Evropské unie. RASES 2002. <http://www.vlada.cz>.
25. Sociální politika v Čechách a na Slovensku po roce 1989, Karolinum Praha, 1998.
26. Sociálna politika v SR za rok 2001, MPSVR SR, Bratislava 2002.
27. Správa o makroekonomickom vývoji SR za rok 2001 z pohľadu menovej politiky so zameraním na vývoj bežného účtu platobnej bilancie a návrh opatrení na riešenie makroekonomickej nerovnováhy. Bratislava, Národná banka Slovenska 2002.
28. Správa o sociálnej situácii obyvateľov na Slovensku v roku 2001, MPSVaR SR, www.government.gov.sk.
29. Správa o výsledkoch zahraničného obchodu za rok 2001, vrátane vyhodnotenia Komplexného programu podpory exportu. Bratislava, Ministerstvo hospodárstva 2002.
30. Správa o menovom vývoji za rok 2000; 2001. Národná banka Slovenska.
31. Svetová banka: Slovenská republika : štúdia o životnej úrovni, zamestnanosti a trhu práce, Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava. 2001.
32. Šíbl, D.: Európska únia. Minulosť, prítomnosť, budúcnosť. (IRIS, 1995).
33. Štatistické údaje ŠÚ SR, NBS, MF SR, MH SR, Eurostatu a OECD.
34. The History of the European Union (http://europa.eu.int/abc/history/index_en.htm)
35. Thatcher, M., Statecraft Strategies for Changing World, Harper Collins Publishers, London 2002.
36. The Impact of EU Enlargement on Cohesion (DIW German Institute foer Economic Research, Berlin and Glasgow, 2001).
37. UNDP: Národná správa o ľudskom rozvoji SR 2000, UNDP, 2001.
38. Valentovič, M.: Očakávané ekonomické dopady vstupu Slovenska do EÚ, Slovak Monthly Report, október 2002, M.E.S.A. 10.
39. Walewski, Mateusz.: Current Prospects for Applying the EES in the Visegrad Countries, presentation on the seminar „How can the European Employment Strategy help the new member states in fighting Unemployment ?, Warsaw, 18.10.2002.
40. Zahradil, J. a kol.: Manifest českého eurorealizmu, www.Prave-Spektrum.sk.
41. Zlepšenie právneho a regulačného rámca na podporu podnikania a investícií. Bratislava, Vláda SR, 2000. <http://www.government.gov.sk>
42. Monitoring týždenníkov TREND, Profit, Domino Fórum, Finance a úvér, Ekonom a Politická ekonomie.
43. Internetovské stránky <http://www.cepin.cz>, <http://www.economy.gov.sk>, <http://www.europa.eu.int>, <http://www.finance.gov.sk>, <http://www.government.gov.sk>, <http://www.heritage.org>, <http://www.obcinst.cz>, <http://www.oecd.org>.

AUTORI:

GONDA Peter (Ing., PhD.) – koordinátor projektu a odborný garant publikácie. Je makroekonomický analytik Konzervatívneho inštitútu M.R. Štefánika. Spolupracoval aj so združením M.E.S.A. 10 na projekte *Analýza dôchodkového systému na Slovensku*. Externe spolupracuje aj s Inštitútom pre verejné otázky (IVO), napríklad na projekte *Slovensko na ceste do neznáma* a pravidelne tiež prispieva do publikácie *Súhrnná správa o stave spoločnosti*.

BARTO Martin (Ing., CSc.) - hlavný ekonóm Slovenskej sporiteľne, a.s.. Predtým pracoval ako ekonomický analytik ING Bank Bratislava. Je spoluautorom viacerých publikácií, napríklad *Hospodárska politika na Slovensku 1990 – 2000* a *Hospodárska politika na Slovensku 2000 – 2001*.

ORNÁ Eva (Ing., PhD.) – makroekonomická analytička, externe spolupracuje s Konzervatívnym inštitútom M.R. Štefánika. Bola dlhoročným pedagógom makroekonomických teórií a menovej politiky na Národohospodárskej fakulte Ekonomickej univerzity v Bratislave.

REPTOVÁ Olga (Ing.) – ekonomická analytička M.E.S.A. 10. Bola koordinátorkou viacerých projektov, napríklad projektu pre Svetovú banku *Správa o verejných výdavkoch sociálnej ochrany v SR*. V súčasnosti je koordinátorka Slovenského ekonomického fóra a je členkou Aliancie za transparentnosť a boj proti korupcii. Pravidelne prispieva aj do publikácie *Súhrnná správa o stave spoločnosti* a bola spolueditorkou a spoluautorkou publikácie *Od spoločného k súkromnému – 10 rokov privatizácie na Slovensku (1999)*.

VALENTOVIČ Martin (Mgr.) – ekonomický analytik M.E.S.A. 10 v oblasti regionálneho rozvoja, hospodárskeho vývoja, privatizácie a vzťahov s EÚ. Absolvoval niekoľko odborných školení, napríklad *Základný kurz Európskeho práva TEMPUS* a *Špeciálny program pre štrukturálne fondy EÚ* na Ministerstve výstavby a regionálneho rozvoja SR. Je spoluautorom publikácie *Od spoločného k súkromnému – 10 rokov privatizácie na Slovensku (1999)*.

KONZERVATÍVNY INŠTITÚT
CONSERVATIVE INSTITUTE
M.R.ŠTEFÁNKA

EKONOMICKÉ DOPADY VSTUPU SLOVENSKA DO EURÓPSKEJ ÚNIE
Vydal Konzervatívny inštitút Milana Rastislava Štefánika, Bratislava 2002

Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika
Štefánikova 1, 811 06 Bratislava
tel/fax: 02 / 524 93 745
e-mail: conservative@institute.sk
web. <http://www.konzervativizmus.sk>

Copyright © Konzervatívny inštitút Milana Rastislava Štefánika

ISBN – 80-89121-02-0